

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur

Oddělení českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Podještědská mluva ve třech generacích

Vypracovala: Andrea Susková

Vedoucí práce: PhDr. Štěpán Balík, Ph.D.

České Budějovice 2017

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce bylo prověřit, zda se v běžné mluvě obyvatel Podještědí projevují prvky severovýchodočeské nářeční podskupiny. Součástí práce je etnografická část, ve které se nachází stručný popis Podještědí a údaje o obci Proseč pod Ještědem, jež je studovanou vsí. Teoretická část je zaměřena na definování základních složek národního jazyka, charakteristiku severovýchodočeské dialektologické podskupiny i Podještědského úseku. V praktické části jsme se soustředili na analýzu mluvy zástupců tří generací (nejmladší, střední a nejstarší), a to z hlediska hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální. Jednotlivé projevy jsou zaznamenány v nahrávkách, které jsou součástí této práce.

ANNOTATION

The aim of this thesis was to find out whether any features of the northeastern Bohemian dialectic subgroup appeared in common speech of the inhabitants of the region Podještědí. The ethnographic part of the thesis contains a brief description of Podještědí and information about the village Proseč pod Ještědem which is being observed. The theoretical part is focused on defining the basic components of the national language, and on characteristic of the northeastern Bohemian dialectic subgroup and the area of Podještědí. In the practical part I have examined the speech analysis of the representatives of three generations (the youngest, the middle and the oldest) from the phonetic, morphological and lexical point of view. Individual speeches are taped in the recordings and are included in this work.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 28. 4. 2017

.....

Andrea Susková

PODĚKOVÁNÍ

V první řadě bych velice ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Štěpánu Balíkovi, Ph.D. za jeho odborné rady, ochotu, vlídný přístup, a především za čas, který mi věnoval. Poděkování si zasluhuje také PhDr. Stanislava Kloferová, CSc. z dialektologického oddělení Ústavu pro jazyk český za vyhledání slov v databázi. Dále bych chtěla poděkovat paní Ivaně Rozkovcové, která mi byla nápomocna při hledání respondentů a poskytla mi užitečné informace o zkoumané oblasti. Velké díky patří bezesporu mým dotazovaným, kteří si udělali čas a pohovořili se mnou o jejich životě. Projevit dík bych chtěla také mému otci Martinu Suskovi, který mi pomohl nahlédnout do rodinných vzpomínek; a vůbec celé rodině, která se mnou snášela útrapy a podpořila mě v době, kdy se tato práce formovala.

OBSAH

ANOTACE	2
ANNOTATION	2
PROHLÁŠENÍ	3
PODĚKOVÁNÍ	4
ÚVOD	9
ETNOGRAFICKÁ ČÁST	10
1 Oblast Podještědí	10
2 Osobnosti Podještědí	12
3 Obce a jejich památky	12
4 Proseč pod Ještědem	13
4.1 Historie obce	13
4.2 Části obce	14
4.3 Zajímavosti	14
5 Pověst	14
TEORETICKÁ ČÁST	16
6 Rozlišení českého jazyka	16
6.1 Národní jazyk	16
6.1.1 Tabulka č. 1 – Strukturní variety češtiny	17
6.1.2 Spisovný jazyk	17
6.1.3 Nespisovná čeština	19
7 Dialekt a dialektologie	23
7.1 Nářeční skupiny	23
7.1.1 Hanácká skupina a její podskupiny	24
7.1.2 Moravskoslovenská skupina a její podskupiny	26
7.1.3 Lašská skupina a její podskupiny	27
7.1.4 Česká nářeční skupina v užším smyslu slova a její podskupiny	29
8 Úsek Podještědský	36
METODOLOGIE	39
9 Smysl a charakter nářečního bádání	39
10 Etapy nářečního bádání	39
10.1 Etapa přípravná	40
10.2 Etapa realizační	40
10.3 Etapa analytická	42

PRAKTICKÁ ČÁST	44
11 Metodologie v praxi	44
11.1 Etapa přípravná	44
11.2 Etapa poznávací	45
11.3 Etapa analytická	45
ROZBORY JEDNOTLIVÝCH GENERACÍ	47
12 Nejmladší generace	47
12.1 Rozbor obecněčeský.....	48
12.1.1 Hláskoslovné jevy	48
12.1.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	49
12.1.3 Tvaroslovné jevy	50
12.2 Rozbor severovýchodočeského dialektu	50
12.2.1 Hláskoslovné jevy	50
12.2.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	52
12.2.3 Tvaroslovné jevy	52
12.3 Výrazy pocházející z rozlišných nářečí.....	54
12.3.1 Hláskoslovné jevy	54
12.3.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	54
12.3.3 Tvaroslovné jevy	55
12.4 Shrnutí.....	56
13 Střední generace	56
13.1 Rozbor obecněčeský.....	57
13.1.1 Hláskoslovné jevy	57
13.1.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	59
13.1.3 Tvaroslovné jevy	60
13.2 Rozbor severovýchodočeského dialektu	61
13.2.1 Hláskoslovné jevy	61
13.2.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	62
13.2.3 Tvaroslovné jevy	63
13.3 Výrazy pocházející z rozlišných nářečí.....	64
13.3.1 Hláskoslovné jevy	64
13.3.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	64
13.3.3 Tvaroslovné jevy	65
13.4 Shrnutí.....	65
14 Speciální střední generace.....	66
14.1 Rozbor obecněčeský.....	66

14.1.1	Hláskoslovné jevy	66
14.1.2	Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	68
14.1.3	Tvaroslovné jevy	69
14.2	Rozbor severovýchodočeského dialektu	70
14.2.1	Hláskoslovné jevy	70
14.2.2	Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	72
14.2.3	Tvaroslovné jevy	72
14.3	Výrazy pocházející z rozličných nářečí.....	73
14.3.1	Hláskoslovné jevy	73
14.3.2	Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	73
14.3.3	Tvaroslovné jevy	74
14.4	Shrnutí.....	74
15	Nejstarší generace	75
15.1	Rozbor obecněčeský.....	76
15.1.1	Hláskoslovné jevy	76
15.1.2	Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	78
15.1.3	Tvaroslovné jevy	79
15.2	Rozbor severovýchodočeského dialektu	80
15.2.1	Hláskoslovné jevy	80
15.2.2	Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	83
15.2.3	Tvaroslovné jevy	84
15.3	Výrazy pocházející z rozličných nářečí.....	86
15.3.1	Hláskoslovné jevy	86
15.3.2	Morfologizované jevy hláskoslovné povahy.....	87
15.3.3	Tvaroslovné jevy	87
15.4	Shrnutí.....	88
	SLOVNÍČEK LEXIKÁLNÍCH JEVŮ.....	89
16	Nejmłodší generace	89
17	Střední generace.....	91
18	Speciální střední generace.....	94
19	Nejstarší generace	96
	ZÁVĚR.....	98
	BIBLIOGRAFIE	101
	INTERNETOVÉ ZDROJE	103
	PŘÍLOHY	104
	Přepis nahrávky č. 1	104

Přepis nahrávky č. 2	110
Přepis nahrávky č. 3	116
Přepis nahrávky č. 4	123
Přepis nahrávky č. 5	134
Přepis nahrávky č. 6	148
OBRAZOVÁ DOKUMENTACE	158
Mapa částí obce Proseč pod Ještědem	158
Hostinec U Šámalů řečený Šámalka	158
Hostinský od Šámalů	159
Sváteční (svatební) kroj	159
Starý sváteční kroj.....	160
Text písně.....	160
Beranův mlýn v Trávníčku.....	161
Roubenka v Trávníčku	161
Mariánský sloup v Českém Dubu	162
Pozůstatky gotické pevnosti v Českém Dubu	162
Podještědské muzeum v Českém Dubu	163
Kostel sv. Prokopa v Hodkovicích nad Mohelkou.....	163
Radnice v Hodkovicích nad Mohelkou.....	164
Křížová cesta v Hodkovicích nad Mohelkou	164
Pramen Ploučnice v Janově Dole	165
Lípa Karoliny Světlé ve Světlé pod Ještědem.....	165
Kostel sv. Mikuláše ve Světlé pod Ještědem	166
Hostinec U Richtrů ve Světlé pod Ještědem	166
Pomník Karoliny Světlé.....	167
Mapa nářečních oblastí ČR.....	167

ÚVOD

Autorka se již od dětských let smávala svému dědečkovi, který *jezdil na chalupu koromádem Honzem* či *chodil do lesa na houby košem*. Několikrát ho opravovala, že se neříká *koromádem*, ale kamarádem a ne *Honzem*, ale s Honzou. Podle ní ani babička nejspíš neuměla „správně“ česky, když *chodila krmit králici* nebo když k ní na návštěvu přijela teta a strýc z obce Domaslavice, také to vždy komentovala: „*Á jéjej, domoslauský sou tady!*“ O Velikonocích se na koledu také zásadně chodilo *zpívat k Poplužníkom a Fejdrom*. Také otec nám připadal velmi vtipný, když *sekal králikum trávu kúsou*. Naproti tomu i sama autorka, po příchodu na studia, byla překvapena, když se jí její jihočeští přátelé ptali na význam pro ni zcela „běžných“ obrátů. Avšak až po delším pobytu v Českých Budějovicích si uvědomila, že i mluva na českém území je odlišná a lidé si nemusí rozumět. I tento kontakt s nářečím se stal impulsem pro následující bádání.

Záměrem bakalářské práce *Podještědská mluva ve třech generacích* je zjistit, zda obyvatelé Podještědí z různých pokolení aktivně užívají nářečí severovýchodočeské podskupiny (popř. podještědského úseku) či alespoň znají dané výrazy. Cílem práce je také prokázat, zda starší generace mluví dialektem více než mladší členové, a dochází tak ke stírání nářečí.

Celou práci jsme rozdělili na čtyři hlavní části, a sice část etnografickou, kde se čtenář dozví potřebné informace ke studované oblasti, dále část teoretickou, ve které vymezujeme pozici dialektu v českém jazyce; část metodologickou, kde najdeme instrukce, jak správně provádět nářeční bádání. Nedílnou součástí je též samotná praktická část založená na rozborech jednotlivých respondentů.

ETNOGRAFICKÁ ČÁST

1 Oblast Podještědí

Je velice důležité rozlišovat oblast Ještědí a oblast Podještědí. Řeháček tvrdí, že Ještědí se vymezuje z východu silnicí Liberec–Hodkovice nad Mohelkou–Turnov; od jihu řekou Mohelkou; od západu bývalým vojenským prostorem Ralsko a od severu pozemní komunikací Liberec–Jablonec v Podještědí. Naproti tomu se oblast Podještědí rozprostírá pouze v jižním cípu Ještědsko-kozákovského hřebene, tzv. za kopcem, a proto se tamějším obyvatelům říká „Ještěďáci“, „zakopčáci“ nebo „horáci.“ (Řeháček, 2004, str. 8–15)

Samotný „Ještědský hřbet“ s nejvyšším vrcholem Ještědem (1012 m. n. m.) řadíme mezi nejmenší pohoří Čech. (Řeháček, 2004, str. 10) Přes Ještěd vedl začátkem 20. století předěl jazyků „horáků“ z Podještědí a libereckých obyvatel, kteří mluvili většinou německy. V roce 1838 byl na vršku Ještědu položen kámen s názvem „Rohanstein“ (Rohanský kámen), jehož úlohou bylo vytvoření hranice. V současnosti se na vrcholu nachází hotel s restaurací projektovaný Karlem Hubáčkem a také televizní vysílač. Na Ještěd se můžeme dostat lanovou dráhou, která vede z Liberce a pochází z roku 1933. (Řeháček, 2004, str. 83–85)

Pan učitel Václav Havel, který byl podještědským patriotem a zakladatelem Podještědského muzea v Českém Dubu, o kraji napsal: „Podještědí je poslední severní český kout Boleslavska. Udrželo věrně řeč až do 50. let minulého století i kroj a povahový svéráz silných, rozhodných jedinců a hloubavců. Bývalo divočejší, lesnatější, nepřístupnější a národopisně zachovalejší. Po konstitučním převratu i ono ztratilo svou prostotu a přizpůsobovalo se znenáhla životu městskému.“ (Řeháček, 2004, str. 57)

Krajinu Podještědí tvoří především zachovalá obydlí, rozlehlé louky a lesíky kolem. Lidé zde bydleli často o samotě, jelikož se vesničky nalézaly ve výšinách hor nebo v dolinách jižně od Českého Dubu. Poněvadž se v Podještědí nikdy nevystavěla železnice ani žádná hlavní pozemní komunikace, „horáci“ zde vedli hospodářství po celá staletí v ústraní pouze se svými sousedy. (Řeháček, 2004, str. 57)

Koncem 19. století bylo Podještědí nazýváno „ryze českou oblastí.“ Můžeme tedy říci, že co se týká jazykové stránky, zůstalo poměrně stálé. Avšak působení německých obyvatel z oblasti Liberce bylo znatelné. Negativní postoj Němců, kteří považovali podještědské území za primitivní, však „horáky“ neodradil. Naopak začali podještědské zvyklosti mapovat a zaznamenávat. Sesbírané spisy o místních zvycích, básně i pověsti z Podještědí jsou uloženy v Podještědském muzeu v Českém Dubu. Všechny dochované památky a obzvláště důležité kroje, které se ještě začátkem 19. století běžně nosily, si můžeme prohlédnout právě v muzeu. Látky krojů byly specifické svými barvami, a to výlučně červenou, černou, šedou a růžovou. Kroje si lidé oblékali dle různých situací, a proto jich měli hned několik, např. každodenní do práce, polosváteční k muzice a slavnostní do kostela či na svatbu. V Podještědí se udržovaly folklorní tradice, a proto se zde hojně zpívalo a tančilo. (Řeháček, 2004, str. 58) Pro představu jsme uvedly obrázky krojů a text písně do obrazové dokumentace.

Do podvědomí českého národa se tato oblast dostala díky spisovatelce Johanně Rottové, známé spíše jako Karolina Světlá. Kraj svého muže, profesora Petra Mužáka, který pocházel ze Světlé pod Ještědem, si velmi oblíbila, a dokonce si podle jeho rodiště zvolila pseudonym. Podještědí ji velmi inspirovalo k psaní svých povídek a románů. I dnes je Světlá spjata takřka s každým krokem v Podještědí. Každé skutečné místo spjaté s dějem jejího románu či povídky je vyznačeno zelenou turistickou značkou. Také stezka je nazvána právě po ní. Českodubské muzeum, pojmenované taktéž po Světlé, uchovává všechny její paměti a pozůstalosti z oboru literatury, které tam věnovala její neteř Anežka Čermáková–Sluková. Staré obyčeje dodnes zachovává spolek Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé, který uveřejňuje časopis vztahující se k místní krajině a jejím dějinám. (Řeháček, 2004, str. 59)

Navzdory okolním velkoměstům si Podještědí stále udržuje svou lidovou kulturu a tzv. odlišnost a odstup od okolí – vzhledem k většímu množství hasičských a sokolských povyražení a především pro pozůstatky zachovalého nářečí. Atraktivní vzhled celému kraji dodávají také typické venkovské chalupy a folklorní soubory. (Řeháček, 2004, str. 59)

Jednou z největších vzácností Podještědí jsou tzv. jména po chalupě neboli „přísličky.“ Označovalo se tak každé obydlí, a to kvůli velkému počtu stejných příjmení. Dům dostal název po majitelích či po řemesle,

keré se v daném příbytku provozovalo. Nezáleželo na tom, zda se původní vlastníci odstěhovali nebo stavení prodali; jednou měla budova své jméno a to jí také zůstalo. (Řeháček, 2004, str. 63) Jako příklad uvádíme chalupu autorčiny babičky, která se nachází v části Horka. Jelikož se dříve v malé chaloupce nalézala pouze hliněná podlaha, užívá se zde přísliпка „U Hliňáků.“ (Z rodinných memoárů Martina Susky)

2 Osobnosti Podještědí

Bezpochyby nejvýznamnější obcí se stala Světlá pod Ještědem, a to především kvůli význačné spisovatelce Karolině Světlé, která po sobě zanechala mnoho proslulých děl právě z této oblasti – *Vesnický román* (1867), *Kříž u potoka* (1868), *Nemodlenec* (1873), *Kantůrčice* (1869), *Frantina* (1870) nebo *Ještědské povídky* (1956). K Podještědí se váže i hudební skladatel Bedřich Smetana, jenž použil motivy z díla *Hubička* K. Světlé do stejnojmenné opery. Smetanova sestra s matkou navíc pobývaly v Českém Dubu. Patrně neméně důležité je také uvedení Františka Patočky, který sepsal pověsti z Ještědí *Čerti na Ještědu*, a graficky vyzdobil několik knížek z místního kraje. Nesmíme zapomenout zmínit ani dílo *Vyprávěny z Podještědí* od Anny Slukové, zvané Caforčice. S touto oblastí se samozřejmě nepojí jen spisovatelé, ale také malíři (Petr Dillinger, Josef V. Scheybal) nebo ilustrátoři (již zmíněný František Patočka a Eva Kubínová). (Řeháček, 2004, str. 69)

3 Obce a jejich památky

Mikroregion Podještědí je reprezentován 12 obcemi a jejich součástmi – malými vesničkami, které se nachází v okrese Liberec. Řadíme sem „Bílou, Cetenov, Český Dub, Hlavici, Hodkovice nad Mohelkou, Janův Důl, Křižany, Osečnou, Proseč pod Ještědem, Světlou pod Ještědem, Všelibice a Zdislavu.“ Oblast Podještědí oplývá kopcovitou krajinou a nízkým počtem obyvatelstva. Továrny najdeme výhradně ve větších městech. Plastikářský podnik se nachází v Českém Dubu a strojírenská firma se nalézá v Hodkovicích nad Mohelkou; ostatní obce se spíše starají o zemědělskou výrobu. (Český Dub. Oficiální stránky Města Český Dub 2016 [přístup 11. 5. 2016])

Pro přehled uvádíme jen několik památek. Ve vsi Trávníček, která spadá pod obec Bílou, nalezneme mnoho původních roubenek, včetně jedinečného Beranova mlýna. Český Dub se může „pochlubit“ mariánským sloupem z roku 1723, ale také pozůstatky gotické pevnosti ze 13. století. Samozřejmě nesmíme opomenout již zmiňované Podještědské muzeum, které najdeme v někdejší novorenesanční vile Konrada Blaschky (tehdejšího významného továrníka). Pokud bychom se vydali do údolí řeky Mohelky, dojedeme do městečka Hodkovic, ve kterém si můžeme prohlédnout barokní kostel sv. Prokopa, novorenesanční radnici či si projít křížovou cestu, která směřuje od kostela kolem kapliček až na vršek zvaný Kalvárie. Do obce Janův Důl se můžeme vypravit k prameni řeky Ploučnice či navštívit 300 let starou lípu. A v neposlední řadě je nutné zmínit Světlou pod Ještědem, která se „pyšní“ kostelem sv. Mikuláše, monumentální lípou Karoliny Světlé, která je asi 250 let stará a nachází se právě vedle kostela, pomníkem Karoliny Světlé nebo hostincem U Richtrů, kde se odehrával proslulý *Vesnický román*. (Řeháček, 2004, str. 97–134) Fotografie řečených památek přikládáme do obrazové dokumentace.

4 Proseč pod Ještědem

4.1 Historie obce

Historie vsi Proseče pod Ještědem sahá až do počátku 16. století, a to konkrétně do roku 1547. Dubské panství, kam svým umístěním Proseč patřila, bylo v držení bratrů Oprštorfů, kteří však svou zem roku 1591 prodali Zikmundu Smiřickému ze Smiřic. Později se historie zmiňuje i o majiteli Albrechtu z Valdštejna; nakonec ovšem Českodubsko skončilo v moci rohanských knížat, kteří ho vlastnili až do roku 1850. Název „Proseč“ vznikl velmi jednoduše, a to z „prosečené cesty“ nebo také z „průseče“, která se tam tehdy nacházela. Vinula se skrz lesnatý Ještědský hřeben a propojovala tak Český Dub s Libercem. (Ševčíková, 2013, str. 147; Historie obce Proseč pod Ještědem 2016 [přístup 11. 5. 2016])

4.2 Části obce

Mezi částí Proseče pod Ještědem se řadí také vesnice Domaslavice, Horka, Javorník a Padouchov, jež jsou zachyceny v mapě, kterou jsme přidali do obrazové dokumentace. (Obec Proseč pod Ještědem 2013: Informace o obci Proseč pod Ještědem [přístup 11. 5. 2016])

4.3 Zajímavosti

Vůbec nejznámější obcí celého Podještědí je s ohledem na místní tradice právě Proseč pod Ještědem. Lidé z této oblasti se nazývají „horáci“ a traduje se, že zvláště „Prosečáci“ patří mezi ty nejnáležitější obyvatele Podještědí. K vymizení lidových tradic, které se tu kdysi dodržovaly, úplně nedochází, jelikož lidé, nejen z Proseče, se snaží folklorní zvyky dochovávat, ba i obnovovat. (Řeháček, 2004, str. 126)

V okolí se můžeme setkat i s nálezky polodrahokamů, kterými je Podještědí vyhlášené. Též je bohaté na výskyt chalcedonu, jaspisu či ametystu. (Řeháček, 2004, str. 126–127)

Jelikož se celou Prosečí táhne pozemní komunikace z Českého Dubu, přes Domaslavice, Prosečské hory a Rašovku až do Liberce, tak se většina vystavěných domů nachází po obou stranách zákрут, které jsou zde hojně zastoupeny. Několik významných obydlí se nalézají až na samém hřbetu (např. Hostinec U Šámalů). (srov. Řeháček, 2004, str. 127). Fotografie se jmenovaným hostincem i hostinským jsme zařadili do obrazové dokumentace.

5 Pověst

Žil jednou jeden hrabě se svou ženou a sedmi syny na zámku Sychrov. Do nejstaršího syna se vkládalo nejvíce důvěry a věřilo se, že právě on bude následníkem a převezme veškeré državy. Avšak opak byl pravdou. Prvorozený potomek nechtěl studovat a převzít rodinné tradice, raději se potuloval v lese s flintou, jelikož zbožňoval přírodu. Jednoho dne se hrabě rozzlobil, zřekl se syna, vyhnal ho do posledního zákoutí hor a nazval ho padouchem. Ten se zabydlil v malém stavení a našel si cikánskou společnost. Poté, co to hrabě zjistil,

zakázal všem lidem setkávat se s vyhnancem. Matku však celá situace trápila, litovala syna, a proto mu potají posílala finanční obnos, aby měl z čeho žít. „Padouch“, jak ho otec pojmenoval, ovšem darovanou částku peněz nepotřeboval, jelikož se z lovu poměrně dobře uživil, a tak ji pokaždé zahrabal „pod starý dub na kraji lesa.“ V pozdější době se v této oblasti začal těžit kámen, a tudíž se lidé stěhovali blíže; vymýtili les a vybuodovali obydlí. Postupně se zde vyvinula nová vesnice a lid ji pojmenoval podle vyděděného syna – Padouchov. Když i starý dub odešel na časy, občané jej porazili a objevili pod ním spousty peněz, které rozdělili mezi sebe a zbytek vrátili. (Řeháček, 2004, str. 51–52)

Pověst je zachycena v knížce Anny Slukové, zvané Caforčice, *Vyprávěny z Podještědí* (1981). Jedná se o zcela smyšlený příběh, který nemá žádný historický základ, jelikož původ Padouchova zaznamenáváme mnohem dříve, než příchod knížete Rohana na Sychrov. Nicméně příhoda objasňuje, jak si tamější lid vysvětluje názvy vísek. (Řeháček, 2004, str. 52)

TEORETICKÁ ČÁST

6 Rozlišení českého jazyka

6.1 Národní jazyk

Národní jazyk vznikl přirozeným vývojem, konkrétně u češtiny můžeme hovořit o 10.–11. století. Bogoczová ve své knize *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie* uvádí, že jazyk je primárním národním znakem, kterým se diferencujeme od ostatních národů. Národním jazykem České republiky je čeština, která se skládá z několika „variet.“ Každou tuto varietu můžeme vnímat jako „osobitý jazyk.“ Pro veřejné formální promluvy uplatňujeme spisovnou varietu jazyka neboli spisovnou češtinu. Naopak k běžné komunikaci využíváme jiné formy jazyka. (Bogoczová, 2012, str. 18)

Národní jazyk se člení z hlediska jazykových funkcí, územního ohraničení, společenského šířitele. Národní jazyk je reprezentován řadou strukturních útvarů – jazyk spisovný, dialekty, interdialekty, slangy a argoty. Složky jazykových forem se často shodují, překrývají, či stojí vedle sebe na téže úrovni. Tyto formy se nazývají formami neizolovanými. (Hrbáček, 1997, str. 52)

Dlouhým vývojem se z národního jazyka vyčlenily tři, respektive čtyři jazykové skupiny:

1. Spisovný jazyk
2. Nadregionální obecná čeština (není vždy chápána jako samostatný útvar)
3. Interdialekty
4. Dialekty

6.1.1 Tabulka č. 1 – Strukturní variety češtiny

Knižní jazyk				Spisovný jazyk
Neutrální jazyk				
Hovorová čeština				
				Nadregionální obecná čeština
Obecná čeština regionální	Obecná hanáčtina	Obecná moravská slovenština	Obecná laština	Interdialekty (regionální)
Nářeční skupiny				Dialekty
Nářeční podskupiny				
Jednotlivá místní nářečí				

(Hrbáček, 1997, str. 55)

6.1.2 Spisovný jazyk

Spisovnou mateřštinu, a to psanou, tak i mluvenou, považujeme za základní útvar v komunikaci celého národa. (Hrbáček, 1997, str. 52)

Podle Bogoczové je člověk schopen aplikovat dvě i více různých forem jazyka. Od dětství jsme mluvili tak, jak nás to naučili sourozenci, rodiče, popř. prarodiče, sousedé či učitelé ve školce. Dá se říci, že jsme hovořili všelijak – možná nespisovně, možná obecnou češtinou, možná dialektem z daného kraje, kde jsme bydleli. Teprve s nástupem na základní školu, zejména v předmětu českého jazyka, jsme se postupně učili spisovnému jazyku – spisovné češtině, a to díky tréninku v pravopise, tvořením vět a souvětí. Je zcela zřejmé, že náš původní jazykový kód („dětské“ užívání jazyka) nevymizel, jen se postupem času zredukoval. V dospělosti jsme schopni zacházet s oběma typy kódů stejně; poznáme, při jaké příležitosti jazyk změnit a v jakých

institucích ho použít. Naprosto jiným kódem mluvíme s přáteli nebo rodinou a odlišnou formu jazyka přizpůsobíme v institucích jako ve školách či na úřadech. Každý průměrný člověk dokáže střídat jazykové kódy dle potřeby; užíváním dvou a více jazykových kódů se jedinec stává diglosní. (Bogoczová, 2012, str. 19)

Se spisovnou češtinou se setkáváme i v odborné a umělecké literatuře. Spisovný jazyk, jakožto hlavní komunikační celek, plní funkce pro obvyklou komunikaci, odborně zpracovávací a estetickou, a tudíž u něj najdeme nejlépe vytvořené výrazové prostředky. (Hrbáček, 1997, str. 52–53)

Dlouhým vývojem se spisovná mateřština rozrůznila do tří primárních úrovní – knižní, neutrální a hovorové. „Nejnižší a zatím nejslabší z nich, hovorová, je relativně otevřena prostředkům nespisovným, které do ní postupně pronikají za předpokladu, že nabyly charakteru značně obecného, zpravidla celonárodního.“ (Hrbáček, 1997, str. 54)

6.1.2.1 Knižní jazyk

Knižní jazyk neuplatňujeme v běžné každodenní mluvě, spíše se hodí k písemným, úředním či slavnostním projevům, kdy můžeme využít řadu pojmenování, např. vztažné zájmeno *jenž*, spojku *leč* namísto *ale* nebo *hoch* místo *chlapec*. Knižní výrazy jazyka odlišujeme od archaických prostředků, nicméně knižní obraty neustálým vývojem nahrazujeme a posouváme je k archaickým výrazům, a proto nelze vždy přesně určit, kdy se jedná o knižní výraz a kdy už o archaismus. V poslední době přecházejí obraty typu *peku*, *pekou*, infinitivy na *-ti* a *přechodníky minulé* do sféry archaické. (Hrbáček, 1997, str. 62; Bogoczová, 2012, str. 20)

6.1.2.2 Neutrální jazyk

Neutrální výrazy používáme hojně v mluvených, ale i psaných vyjádřeních, a to zejména proto, že jsou stylově nepříznačné (nejsou knižní, hovorové, ani expresivní). Neutrální jazyk charakterizují hlavně spisovné výrazy se spisovnou (neutrální) artikulací. V rámci spisovné češtiny je neutrální vrstva nejvyužívanější, a proto u ní najdeme velké zastoupení synonym (slov podobného či stejného významu). V této rovině je pro nás opět těžké správně zařadit slova do určité vrstvy. Neutrální jazyk se pohybuje na pomezí knižních a hovorových výrazů, kde se jednotlivá

slova mohou přiřazovat k jednomu z těchto pomezí, např. *jenom* zařadíme spíše do hovorové češtiny, kdežto slovo *pouze* spíše do okruhu knižního; výchozí pojmenování *jen* začleníme do neutrální vrstvy. (Hrbáček, 1997, str. 62)

Mluvená čeština patří mezi závislý celek, který se ale nezařazuje do českého národního jazyka. Svým stylem zapadá do neutrální češtiny a je využíván zejména v mluvené komunikaci. Najdeme v něm celý soubor prvků, jak spisovných, tak nespisovných. (Bogoczová, 2012, str. 24)

6.1.2.3 Hovorová čeština

Hovorová čeština se zařazuje zejména k mluvenému jazyku a slouží k běžné komunikaci. Řadíme do ní lexikální (*legrace, klid'as, rámus*), gramatické (*kupuju, hosti, mít forda*) a zvukové (*polívka, okýnko, lítat*) pojmy. K hovorovým prostředkům zasahují také nespisovné nebo expresivní výrazy, které se dle Hrbáčka dělí na kodifikované, nekodifikované (*osobák, facka, fasovat*) a expresivní (*morous, žrát, psisko*). K nejdůležitějšímu vývoji patří tzv. neutralizace hovorového jazyka, čímž rozumíme přechod často používaných slov do sféry neutrální. (Hrbáček, 1997, str. 63–65)

Dle Bogoczové je hovorová čeština tolerantní k novým výrazům, které nejsou dosud kodifikovány, ale jsou denně využívány a územně téměř neomezeny (*můžu* či *můžou* namísto *mohu*, *děkuju* místo *děkuji*, *Ostravák* místo *Ostravan*, atd.) (Bogoczová, 2012, str. 20)

6.1.3 Nespisovná čeština

Molnarová řadí mezi nespisovný jazyk, který je často označován jako substandard, interdialekt (obecnou češtinu, obecnou hanáčtinu, obecnou moravskou slovenštinu, obecnou laštinu); sociolekt (argot, žargon, slang a profesní mluvu); vulgární mluvu, která je dnes velmi rozšířená, především u mládeže; nářečí (dialekt). (Hugo a kol., 2009, 10–11)

6.1.3.1 Interdialekt

Nadnářečí (interdialekt) řadíme do vymezeného územního celku. Jeho vznik přisuzujeme postupnému stírání odlišností v jednotlivých nářečích.

Z českých nářečí v užším slova smyslu se vyvinula obecná čeština a naopak např. obecná hanáčtina vznikla ze středomoravských dialektů. (Bogoczová, 2012, str. 21)

Obecná čeština

Většina nářečí se odvíjí od obecné češtiny. Pro Moravu je velmi typické rozrůznění dialektů, na rozdíl od českého území. Zásadou médií proniká však obecná čeština do všech koutů České republiky. Její průnik zaznamenáváme už i v krásné literatuře. S jistotou tedy můžeme obecnou češtinu považovat za nejběžnější formu nespisovné češtiny. (Bogoczová, 2012, str. 21–22)

Na větě, kterou uvádí ve své publikaci Cuřín, vidíme typické znaky jednotlivých nadnářečí:

Obecná čeština

- Příklad: *Dej mouku ze mlejna na vozejk.* (Cuřín, 1964, str. 173)

Obecná hanáčtina

Označujeme ji též za středomoravskou skupinu či také za střed Moravy.

- Příklad: *Dé móku ze mléna na vozék.* (Cuřín, 1964, str. 173)

Obecná moravská slovenština

Často také slyšíme, že se jedná o východomoravské nadnářečí či jen východní Moravu.

- Příklad: *Daj múku ze mlýna na vozík.* (Cuřín, 1964, str. 173)

Obecná laština

Tento interdialekt označovaný též slezský najdeme na severní Moravě a českém Slezsku.

- Příklad: *Daj muku ze mlyna na vozik.* (Cuřín, 1964, str. 173)

Městská mluva

Svým charakterem je velmi podobná interdialektům – vyvíjí se z nářečních rysů obecných a její úlohou je vzájemné dorozumění mezi uživateli dialektů nebo subdialektů. Jedná se o lid, který dojíždí za prací či studiem do většího města, popř. tam bydlí natrvalo. Tito jedinci již tolik nevyužívají svých místních výrazů, ale přizpůsobují se jazyku nynějšího obyvatelstva. „Zároveň však místní kód obohacují o nové prvky.“ (Bogoczová, 2012, str. 23)

6.1.3.2 Teritoriální dialekty, dialekty sociální, sociolekt

Teritoriální dialekty mají svou vlastní gramatiku a rozdílnou výslovnost hlásek. Není možné je substituovat do neutrálního jazyka. (Bogoczová, 2012, str. 23)

Bogoczová říká, že všechny nestrukturní útvary jako slang, argot, profesní mluva, jsou zároveň útvary sociálními neboli sociolekty. Nezáleží zde na místě bydliště uživatele, nýbrž na jeho sociálním postavení. Také konstatuje, že každý člověk má své vlastní jedinečné jazykové zvyky, tzv. idiolekt, i obecnější zvyklosti, tzv. biolekt, který je příznačný pro pohlaví či věkovou skupinu. Bogoczová upozorňuje také na familiolekt, který značí běžně užívané výrazy v rodině. (Bogoczová, 2012, str. 23–24)

Molnarová tvrdí, že sociolekt je užíván pouze určitou skupinou lidí a je typický pro daná území; obsahuje odlišné jazykové prvky. Patří výhradně do mluveného jazyka a užívá se pouze v určitých komunikačních situacích. (Hugo a kol., 2009, str. 11)

Argot

Patří k nejstarším sociolektům a je často uchopován jako řeč deklasovaných vrstev (vrahů, žebráků, narkomanů atd.). Vyznačuje se vysokou expresivitou s nízkou slovní škálou. Původně měl argot funkci utajených jazyků, jimiž se dorozumívali členové daných skupin. Za první argot považujeme německý rotwelsch, který byl charakterizován již ve 13. století; od 15. století registrujeme první argotické slovníky (např. *Liber vagatorum* – Kniha tuláků). V 19. století se nejvíce šířil velkými průmyslovými městy jako „tajný jazyk velkoměstské galérky.“

Postupem času si argot získal i neproblémové vrstvy obyvatel a často ho najdeme např. u studentů.

Jako příklad argotu uvedeme následující (Hugo a kol., 2006, str. 21–23):

- z němčiny (*gauner, šoufl, pajzl*),
- z romštiny (*čór, love, kërka*).

Profesní mluva

Profesní mluva je užívána členy daných zaměstnání (zedničina, truhlařina atd.). Slouží ke zjednodušení a ušetření času během hovoru při vykonávání práce. Často existují spory o tom, zda je profesní mluva opravdu profesní mluvou, nebo zda již nepatří do slangu. (Hugo a kol., 2009, str. 12–13)

Slang

Slang je převážně považován za mluvu zájmových seskupení (železničářský, vojenský, myslivecký či studentský). Slangové výrazy většinou již existují, avšak jsou přetransformovány a upraveny. Díky tomu vznikají nová synonyma. Ne všechny obraty mají dlouhou životnost, a tudíž po čase zcela vymizí. (Hugo a kol., 2009, str. 13) Jako příklady slangu uvedeme následující (Hugo a kol., 2009, str. 29–39):

- vězeňský a kriminální slang (*bachař, dyliňák, rohnout*),
- vojenský slang (*absík, bažant, zobák*),
- řemeslnický a technický slang (*fanka, knejp, ponk*),
- železničářský slang (*fofrák, šustrovat, veksle*),
- sportovní slang (*bedna, kanár, šajtle*),
- divadelní slang (*alternačka, forbína, štronzo*),
- školní a studentský slang (*bajle, čédina, potítko*).

Molnarová za součást slangu, popř. argotu či profesní mluvy pokládá žargon. Slovanští lingvisté si v pojmu „žargon“ našli zalíbení a užívali jej ve slovních spojeních typu *sportovní žargon* či *žargon mládeže* v záměně se slangem.

V české jazykovědě se žargon příliš nevyužívá. Jeho největší rozvoj zaznamenáváme v Rusku a Francii. (Hugo a kol., 2009, str. 13–15)

7 Dialekt a dialektologie

Dialekt neboli nářečí řadíme do nespisovné češtiny. Je typické tím, že je závislé na rozlišných oblastech, kde je užíváno. Dialekty se do hloubky zabývá lingvistický obor zvaný dialektologie. Každé území se vyznačuje svou danou charakteristikou, a to fonologickou, morfologickou, syntaktickou a lexikální. Nejnápadnějším znakem bývá stránka fonologická, z důvodu různorodosti samohláskových skupin (např. *mouka* -> *múka*) (Hrbáček, 1997, str. 106); a lexikální, z důvodu užívání jiných výrazů pro jeden předmět.

Diferenciaci nářečí nám naznačuje pomyslná linka, která je nazývána *izoglosa*. Najdeme ji v mapách či v grafických nákresech, z nichž postupem času vznikly nám již známé atlasy. Dialekty se obecně různě prolínají, a tudíž nejsou izoglosy tak výrazné. Dle nejvýraznějších mluvených znaků se vymezují tzv. hlavní centra a okraje. (Hrbáček, 1997, str. 106–107)

Obecně můžeme říci, že nářečí se nejvíce vyskytují v místech, která nejsou zasažena přílišnou industrializací. Nářeční prvky pozorujeme především ve východní části země, tedy na Moravě a ve Slezsku, protože tyto oblasti jsou více vzdálené od centra obecné češtiny. (Bělič, 1972, str. 10–11)

Pro přehlednost zařazujeme do Obrazové dokumentace mapu nářečí českého jazyka.

7.1 Nářeční skupiny

Hrbáčková skripta nám prezentují dějinný vývoj dané problematiky s vysvětlením, že hlavním jádrem, odkud se lingvistické jevy šířily po celém území, byla Praha. Východní Morava a Slezsko jsou nejméně zasaženy obecnou češtinou, proto je zde diference jazyka nejvýraznější. (Hrbáček, 1997, str. 112)

Na území České republiky Hrbáček rozlišuje čtyři hlavní nářeční skupiny. Jedná se o hanácké (středomoravské); moravskoslovenské (východomoravské) a lašské (slezské) nářečí. V Čechách se také samozřejmě vyskytuje nejrozšířenější dialekt, a to „české nářečí v užším slova smyslu.“ (Hrbáček, 1997, str. 112)

Bogoczová vymezuje taktéž čtyři základní nářeční skupiny, nicméně upozorňuje na jejich další členění do podskupin, okrajových úseků, jednotlivých dialektů a subdialektů. Poukazuje také na to, že ačkoli každé nářečí či místní nářeční typ mají specifické rozdílnosti, tak vycházejí ze společných znaků. (Bogoczová, 2012, str. 62)

Navzdory těmto nářečním dělením můžeme ale zpozorovat území, která byla za druhé světové války obydlena německými národy i jinými přistěhovalci – severozápad (Tachov, Cheb, Karlovy Vary, Chomutov, Most, Teplice, Ústí nad Labem, Děčín, Česká Lípa, Liberec a Jablonec nad Nisou); oblast Šumavy; moravsko-rakouské pohraničí; pomezí Čech a Moravy (Zábřeh – Litomyšl); sever Moravy (Jeseník, Bruntál, Vítkov, Fulnek, Nový Jičín). O těchto oblastech nemůžeme s jistotou říci, že by byly vyhraněny českým nářečním základem, a proto je označujeme za nářečně různorodé. (Bogoczová, 2012, str. 62)

7.1.1 Hanácká skupina a její podskupiny

Cuřín uvádí, že se tato skupina rozprostírá ve středu, západu a severu Moravy. Do centrální podskupiny spadá okolí Olomouce a Vyškova; do západní části řadíme Velké Meziříčí a Blansko; jižním dialektem se hovoří zejména ve Znojmě a Moravských Budějovicích. (Cuřín, 1964, str. 180–182)

Bogoczová tuto skupinu nazývá středomoravským či hanáckým nářečím a rozděluje ji na:

- centrální podskupinu (vlastní hanáckou – začleněnou do okolí Šumperka, Zábřehu na Moravě a Uničova, nicméně tato velká města se do podskupiny neřadí; její západní část dosahuje až za Mohelnicí a východní až za Prostějov);
- jižní podskupinu (Brno, Vyškov na Moravě, Moravský Krumlov, Náměšť nad Oslavou a Velká Bíteš atd.); v této podskupině ještě rozlišuje úseky:

- horský (Tišnov, Blansko, Kuřim),
- letovicko-boskovský (jižně od Brna),
- židlochovický (směr Pohořelice),
- znojemský;
- v rámci východní podskupiny Bogoczová člení úseky:
  - severní neboli přerovsko-kojetínský (Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kroměříž, Přerov),
  - jižní neboli slavkovsko-bučovický (Slavkov u Brna, Bučovice),
  - čuhácký (trasa Olomouc – Přerov; Velký Týnec a Blatec);
- západní podskupinu můžeme dále dělit na úseky:
  - severní neboli zábřežský,
  - kunštátsko-budějovický (Moravské Budějovice, Třebíč, Velké Meziříčí, Kunštát). (Bogoczová, 2012, str. 72–73)

Pro představu uvedeme alespoň základní jazykové rozlišnosti:

- štěpení *-i/ý* → *-ej* v Čechách a *-i/-ý* → *-é* pro střední Moravu (*mlýn* → *mlén*, *vozik* → *vozek*, *strýc* → *stréc*),
- u starší generace užívání ve slovech namísto *šť* → *šč* (*šťípat* → *ščípat*, *šťestí* → *ščestí*),
- u sloves 4. třídy koncovky *-ím* → *-ijó* (*trpím* → *trpijó*, *jím* → *jijó*, *vožím* → *vozijó*),
- neprovedení přehlásky *-‘a* → *-e* na konci slova (*naše ulice* → *naša ulica*, *z pole* → *z pola*),
- výslovnost *zh* oproti českému *sch* (*zháňet*, *zhoda*),
- zachování *l* v přičestích typu *vezl*, *nesl*,
- skloňování „ten“ (*teho*, *temu*, *o tech*, *s tema*),
- většinou v 7. pádu singuláru jmen mužských dle vzoru předseda koncovka *-em* místo *-ou* (*s Frantou* → *s Frantem*, *s tátou* → *s tatem*),
- centrální podskupina užívá široké *ê* namísto *y* či *i* (*ryby* → *rêbê*, *zima* → *zêma*); široké *ô* místo *u* (*kuře* → *kôře*, *f kuchiňi* → *f kôchêňi*); místy infinitiv na *-t’* (*d’elat’*),
- v jižní podskupině se objevuje záměna *si* a *se*, *tí* a *t’e* (*sedňite se*, *viďim tí*),

- na západě můžeme rozeznat slovesa 4. třídy ve 3. osobě plurálu tvary *leží, prosí, umí,* nebo *i sedíjou, bolijou.* (Bogoczová, 2012, str. 74–77; Cuřín, 1964, str. 180)

7.1.2 Moravskoslovenská skupina a její podskupiny

Cuřín určuje skupinu jako východ Moravy směrem ke slovenským hranicím. Do východomoravské skupiny se zahrnují tyto podskupiny: podlužská, dolská, kelčská, valašská a kopaničářská (Cuřín, 1964, str. 184–186)

Bogoczová nazývá tuto skupinu východomoravským nářečím a dále ji dělí na podskupiny:

- severní neboli valašskou (od severu Valašské Meziříčí, Starý Jičín, Rožnov, Velké Karlovice, Horní Bečva; východ tvoří hranice se Slovenskem; na jihu najdeme města Brumov, Slavičín a Zlín; od západu sem zasahuje Spálov, Luboměř; další velká města Valašska – Vsetín, Valašské Klobouky, Vizovice);
- jižní neboli slováckou (severně od Uherského Hradiště a Uherského Brodu, směr Uherský Ostroh, Veselí na Moravě, Strážnice, Hodonín, Břeclav);
- západní podskupina je nesourodá; vydělujeme z ní několik podoblastí:
  - hranická (Hranice na Moravě, Lipník nad Bečvou, Teplice nad Bečvou),
  - kelečská (okolí Kelče),
  - dolská (Chřiby, Buchlov, Kyjov, Bzenec);
- jihovýchodní vyděluje jen úsek:
  - kopaničářský (Bílé Karpaty, Starý Hrozenkov, Velká nad Veličkou). (Bogoczová, 2012, str. 82–83)

Pro představu uvedeme alespoň základní jazykové rozlišnosti. Vycházíme z publikace *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie* (2012):

- *ú* nepřechází v *ó* ani v *ou* ani v *í* (*súd, múka, lúka*),
- užívání nezúženého *é* (*poléřka, taléřek, jelének*),

- zachování skupiny *aj* (*daj, nejlepší, nejkrásnější*),
- substantiva mužského a středního rodu v dativu plurálu zakončená na *-om* (*chlapom, súsedom, kuřatom*),
- substantiva mužského a středního rodu v lokálu plurálu zakončená na *-och* (*chlapoch, súsedoch, kuřatoch*),
- objevují se tvary genitivu plurálu namísto akuzativu plurálu u osobních jmen (*majú dobrích súsedů*),
- skloňování zájmen dle složené deklinace tvrdé (*o tom/tem/tém, tím, těch, tíma*),
- nepřehlasované tvary (*mňa, ťa*),
- zvrátané *se* → *sa*,
- přípusťková spojka *i když* → *bár/bárs*; spojka *nebo* → *lebo*,
- na Valašsku se místy vyskytuje výslovnost *Anna, masso*; v dativu plurálu v koncovce *-um* (*mjestum*) a v instrumentálu plurálu *-mi/-ami/-ámy* (*chlapámy, súsedami, nožami*),
- na Slovácku rozlišujeme ve 3. osobě plurálu sloves 4. třídy koncovku *-íja/-íjá/-íjá* (*prosíja, umíjá*),
- v kelečském úseku uslyšíme nadměrnou diftongizaci *i/ý* na *ej* (*vejška, lejt, mejt*); změna *ú* na *ou* (*nesou, tečou, volajou* i *houra, nouž, klouč*),
- v kopaničářském úseku se vyskytují již výrazy slovenské – zachování *r* před *i* a *e* (*přišli, rezat*); slovesa v 1. osobě singuláru zakončená na *-em* (*id'em, chcem, umrem*); důsledná výslovnost (*medza, cudzí, d'eň* či *dzeň, kuóň* či *kwóň*). (Bogoczová, 2012, str. 84–88)

7.1.3 Lašská skupina a její podskupiny

Slezsko je hlavním územím tohoto dialektu, nicméně můžeme zmínit také okolí Opavska a Těšínska. Moravské, opavské a ostravské podskupiny jsou zahrnuty do lašského nářečí. (Cuřín, 1964, str. 182–184)

Bogoczová pojmenovává tuto skupinu jako slezské nářečí a dále ji dělí na podskupiny:

- východní neboli ostravskou (Ostravsko, Frýdecko-Místecko); v rámci této podskupiny se ještě vyčleňuje:

- ostravický subtyp s hornoostravickým a dolnoostravickým nářečím (Moravskoslezské Beskydy, Lískovec, Bruzovice, Žermanice),
- severohlučínský subtyp (Strachovice, Chuchelná, Darkovice);
- západní neboli opavskou (Studénka); dále se rozděluje na úseky:
  - západoopavský (Opava),
  - středoopavský (oblast mezi Malými a Velkými Hořticemi; Kravaře),
  - východoopavský (oblast mezi Chabičovem, Hájem ve Slezsku, Holešovicemi, Dobroslavicemi; Hlučín);
- jižní neboli štrambersko-frenštátskou (Příbor, Kopřivnice, Štramberk, Frenštát pod Radhoštěm a okolí),
- slezskopolskou neboli západotěšínskou – území mezi Slovenskem a Polskem; Těšínsko v ČR dále dělíme na úseky:
  - bohumínský,
  - centrální (Karviná, Český Těšín, Třinec),
  - jablunkovský,
  - západní okrajový pás (Rychvald, Petřvald, Havířov, Řeka a okolí). (Bogoczová, 2012, str. 92–94)

Pro představu uvedeme alespoň základní jazykové rozlišnosti. Vycházíme z publikace Ireny Bogoczové *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie* (2012):

- rozlišuje se dvojí *i/y* (*bił X byl, miły X myły*),
- místy staré zdloužené *o* se mění na *u/ú* (*zvun, chrûmy, hûnym*),
- místy staré zdloužené *a* se mění na *o* nebo *u/ú* (*ptok, cygun, kûmin*),
- výslovnost *pylny, vylk, vylna/velna, hyrñec, P(j)eter, kark, torg*,
- zachování palatalizace (*ñebud'et'e*),
- výslovnost *t'* a *d'* se sykavkovým prvkem (*t'icho/čycho/čicho, d'ecka/džecka/džecka*),
- místy archaický nominativ plurálu (*faraře/faroře, pekaře, zlodžeje, jeleňe/jelyňe, kameňe/kamyňe*),
- záporový genitiv (*ñeňi kobzolûv, ñeňi ho doma/dûma*),

- zakončení sloves 4. třídy ve 3. osobě plurálu dle území (*robja, robjo, robju, robjum*),
- užívání příčinné spojky *bo*; přípustkové *choť/choć*, tázací částice *či/čy*,
- na Ostravsku najdeme vedle *s, z* a *š, ž* také měkké sykavky *ś* a *ź* (*śeno, źima*),
- na Opavsku uslyšíme výslovnost *zytra, ptacy, čysty, sy, šyroky, ...*; deklinační typ *srco, polo, lico*,
- Těšínsko disponuje již polskými znaky, např. výsledkem metateze (*krova, błoto, złoty*); neprovedením změn *g → h* (*głova, noga*); přítomností měkkých sykavek *ś* a *ź* a hlásek *ć* a *dź*. (Bogoczová, 2012, str. 95–100)

7.1.4 Česká nářeční skupina v užším smyslu slova a její podskupiny

Jak již bylo zmíněno, je považována za nejrozšířenější skupinu v České republice. (Cuřín, 1964, str. 172) Jelikož se této skupině věnujeme v naší bakalářské práci, je nutné se jí zabývat více do hloubky a vymezit nejpodstatnější rysy.

Pro představu uvedeme společné znaky českého nářečí. Vycházíme z publikací Bogoczové, Cuřína, Holuba a Janečkové.

Hláskoslovné jevy:

- diftongizace *y* (*í*) → *ej* (*stryć → strejc, malý → malej, dobrý → dobrej*),
- diftongizace *-ú* → *-au* → *-ou* (*louka, pasou, mažou*),
- pouze střední *-l* (*pila, mila, lavička*),
- změna *-aj* → *-ej* (*vejce, dejte, nejstarší*),
- úženi *-é* → *-í* (*mlíko, říkat, vobilí*),
- změna *-u/-ú* → *-i/-í* (*jih, klíč, cizí*),
- původní *-o* → *-ou* → *-ú* (*vúz, tvúj, kůň*),
- původní *-ie* → *-í* (*míra, víra, místo*),
- užívání protetického *v-* (*vokno, von, vocas*); výjimka: v jižních Čechách na Doudlebsku bez protetického *v-* (*okno, on, ocas*)
- asimilace *-sh* → *-sch* (*schon, na schledanou, schoda*),
- změna sykavek *s, z, š, ž* na *c, dz, č, dž* především po *n* a *ň* (*žencká, menčí, Hondza, jendže*). (Bogoczová, 2012, str. 65; Cuřín, 1964, str. 176; Holub a Janečková, 1993, str. 54)

Tvaroslovné jevy:

- nominativ plurálu adjektiv koncovka *-í* ve všech rodech (*pjekní kluci, pjekní holki, pjekní štěňata*),
- instrumentál plurálu koncovka *-ma* (*s mužema, se ženama, s kuřatama*),
- v přičestí minulém bez *-l* (*dones, doved, odeběh*),
- vynechávání pomocného tvaru minulého u slovesa „být“ (*já to vid'el, já to vjed'ela*),
- užívání konstrukcí s trpným participiem (*máme uklizíno, zametíno, nakoupíno*).
(Bogoczová, 2012, str. 64–65; Holub a Janečková, 1993, str. 54)

7.1.4.1 Jihozápadočeská podskupina

Hraničí se středními Čechy od jihu, od západu s Chodskem, z jihu sem zasahuje Svatý Ján, na východě má přesah na Moravu do okolí Třeště, Telče a Dačic.

Bogoczová tuto podskupinu dále dělí na části:

- západní (kolem Rokycan, Plzně a Klatov); ještě rozdělujeme na úseky:
  - manětínský,
  - stříbrský,
  - domažlický neboli chodský;
- východní (okolo Příbrami, Sušice, Českých Budějovic, Třeboně, Jindřichova Hradce až po Pelhřimovsko; dále sem zahrnujeme Strakonice, Písek, Tábor); ještě rozdělujeme na úseky:
  - prachatický,
  - doulebský (jižně od Českých Budějovic k Českému Krumlovu, Kaplici a Trhovým Svinům),
  - třeštsko-dačický neboli moravský (Třešť, Telč, Dačice),
  - jemnický. (Bogoczová, 2012, str. 63–64)

Pro představu uvedeme několik jazykových rozlišností dle Bogoczové, Holuba a Janečkové.

Hláskoslovné jevy:

- schází diftongizace *-i/-y* → *-ej* (*sítka, zítra, kýchat*),
- ve skupině *-ovi* se retné *-w* → retoretné *-u* a zredukováno *-oui* nebo *-oi* (*Soukupo* nebo *i Soukupouc, Horažďo*ice i *Horažďou*c),
- *-a* → *-e/-ě* (*za*tel, *za*čel, *po*čela),
- zjednodušení skupin *-str* (*tří*kat, *tře*da, *tře*víc),
- dlouhé samohlásky v typech (*dluh* → *dlouh*, *saze* → *sáze*),
- disimilace typu (*poj*te, *poj* tím, *be*zubej),
- na Chodsku slyšíme *d'erek* namísto dědek, *poruška* namísto poduška, *tera* namísto teda; zjednodušenou výslovnost bez *v* (*svět* → *sjet*, *zvědavý* → *zjedavý*); protetické *h-* (*hu*čitel, *habi*); délku u přivlastňovacích zájmen (*náše*, *váše*); místo slovesa „byl“ užíváme *bul*, *bula*, *bulo*; proto se obyvatelé nazývali Buláci,
- v doudlebském úseku se vyslovuje s progresivní asimilací znělosti (*tfúj*, *tfaroh*, *kfočna*); užívá se vkladného *-j-* (*pjivo*, *bjič*, *povjídat*); a neužívá se protetického *v-* (na *okno*, *do oka*).

(Bogoczová, 2012, str. 66–67; Holub a Janečková, 1993, str. 57–58)

Tvaroslovné jevy:

- užívání *n-*ového participia (*je navařeno*, *je napečeno*, *je nastrouháno*); v obecné češtině (*je navařino*, *je napečino*),
- ustrnutí přivlastňovacího přídavného jména ve všech rodech (*tatínkovo les*, *tatínkovo sestra*, *tatínkovo dítě*),
- částečně neskloňná příjmení typu *Novákovic* → *Novákoic* (*Novákoic pes*, *Novákoic kočka*, *Novákoic kuře*),
- krátké tvary ve 3. osobě plurálu indikativu přítomnosti u sloves 4. třídy (*oni sází*, *prosí*, *umí*, *volají*),
- případové tvary *-e* → *-o* (*vo našom*, *vo mladom*, *v modrom*),
- 1. pád plurálu maskulina životného dlouhý vokál *-í* (*klucí*, *vojáci*, *hokejistí*),

- -ý → -ej v dativu a lokálu singuláru u feminin (*k tej Malej Straňe, na tej Malej Straňe*),
- v západní části sjednocení akuzativu a akuzativ a dativ osobních zájmen typu (*to te teda řeknu, nech mi bejt*),
- na Prachaticku končí infinitiv na -t', dříve na -ti (*dátí, chítí, roščilit' se*); obyvatelé se nazývali Tiřáci. (Bogoczová, 2012, str. 66–67; Holub a Janečková, 1993, str. 59)

7.1.4.2 Jihovýchodočeská podskupina

Jihovýchodočeská podskupina, také jinak českomoravské nářečí, se rozprostírá okolo měst Bystrého, Dačic, Telče, Žďáru na Moravě.

Bogoczová říká, že tato podskupina se územně řadí již na Moravu a vyděluje z ní tyto úseky:

- žďársko-bystrický neboli novoměstský (Žďár nad Sázavou a Bystřice nad Pernštejnem, Nové Město na Moravě),
- jihlavský. (Bogoczová, 2012, str. 64)

Pro představu uvedeme alespoň základní jazykové rozlišnosti, jelikož všechny východní úseky, které mají hranici s Moravou, jsou přechodovými nářečími. Vycházíme z děl Bogoczové, Cuřína, Holuba a Janečkové.

Hláskoslovné jevy:

- výskyt -bja a -pja (*poupjátko, holoubjátko*),
- v pádových koncovkách se mění -e → -a (*kaša, slepica, pola*),
- krátká samohláska (*byk, mak, pav*),
- -á → -ie → -í uvnitř slov (*kuřítko*),
- hiát h- před u- a ou- (*hucháč, housko*),
- okrajově zaměňování -d → -r uvnitř slov (*svarba, děra, porchod*),
- na Jemnicku už zaznamenáváme moravskou krátkost (*blato, prah, brana*),
- šť → šč (*ščestí*). (Bogoczová, 2012, str. 68; Cuřín, 1964, str. 179; Holub a Janečková, 1993, str. 65)

Tvaroslovné jevy:

- splývání tvrdé a měkké deklinace (*kašu, slepicu, ju*),
- tvary sloves na *-u* v 1. osobě singuláru indikativu přítomna (*su*), nebo *-ou* ve 3. osobě plurálu indikativu přítomna (*chcou, musejou*),
- zachovávání l-ového participia (*tiskl, nesl, pekl*),
- splývání 1. a 4. pádu plurálu rodu mužského životného (*páni – pro páni*); někdy se mění i délka (*pro páni*),
- interference (mísení tvarů s českým diftongem *-ej* a výrazy *moja sukňa* či *já chcu*),
- skloňování dle Moravy (*bez noža, pekařa, do srca*). (Bogoczová, 2012, str. 68; Holub a Janečková, 1993, str. 66)

7.1.4.3 Středočeská podskupina

Rozprostírá se převážně okolo hlavního města Prahy. Považujeme ji za výchozí dialekt pro všechna ostatní česká nářečí.

Bogoczová vymezuje tuto podskupinu lokalitami okolo Roudnice nad Labem, Slaného, Berouna, Havlíčkova Brodu, Chotěboře, Čáslavi, Kutné Hory, Kolína, Poděbrad, Nymburku a Mělníka. Jak je známo, tak v této oblasti se nachází i hlavní město České republiky – Praha, dále také Kladno či Benešov. V rámci této podskupiny definujeme úsek lounský, popř. lounsko-litoměřický zasahující k Litoměřicím a Lovosicím. (Bogoczová, 2012, str. 63)

Pro představu uvedeme alespoň základní jazykové rozlišnosti. Vycházíme z děl Bogoczové, Cuřína, Holuba a Janečkové.

Hláskoslovné jevy:

- *-i/-í/-y/-ý* → *-ei* (*dobrei, seitko, takovei*),
- *-é* → *-í* (*mlíko, kolíbka, polívka*),
- protetické *v-* před samohláskou *-o* (*vobr, vosel, vokáč*),
- asimilace *sh-* → *sch-* (*na schledanou, schon, schodit*),
- okrajově krácení samohlásek v koncovce (*slepicim, spim, nevidim*),

- okrajově dloužení *é/i/ó* (*pívo, nahóře, kvéte*),
- okrajově *-š* → *-č* (*počta, lepčí*),
- západní úsek nahrazuje koncovky *-ovi* → *-ovic* (*Soukupovic*).
(Cuřín, 1964, str. 179–180; Holub a Janečková, 1993, str. 54–55)

Tvaroslovné jevy:

- splývání adjektiv životných a neživotných podob v 1. pádě (*ti heskí muži, ti heskí lesi*),
- vynechávání pomocného slovesa být v 1. osobě singuláru i plurálu času minulého (*já tam došel, my ho potkali*),
- krácení koncovky *-ové* → *-ove* v 1. pádu nominativu plurálu rodu mužského životného (*otcove, synove, králove*),
- vynechávání předložek *s/se* či *k/ke* v dativu, lokálu a instrumentálu (*chleba máslem, šla kočárkem, musela doktorom*),
- pro Benešovsko je typická zvláštní deklinace adjektiv (*staremu, stareho, vo starom*); Sedlčansko (*se starejm*),
- ve východním úseku se užívá nominativu namísto akuzativu (*mám dva syňi*),
- sloveso „být“ ve 2. osobě ve tvarech na západě *si*, na východě *seš*,
- slovesa ve 3. osobě plurálu zakončená na *-ou, -eji, -aji* (*nesou, menujou se, umňeji, proseji, vipadaji, hledaji*),
- l-ové participium u sloves 2. třídy s kmenem *-nu-* (*seknul, připomenul, slíknutej*). (Bogoczová, 2012, str. 66; Cuřín, 1964, str. 179–180; Holub a Janečková, 1993, str. 55–56)

7.1.4.4 Severovýchodočeská podskupina

Severovýchodočeská podskupina, jinak nazývána jako severovýchodočeské nářečí, se nachází v pruhu okolo Bělé pod Bezdězem, Mladé Boleslavi, Přelouče, Hlinska, Poličky, Litomyšle, České Třebové, Ústí nad Orlicí, Rychnova nad Kněžnou, Nového Města nad Metují, Jaroměře, Dvora Králové a Turnova. Do východního území řadíme také větší města jako Hradec Králové, Pardubice, Chrudim nebo Jičín.

Ze severu se na toto území vážou úseky:

- podještědský,
- podkrkonošský.

Směrem na východ pak najdeme úseky:

- náchodský, někdy se přiřazuje k podorlickému (Vamberk, Letohrad),
- východolitomyšlský (na východ od Litomyšle),
- svitavsko-lanškrounský (Moravská Třebová). (Bogoczová, 2012, str. 64)

Jelikož se v práci zabýváme touto podskupinou podrobněji, je třeba uvést všechny jazykové odlišnosti, které mimo jiné najdeme i v praktické části. Vycházíme z publikací Běliče – *Nástin české dialektologie* (1972) a Bogoczové – *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie* (2012). Dialektální jevy našly svou podobu i v reálné stylizaci Josefa Štefana Kubína – *Na vaši radost* (1985), viz příklady v následujícím výčtu jevů:

V celé severovýchodní části se objevují tyto lingvistické znaky:

- diftongizace *-ý* a *-í* → *-ej* po ostrých sykavkách (*sejto, cejtít, dejchat*),
- výslovnost *v* a *f* → *ɤ* (*poliɤka, skalákoɤna, zroɤna*),
- místy vynechávání *v* před měkkícím *e/ě* (*dje, kjet, hjezda, Sjetlá pod Ještědem*),
- ve východolitomyšlském úseku najdeme depalatalizované retnice ve slovech (*pět* → *pet, pěna* → *pena, pěkná* → *pekná*); obyvatelům se říkalo Petáci,
- místy zdvojené souhlásky *n* (*dřevennej, medennej, zavřennej*), někdy se *dn* → *nn* (*to seš honnej*),
- vynechávání souhlásek *v* typech (*hřebík* → *řebík, šla k doktorovi* → *šla doktoroj*),
- místy tvary *bolesťem, v kostech*,
- tvary nominativu namísto akuzativu v plurálu (*hrají si na vojáci, máme doma králici, půjdeme na kapři*),
- tvar *seš* → *-s* (*řeklas jí to, koupils to, napsalas to*),

- 3. osoba plurálu koncovky *-ou, -ej, -aj* → *-ejí, ejí, -aji, -ají* (*koukají, mluvějí, povídají*),
- v instrumentálu singuláru dle ženských vzorů *růže, píseň* a *kost* se koncovka *-í* → *-ej* (*s loděj, s laněj, se slepicej*), někdy i v plurálu (*husejch, husejm*),
- snaha o vyrovnání již měkčeného kmene typu *hoši* (*bez hošu, k hošum, s vojácima*),
- v koncovkách substantiv u dativu a lokálu singuláru rodu mužského životného *-ovi* → *-oj* (*tátoj, Jardoj, truhlářoj*),
- místy v instrumentálu singuláru typy koncovek *-em* (*s tátém, s Jardem, s Honzem*). (Bělič, 1972, str. 230; Bogoczová, 2012, str. 67–68; Kubín, 1985, str. 107–108)

8 Úsek Podještědský

Podještědský úsek spolu s Podkrkonošským tvoří základní dvojici okrajových částí severovýchodočeské nářeční podskupiny. Podještědský úsek se rozprostírá severně od Mladoboleslavska, zejména v okolí Českého Dubu. (Bělič, 1972, str. 232)

Jelikož se tomuto úseku věnujeme v praktické části, zde zmíníme pouze základní změny. Vycházíme z děl Bělice, Bogoczové a Hrbáčka.

Hláskoslovné jevy:

- *-vě* → *-je* (*dje, hjezda, Sjetlá*),
- asimilace *-dn* a *-dň* → *-nn* a *-ňň* (*zeňňik, jennou, ve jne*),
- asimilace *-h* → *-ch* (*pjet choďin, uktrat cho, k choličoj*),
- zjednodušování souhláskových skupin – zánik souhlásky (*ňedo, dokoli, čera*),
- absence náslovného *j-* na začátku slov typu (*itrňice, ít, itro*),
- pozůstatek dlouhých samohlásek ve slovech (*kúsa, kúte, dřífče*),
- *-ě* → *-e* v zájmených typech (*tem jednom kalhotám, v tech jednech kalhotech, s tema jednema kalhotama*),
- obouřetná výslovnost *-u* (*uoda, kouár*),
- místy se vyskytuje vkladné *-j* (*tejd', ajt'*),

- -vi → -ji/-i (*praj(i)ce, laj(i)na, boroj(i)ce*),
  - -ý/-í → -ej v přídavných jménech (*husej, psej, ofcej*),
  - místně slabikotvorné *r* a *l* → (polo)vokály (*herdlička, kvíkel, tiskel*),
  - nebo naopak vymizí vokál → slabikotvorné *r* a *l* (v *Librci, čiprnej, Pavl*),
  - místně slovesa zakončená na -ť (*trhat', padat', nosit'*),
  - nepřehlasované (staré) slovesné tvary (*klečal, sed'al, křičal*).
- (Bělič, 1972, str. 230–232; Bogoczová, 2012, str. 68)

Tvaroslovné jevy:

- ve 3. pádu mužského rodu životného užití koncovky -oj (*podám to tátoj, jdu doktoroj, jedu d'edoj*),
- tvary 2. a 4. pádu splývají s pády 3. a 6. (*dám to tebe, prosim tebe, mám to při sebe*),
- bezpředložková spojení (*šla doktoroj, šel do lesa košem, jel tam strejcem*),
- v 7. pádu čísla jednotného užívání koncovky -em (*s tátém, s d'edem, se Standem*), což je příhodné zejména pro středomoravskou podskupinu
- u rodinných jmen ve 3. pádě užívání koncovky -om (*Soukupom, Novákom*),
- okrajově se vyskytuje v 1. osobě čísla jednotného u slovesa *být* v existenciálním významu tvar *su* či *seme, sete*. (Bělič, 1972, str. 230–232; Hrbáček, 1997, str. 114)

V tomto okrajovém úseku najdeme jak dialektologické prvky pronikající z obecné češtiny, tak specifické lexikální výrazy korespondující právě k této oblasti. Více se podještědskou mluvou zabývala např. Věra Mazlová, která sepsala značné množství článků do časopisu *Naše řeč*. Věnovala se především ještědskému nářečí v dílech Karoliny Světlé. (Věra Mazlová. *Naše řeč*, ročník 32 (1948), číslo 4–5, str. 61–71 [přístup 12. 5. 2016]) Jelikož jazyk Světlé pochází z 19. století, uvedeme jen pro představu několik výrazů:

Hláskoslovné výrazy:

- úžení -é → -í (v *lé'e* → v *lí'e*, *dcera* → *dcíra*, *pjetku* → *pítku*),
- -ó → -ú; nejprve prodloužení -o → -ó a poté -ó → -ú (*lože* → *lúže*, *rosa* → *rúsa*, *kosa* → *kúsa*),

- vysoký výskyt *-v* → *-u* po samohláskách *o*, *a*; méně potom po *e*, *i* či po sonantické souhlásce *r* (*pravda*, *po usi*, *se usím*, *jakžiu*, *tepru*),
- pozůstatek tvrdého *l* (*neselhal* → *neseuhal*, *nelži* → *nehrdlouži*),
- stahování slabik (*dělal* → *d'ál*, *pravil* → *prál*, *lavice* → *lajce*).

Tvaroslovné výrazy:

- změna koncovky v dativu a lokálu *-ovi* → *-oj* (*pustí synoj statek*, *po taťkoj se ani neohlídl*),
- v dativu plurálu se mění koncovka *-ům* → *-om* (*k mlynářom*, *ke krejčíkom*),
- podstatná jména končící na *-n* → *-ň* (*den* → *deň*, *leden* → *ledeň*),
- infinitivy končící na *-ť* (*poslouchat'*, *ukázat'*, *trhat'*),
- tvary I-ového participia bez přehlásky; *-a* se nezměnilo v *-e* (*vid'al*, *běžal*, *slyšal*),
- zvláštnosti typu (*čte* → *četne*, *piš* → *pš*i**). (Věra Mazlová. *Naše řeč*, ročník 32 (1948), číslo 4-5, str. 61-71 [přístup 12. 5. 2016])

Ještědská mluva se charakterizuje mnoha lexikálními zvláštnostmi. Jejich zápisům se věnovala především Anna Čermáková–Sluková (neteř Karoliny Světlé), avšak některé z nich působily velmi amatérsky. Propracovanější byly postupy Miroslava Fendrycha, který dokonce uvedl několik ještědských výrazů do *Příručního slovníku jazyka českého* (1973–74). Zde představíme pouze několik specifických slov:

- *dymník* (vikýř, přes který se vypouštěl dým přes půdu z krbu),
- *foucmouk* (bramborová kaše),
- *chmerek* (mech),
- *kyselinky* (brusinky),
- *mostka/moska* (zápraží),
- *mouteu* (dřevěné náčiní),
- *procas* (korouhev),
- *příslipka* (přezdívka),
- *šustem* (rychle),
- *zvodouka* (vodová polévka). (Věra Mazlová. *Naše řeč*, ročník 32 (1948), číslo 4-5, str. 61-71 [přístup 12. 5. 2016])

Dialekty v Podještědí se nezabývala pouze Věra Mazlová či Miroslav Fendrych, ale také Miloslav Wajs, jenž se soustředil především na mluvu v Padařovicích na Českodubsku. (Miloslav Wajs. *Naše řeč*, ročník 23 (1939), číslo 2, str. 62-63 [přístup 12. 5. 2016])

METODOLOGIE

Při sběru lingvistického materiálu využíváme metod Ireny Bogoczové a její publikace *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie* (2012).

9 Smysl a charakter nářečního bádání

Metoda je slovo řeckého původu, jež se užívalo ve smyslu „cesta za něčím.“ Také dialektologie, jakožto společenskovedný obor, uplatňuje běžných metod v sociologii a metod speciálních v mluveném jazyce. Je tedy nutné, aby nářeční bádání bylo spolehlivé a právoplatné jako zkoumání sociologické. Důležitým kritériem pro získání směřodatných výsledků není jen větší množství nasbíraného materiálu, ale také kvalita podkladů. (Bogoczová, 2012, str. 130)

Postup prováděného výzkumu je možné rozdělit do pomyslných fází:

1. shromáždění dialektologického podkladu,
2. zpracování a demonstrace dialektologického podkladu. (Bogoczová, 2012, str. 131)

10 Etapy nářečního bádání

V dnešní době již najdeme nepřeberné množství zařízení a přístrojů určených právě k dialektologickým účelům, nicméně stále tím nejdůležitějším článkem v celém výzkumu je člověk. Vzhledem k tomu, že není neomylný, může se stát, že tento činitel selže. (Bogoczová, 2012, str. 131)

Obecně můžeme říci, že celé bádání se dá rozdělit do tří etap:

1. přípravná neboli předběžná,
2. realizační,
3. analytická. (Bogoczová, 2012, str. 132)

10.1 Etapa přípravná

V první řadě si stanovíme „výzkumný problém“, za kterým následuje určitá „pracovní hypotéza“, ve které si vytváříme představy o dané problematice a vybíráme vhodné „výzkumné nástroje“ (např. dotazníky), které nám poté přispívají k prokázání či naopak popření naší hypotézy. Celý tento proces označujeme jako „výzkumný cíl.“ (Bogoczová, 2012, str. 132)

Především musíme mít jasnou představu, co budeme zkoumat a jakým způsobem, dále je nutné si vytyčit okruh populace, tzv. „vzorek“, který slouží jako nutná složka výzkumu, např. věkový průměr, pohlaví, profese či místo bydliště; všechny tyto faktory hrají důležitou roli v další etapě zkoumání. (Bogoczová, 2012, str. 132)

Pokud máme vše promyšleno, je správný čas na zhotovení si tzv. „předvýzkumu“ a vyzkoušení si na několika respondentech např. nástroje pro nahrávání či správnou formulaci otázek z dotazníku. Tím se odkryjí i malé nedostatky a my poté můžeme „naostro“ pracovat bez sebemenších problémů. (Bogoczová, 2012, str. 133)

Celý výzkum se dále přesouvá do terénu, kde probíhá v reálném čase a prostoru. Užívá se konkrétních nástrojů, ať už diktafonu k mluveným projevům či dotazníků k projevům psaným. Většinou se nestává, aby na projektu pracovala pouze jedna osoba, ale jedná se o „výzkumný tým“, který se skládá z autora práce a respondenta, dále se zde nachází garant celého bádání a popř. i další osoby jako grafik, IT specialista atd. (Bogoczová, 2012, str. 133)

10.2 Etapa realizační

V této etapě začínáme vlastní zkoumání již v reálném prostoru. Jak jsme již zmínili v předchozí etapě, vybíráme si jednu z možností získání potřebného materiálu.

V první řadě se budeme věnovat nahrávání. Tato metoda slouží k zachycení mluvených projevů a hojně ji využíváme zejména k pozdějšímu dekodování mluvy – odlišnosti v útvarech národní jazyka, popř. i vady řeči. K tomuto vědeckému postupu užíváme diktafon, popř. v dnešní době i mobilní telefon s výbornou kvalitou zvuku, či videokameru, která nám kromě zvuku zachytí i obraz dotazované osoby. Nevýhodou této techniky může být větší nervozita respondentů. Někdy se využívá skrytého mikrofonu, tak, aby o něm dotazovaný nevěděl a byl v dostatečném klidu, nicméně na konci rozhovoru mu tuto informaci o tom, že byl nahráván, musíme oznámit, ba i získat jeho výslovný souhlas s použitím nahrávaného materiálu. Rozhovor zpravidla vede autor (dialektolog) spolu s respondentem (informátorem). Dialektolog převážně klade připravené otázky, na něž čeká odpověď, avšak dotazy by neměly dát najevo úmysl autora. Nesmíme zapomenout ani na vhodné prostředí, ve kterém by měl rozhovor probíhat, aby nikdo z mluvčích nebyl rušen. Vhodné je také zabezpečit prostor od okolních šumů. (Bogoczová, 2012, str. 133–135)

Nelze opomenout několik osobních údajů o mluvčím – pohlaví, věk, trvalé bydliště, popř. i profesi. Dále uvádíme i datum vytvoření nahrávky. (Bogoczová, 2012, str. 133–135)

Za druhý vědecký postup považujeme dotazování, v němž je základním nástrojem dotazník. Dialektolog sestaví pořadí otázek dle závažnosti problematiky. Většinou se jedná o přímý kontakt s respondentem, nicméně dotazník vyplňuje tazatel. Hlavní podstatou dotazníku je dobře položená otázka, neboť na ní je závislá i kvalita odpovědi. Dotazovaný musí předem znát pokyny k vyplňování dané listiny. Příslušná doba vyplňování závisí na počtu otázek a zdatnosti respondentů, nicméně by neměla přesahovat 45 minut. Dotazník se musí skládat z úvodního, demografického a závěrečného úseku. Jako velmi efektivní se ukázala metoda „Klassenzimmerfragenbogen“ neboli na jednom místě vyplní dotazník několik dotazovaných najednou (např. třída žáků). Někdy se setkáme i s nepřímým kontaktem, a sice při zasílání anket poštou. (Bogoczová, 2012, str. 135–137)

Další neméně důležitou metodou je zkoumání písemností, které se samozřejmě nevztahuje pouze k dialektologické disciplíně, ale téměř ke každé vědní oblasti. Můžeme tedy říci, že se využívá ve všech psaných projevech. „V jazykových výzkumech může jít např. o excerpci a rozbor starších úředních listin; jisté interference

z nářečí se projeví i v písemných slohových pracích dětí školou povinných.“ (Bogoczová, 2012, str. 139) Výzkumník si tohoto faktu musí být vědom, a proto musí nahlížet na dokumenty jako na texty, které prošly určitou kontrolou samotných tvůrců, tzv. „jazykovými autokorekcemi.“ (Bogoczová, 2012, str. 139)

K další metodě zařazujeme i experiment, kterým Bogoczová rozumí zkušební model určitých situací, obvyklých sdělovacích událostí, které by se v běžném prostoru nevyplatily z časových důvodů. Tuto metodu aplikujeme zejména při nářečním výzkumu, v rámci něhož zkoumáme diglosii (respondent se ocitne v prostředí lidí, kteří neznají nářečí daného mluvčího, a výzkumník ověřuje přepínání jazykových kódů z nářečí do spisovné češtiny). (Bogoczová, 2012, str. 139)

V neposlední řadě uplatňujeme i techniku přímého pozorování, která však vyžaduje nemalé množství času. Jedná se o prezenci jak badatele, tak respondenta v delší časové lince pospolu, a to z důvodu sledování mluvčího v různých řečových podmínkách. Tato metoda se však osvědčila jako nejméně efektivní, a proto není vhodné ji používat. (Bogoczová, 2012, str. 139–140)

10.3 Etapa analytická

K etapě analytické přistupujeme v době, kdy již máme shromážděný jazykový materiál. V této fázi vybíráme jeho vhodné zpracování a představení širší veřejnosti. To, jakou techniku zvolíme, záleží na sebraném vzorku, jeho rozsahu a především na jazykovědném problému, na který jsme se zaměřovali. Rozbor spočívá ve čtyřech lingvistických rovinách, a sice hláskoslovné, morfologické, lexikální a syntaktické. V případě fonetického přepisu je podstatné transkribovat respondentovu mluvu podle kolektivních pravidel:

- slova zapisujeme dle výslovnosti, nikoli dle pravopisu,
- text neměníme ani neprovádíme cenzuru,
- výpovědi respondentů nepřevádíme do vět, nýbrž do textu vkládáme lomítko, jež naznačuje respirační pauzu. (Bogoczová, 2012, str. 145–147)

Pokud se realizuje analýza textu pouze v rovině textové, skladebné či stylistické, užíváme tzv. polofonetický přepis. Jedná se o transkripci vytvořenou dle běžného pravopisu s lehkými obměnami. (Bogoczová, 2012, str. 148)
Uvedeme si zásady tohoto přepisu:

- na jedné straně zachování měkkého a tvrdého *i*,
- zapisování *ú/ů*,
- používání *ě* – *mě, mně, vě, pě, bě* atd.;
- na straně druhé dodržování protetického *v*,
- artikulaci *í/ý* jako *ej*,
- nedodržování délky apod. (Bogoczová, 2012, str. 148)

Záleží tedy jen na spisovateli, co zkoumá a jaká měřítko pro transkribování si vymezí. (Bogoczová, 2012, str. 148)

PRAKTICKÁ ČÁST

11 Metodologie v praxi

S teoretickou metodologií dle Ireny Bogoczové jsme se seznámili již v předešlé kapitole; zde se věnujeme metodologii, se kterou se potýkáme v praxi, nicméně dodržujeme pravidla a etapy shodné s Bogoczovou.

11.1 Etapa přípravná

Stěžejním cílem této práce bylo zjistit, zda obyvatelé bádaného území stále užívají dialekt – aktivně i pasivně. Naším úkolem bylo zpracování mluvy u třech generací.

Ihned po zadání tématu bakalářské práce bylo zapotřebí rozmyslet si, v jaké oblasti či konkrétní obci plánujeme výzkum provádět. Věděli jsme, že bádání se bude zaměřovat na úsek Podještědí, avšak nebylo by možné zpracovat takto rozsáhlé území, a proto jsme byli nuceni zvolit si pouze jednu či dvě vsíky.

Výběr vesnic byl pro nás složitý, jelikož nepocházíme přímo z Podještědské vsi, a proto nám s tímto problémem pomohla koordinátorka paní Ivana Rozkocová, která žije více než dvacet let se svou rodinou v Proseči pod Ještědem, působí ve folklorním sboru Horačky a je sběratelkou místních nářečních materiálů, a tedy bylo jasné, že se výzkumnou obcí stala právě Proseč pod Ještědem. Paní Rozkocová nám také usnadnila práci s výběrem respondentů z nejmladší a střední generace, jelikož dobře zná všechny obyvatele. Pro sběr materiálu u nejmladšího pokolení jsme zvolili dva respondenty – muže (20 let) a ženu (23 let), ve střední generaci jsme zkoumali ženu (49 let), muže (55 let) a vytvořili jsme i speciální střední skupinu, kde se vyjadřují právě zmíněná koordinátorka Ivana Rozkocová (44 let, žijící v Podještědí, ale pocházející z Liberce) a Martin Suska (49 let, pocházející z Podještědí, ale žijící v Liberci). Nejstarší generace je reprezentována dvěma ženami (75 a 87 let). Podrobnější údaje jsme uvedli až v oddílech věnovaných jednotlivým generacím. Jsme si vědomi, že Bogoczová upozorňuje na nezveřejňování identity respondentů, avšak naši dotazovaní souhlasili s uvedením iniciál a data narození.

Z důvodu autentičnosti jsme za výzkumný nástroj vybrali metodu nahrávání samotných obyvatel zkoumané oblasti. Dané nahrávky jsou zaznamenávány na diktafon i mobilní telefon.

Pro vznik lexikálního slovníčku jsme používali metodu přímého pozorování, vlastního užívání jevů a podporou nám byly také publikace Miroslava Fendrycha, Jarmily Bachmannové či Jana Balhara a kolektivu.

11.2 Etapa poznávací

Pro jednotlivá nahrávání nejmladší generace jsme zvolili dům paní Rozkovcové, jelikož respondenti toto prostředí velice dobře znají. Oba mluvčí byli o nahrávání spraveni předem, přesto jsme se snažili o co nejpříjemnější atmosféru provázenou co nejmenším stresem ze zaznamenávání.

S paní A. Ž., zástupkyní středního pokolení, jsme se rozhodli popovídat si též u paní Rozkovcové doma. Jelikož se obě ženy odedávna přátelí, měla paní A. Ž. menší strach z diktafonu. Za panem S. K. jsme se vydali až na samý vrchol hor – do restaurace Šámalka. Oba reprezentanti o nahrávání věděli s předstihem.

Paní J. S. jsme vyzpovídali u ní v bytě a jako jediná se dozvěděla o sebraném materiálu až po skončení nahrávání, a proto rozhovor působí nejautentičtěji. S paní J. V. jsme si popovídali u ní doma a o plánovaném nahrávání věděla předem.

Otázky se týkaly většinou svátků – Vánoc, Velikonoc; dětství, rodné vsi, popř. prohlížených fotografií. Paní Rozkovcová se ptala i na určité lexikální obraty, které by měli respondenti znát.

Záznamy jsme natočili v průběhu roku 2015–2016 a jsou přiloženy k této práci na CD.

11.3 Etapa analytická

V poslední etapě se věnujeme individuálním přepisům sebraného materiálu a následnému rozboru textu.

Zaznamenaný zvuk z diktafonu a mobilního telefonu jsme transponovali do počítače, kde jsme danou nahrávku poslouchali po nepatrných úsecích a ihned

přepisovali do souboru. Do textu bakalářské práce jsme zařadili jen části nahrávek, a to především ty, kde se nacházely určité dialektologické jevy. Přejechy mezi odlišnými pasážemi jsme označili časovým sledem.

Pro transkripci daných textů jsme zvolili pravidla dle *Českých nářečních textů* (1976) Arnošta Lamprechta. Píšeme tedy vše, jak slyšíme, neužíváme cenzuru, neřídíme se pravidly pravopisu. Pro jednu hlásku aplikujeme pouze jeden symbol. (Janečková a Holub, 1993, str. 11–12) Přepisujeme například pouze jedno *i* a *ú* (př. *šel bich domú*); pro obouretné *v/f* se zde vyskytuje symbol *ʋ*; měkkost konsonantů je naznačena přímo u daného konsonantu (př. *d'eda*); palatální *n* symbolizujeme jako *ŋ*.

Po důkladném přepsání jsme přistoupili k analýze daných nářečních i obecněčeských jevů z hlediska hláskoslovného, tvaroslovného a lexikálního. Pro lepší orientaci v jednotlivých nahrávkách jsme použili číslování řádků.

Jelikož v této práci nerozebíráme text ze syntaktického hlediska, avšak postřehli jsme několik skladebních specifik, rozhodli jsme se je uvést v individuálním shrnutí každé generace.

ROZBORY JEDNOTLIVÝCH GENERACÍ

12 Nejmladší generace

Pro analýzu generace nejmladších zástupců jsme s paní Ivanou Rozkovcovou vybrali dva studenty – slečnu A. L. (nar. 1993) a pana V. R. (nar. 1996). Oba zmiňovaní žijí celý život v obci Proseč pod Ještědem a k tomu jsou členy folklorního souboru Horačky.

Nahrávání těchto dvou osob proběhlo u paní Rozkovcové doma, jelikož oba respondenti bydlí poblíž a s paní Rozkovcovou se velmi dobře znají, a tudíž nervozita z diktafonu nebyla tak znatelná. Bohužel se nedal skrýt fakt, za jakým účelem jsme přijeli, a proto oba dotazovaní o výzkumu předem věděli.

Rozhovor vedený s A. L. proběhl první ze všech rozhovorů vůbec, a tudíž zde byla cítit nervozita jak ze strany explorátora, tak ze strany dotazované. Otázky se týkaly svátků (Vánoc a Velikonoc), dále se paní Rozkovcová ptala přímo na informace z Podještědí, na setkávání se s nářečím a na konkrétní výrazy, které A. L. používá či nikoliv. Slečna A. L. se dále sama rozhovořila o obratech, které užívají její babička a dědeček.

Druhým dotazovaným byl pan V. R., t. č. student maturitního ročníku, jenž odpovídal na dotazy týkající se folklorního souboru, v němž působí; poté, jak slavili Velikonoce, a následně ho zpovídala paní Rozkovcová ohledně využívání nářečí, problémů spojených s nářečím; pak opět „zabrousila“ na podještědské jevy, které by měl V. R. znát.

Z původně stresujícího nahrávání se stalo příjemné pobesedování o různých tématech v příjemném prostředí tradičního venkovského domu u kávy a sušených křížal.

12.1 Rozbor obecněčeský

12.1.1 Hláskoslovné jevy

Nedbalá mluva a vynechání hlásek

jesli (7.ř.), *teš* (7.ř.), *f postaře* (8.ř.), *ždicki* (29., 40.ř.), *třea* (29.ř.), *diš to bila* (29.ř.), *začlo* (31.ř.), *začla* (33.ř.), *neska* (34.ř.), *ždicki* (46.ř.), *zistila* (84.ř.), *nemenuje* (85.ř.), *diš* (169.ř.), *vlasně* (174., 184., 185., 186., 227., 228., 257., 259., 266., 2x282., 283., 294.ř.), *f tai* (175.ř.), *ae* (179., 181.ř.), *jesi* (185.ř.), *jesli* (186., 200.ř.), *kerí* (193.ř.), *nó ae* (260.ř.), *diť* (267.ř.), *z Rostan* (268.ř.), *diž* (274.ř.), *do Kohoutic* (307.ř.), *áe tak*, *áe jo* (308.ř.), *kerá* (309.ř.), *Fšelbice* (310.ř.), *áe dopadli* (311.ř.), *kerej* (313.ř.), *áe taki* (313.ř.)

Haplologie

ňák (10., 174., 179., 180., 182.ř.), *ňákou* (24.ř.), *ňáká* (2x30., 46.ř.), *ňákíma* (171.ř.), *ňág* (180.ř.)

Haplologie se objevuje téměř po celém území Čech, ve východní části severovýchodočeského nářečí se vyskytuje méně. (Balhar a kol., 2005, str. 550)
Jak jsme zaznamenali, v Podještědí se vyskytuje velmi často.

Krácení samohlásek *i* a *ú* ve slovtvorných příponách a koncovkách jmen

Štědrim (5.ř.), *nevím* (7., 10., 23., 46., 2x134., 180., 2x185., 244.ř.), *mislim* (13., 155.ř.), *neňi* (23.ř.), *f prvňim* (36.ř.), *v druhim* (36.ř.), *prarodičum* (41.ř.), *říkáš* (58.ř.), *říkám* (78., 82., 86., 229.ř.), *neříkám* (82.ř.), *bidlim* (82.ř.), *říká* (2x114., 115., 117.ř.), *vím* (165.ř.), *říkala* (166., 241., 242.ř.), *vrátim* (184.ř.), *říkal* (210., 277.ř.), *musim* (284.ř.), *bidlim* (227.ř.)

Nepřítomnost *-j* na začátku slov

ešće (20., 2x204.ř.), *menuje* (85., 230.ř.), *menoval* (195.ř.)

Hláska *i/í* nahrazena diftongem *ej* v kořeni slova

strejc (2x112.ř.), *nebejval* (289.ř.)

Protetické v

voblečení (31., 32.ř.), *vo púlnoci* (47.ř.), *vono* (50., 52.ř.), *von* (2x114., 2x260., 261., 313.ř.), *voblíkli* (177.ř.), *vodešel* (181.ř.), *vo dobu dříf* (188.ř.), *vopčas* (229., 284.ř.), *vod nás* (230.ř.), *vofce* (261.ř.), *vopravdu* (267.ř.), *nevoschne* (308.ř.)

Záměna souhlásky č na š

štiri (301., 309.ř.)

Diftongizace ú na ou v kořeni slova

kousek (2x25.ř.), *koukalo* (47.ř.), *housle* (183.ř.), *z houslema* (184.ř.), *souború* (192.ř.), *soubori* (195.ř.), *současní* (203.ř.), *sousetka* (303.ř.), *do Kohouřic* (307.ř.)

12.1.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Úžení é v í v tvarotvorných sufixech

dobří (10.ř.), *starí* (21.ř.), *and'elskí* (23.ř.), *takoví ti vjeci* (33., 58.ř.), *velkího* (48.ř.), *takoví řeškí* (52.ř.), *řeškí* (53., 172.ř.), *některí vjeci* (54.ř.), *to bilo taki fřipní* (84.ř.), *úplního idiota* (86.ř.), *takoví ti koncofki* (161.ř.), *bili založení* (169.ř.), *padesátího víročí* (175.ř.), *takoví temní období* (185.ř.) *kerí* (193.ř.), *živí* (196.ř.), *nič takovího* (197.ř.), *kerí* (197.ř.), *fčetně mí mamki* (199.ř.), *jední tí čleņki* (2x202.ř.), *současní* (203.ř.), *svího známího* (203.ř.), *lařinskí* (204.ř.), *jednoduchí tance* (206.ř.), *nepojmenovaní* (266.ř.), *nepotstatní* (285.ř.), *něco jiního* (288.ř.)

Hláška i/í nahrazena diftongem ej v koncovkách

živej (15.ř.), *papírovej* (19.ř.), *dřevjenej* (23.ř.), *bidlej* (36.ř.), *druhejm* (41.ř.), *příbuznejma* (171.ř.), *ženckejch* (176.ř.), *velkej* (178.ř.), *malej* (181.ř.), *jed'inej* (189.ř.), *přemluvenej* (204.ř.), *krafskej roch* (208.ř.), *hrdej* (224.ř.), *kovanej* (228.ř.), *dobrej* (260.ř.), *takovej* (289.ř.), *kerej* (313.ř.)

Diftongizace ú na ou v koncovkách

ňákou (24.ř.), *nejsou* (87.ř.), *sou* (147., 270.ř.), *takovou* (161., 162.ř.), *línou* (162.ř.), *z Honzou* (165.ř.), *z mamkou* (183.ř.), *s kapelou* (187.ř.), *přet kapelou* (188.ř.), *budou* (304.ř.)

12.1.3 Tvaroslovné jevy

Minulý tvar slovesa bez koncovky *-l*

řek (183., 264., 278., 283.ř.), *nemoch* (189.ř.), *neřek* (231.ř.)

Koncovka *(a,e,i)ma* v instrumentálu plurálu

s tema hrníčkama (24.ř.), *míma ňákíma přes kolena příbuznejma* (171.ř.),
Stejskalovíma (172.ř.)

Shodný tvar nominativu, akuzativu a vokativu dle adjektivní a zájmenné deklinace

jiní lidi (179.ř.), *kerí* (203.ř.), *čistokrevní Liberečáci* (218.ř.)

Obecněčeská koncovka *-ák* v singuláru a *-áci* v plurálu pro jména obyvatelská

Prosečák (161.ř.), *Liberečáci* (218.ř.)

Obecněčeské příslovce

pozdějc (32., 34.ř.)

Minulý tvar slovesa dle jiného vzoru

trhnul (182.ř.)

12.2 Rozbor severovýchodočeského dialektu

12.2.1 Hláskoslovné jevy

Krácení samohlásek *í* a *ú* ve slovtvorných příponách a koncovkách jmen či sloves

králik (60.ř.), *králíci* (62.ř.), *Havlikovi* (89.ř.), *Pavlik* (277.ř.)

Záměna *d* na *r*

porobní (8.ř.)

Zánik hlásky *v* v seskupení *-vje-*

Na Sjetlí (99.ř.), *ze Sjetlí* (268ř.)

Dle ČJA se jedná o nářeční variaci hláskoslovnou, kdy dochází k zániku hlásky *v* ve skupení *-vje-*; největší rozlohu má varianta *sjetlo*, která se nachází ve většině severovýchodočeského nářečí s návazností na severozápad Čech, Posázaví, k Domažlicím a na Klatovsko, dokonce i na severozápadní Moravu. (Balhar a kol., 2005, str. 440) Lamprecht uvádí tuto změnu jako zjednodušení souhláskových skupin ve výrazech typu *dje*, *kjet*, *sjet*. (Lamprecht, 1976, str. 90) Z vlastních zkušeností víme, že se v Podještědí nejvíce užívá jev *Sjetlá*, popř. *sjetlo* nebo *kjet* či *kjeten*. Není tedy prokazatelné, že by se tato změna vyskytovala pouze u propří.

Kvantita – dloužení

céra (202., 203.ř.)

Forma s dlouhou samohláskou je charakteristická pro severovýchodočeský dialekt či pro východomoravské nářečí; podoba *dcéra* se nachází zejména ve východních Čechách s přesahem do středních Čech a východní Moravy; výraz *dcíra* se vyskytuje v oblasti Podkrkonoší. (Balhar a kol., 2005, str. 282) Tento výraz nacházíme i u mladé generace, jelikož je v Podještědí značně rozšířené dloužení vokálů.

dóle (275., 304.ř.)

ČJA také říká, že podoby *dóle* a *dólu* se prodloužily z původní krátké samohlásky *o*; tento výraz je charakteristický pro severní Čechy. (Balhar a kol., 2005, str. 520–522)

Další dloužení kmenové samohlásky:

táhali (277.ř.)

Dloužení kořenné samohlásky v důsledku praslovanské metatonie

kúsu (216.ř.)

Dle ČJA zdĺoužení „kořenné samohlásky proběhlo v důsledku psl. metatonie.“ Z prozkoumaných oblastí se dokládá varianta *kosa*; výraz *kúsa* byl zaznamenán pouze v malých úsecích v Podkrkonoší, na Novopacku a horním Pojizeří. (Balhar a kol., 2005, str. 210) Nepodařilo se nám zaregistrovat další výskyt tohoto slova, ale z vlastní zkušenosti víme, že se hojně užívá.

Záměna retozubného *v/f* v obouretné *u*

Rašouku (257.ř.), *Misliucu* (277.ř.)

Užívání diftongu *-ej* v předponách *vy-/vý-*

Vejhledí (258.ř.)

Respondenti nepocitují toto užívání jako nespisovné, jelikož v severovýchodočeské nářeční podskupině je běžné užívání diftongu *-ej* v předponách, ale i v kořenech slov.

Odsouvání hlásky *h* ve skupině *hř-*

pořbjej (200.ř.)

Tvar *pořeb* se nejvíce vyskytuje v severovýchodočeském nářečí s přesahem na Litovelsko, Zábřezsko a Boskovicko. V svč. dialektu však zaznamenáváme hláskoslovnou alternaci *póřeb*. (Balhar a kol., 2005, str. 392)

12.2.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Koncovka *-oj* v dativu a lokálu singuláru rodu mužského životného

k tátoj (104.ř.), *Pavlikoj* (110.ř.)

Koncovka *-oj* je charakteristická v severovýchodočeském nářečí s přesahem do nářečí českomoravského; najdeme ji též v Poohří či v mikroareálech na Plzeňsku, Českobudějovicku nebo Středoopavsku (Balhar a kol., 2002, str. 106). V Podještědí je to jev hojně užívaný všemi generacemi.

12.2.3 Tvaroslovné jevy

Užívání nominativu namísto akuzativu v plurálu rodu mužského životného

děda má králici (62.ř.), *máme králici* (248.ř.)

Lamprecht uvádí tento jev jako společný se středočeským dialektem. (Lamprecht, 1976, str. 89) Naopak Bogoczová zařazuje tento jev výhradně do severovýchodočeského nářečí. (Bogoczová, 2012, str. 67)

Vyrovnávání vzorů předseda a pán; užívání koncovky -em v 7. pádě sg. muž. živ.

z *Honzem* (166.ř.)

Lamprecht představuje tento jev jako okrajový a příznačný též pro střední Moravu. (Lamprecht, 1976, str. 90) Obyvatelé Podještědí patrně nerozeznávají, že jméno Honza se skloňuje dle dnešního vzoru předseda, který vznikl z původního a-kmene a vzoru žena. ČJA uvádí jev *předsedem* jako neologismus. V Čechách se tento obrat soustřeďuje právě do severovýchodočeského nářečí, avšak bez velkých měst jako jsou Hradec Králové, Kolín či Trutnov. Drobný výskyt zapsali též v mikroareálech – u Stříbra, Roudnicka a Jindřichohradecka. (Balhar a kol., 2002, str. 148)

Tendence uvádět u příjmení koncovku u/ú

strejc Mislifců (113.ř.), *Brečnajdrů* (227.ř.), *u Kovářů* (227.ř.), *Láďa Kovářů* (230.ř.), *Milan Melichářů* (260.ř.), *Pavlik Misliuču* (277.ř.), *u Mrviků* (304., 306.ř.)

Dle *Českých nářečních textů* víme, že tyto tvary, příznačné pro osobní jména a jména rodinného typu, se užívají právě v svč. nářeční podskupině. (Lamprecht, 1976, str. 89) ČJA uvádí tento typ jako kolektivní označení rodiny. (Balhar a kol., 2002, str. 330) V našem zkoumaném úseku se hojně užívá právě genitivní formy, viz *u Kovářů* (u rodiny Kovářových) či bez předložky *Láďa Kovářů* (ve smylyu či, patřící k rodině Kovářových).

Užívání koncovky -um/-om/-em u příjmení v dativu plurálu namísto koncovky -ým/-ým

K Šámalom (164.ř.), *g Vrpčákom* (300.ř.), *g Dudom* (300.ř.), *g Rampasom* (304.ř.), *k Mrvikom* (306.ř.)

V *Českých nářečních textech* se dozvíme, že je velmi časté užívání koncovky -om ve 3. pádě u jmen rodinných. (Lamprecht, 1976, str. 89)

Odsouvání koncovky í u sloves 4. a 5. třídy

dávaj (8.ř.), *maj* (195.ř.), *narážej* (223.ř.), *bidlej* (283.ř.)

ČJA komentuje, že se v severovýchodočeském nářečí odsouvají koncovky -í u sloves 4. a 5. slovesné třídy (*prosej, trpěj, sázej, dělaj*). (Balhar a kol., 2002, str. 446)

Nástin české dialektologie říká, že jednoslabičná podoba zakončená na *-ej/-ěj/-aj* ovládá sz. lounsko-litoměřický úsek, na severu Čech dominuje na Mělnicku, Mladoboleslavsku, Jičínsku, Chrudimsku i v Poličce. (Bělič, 1972, str.190–191)

Nesprávné užívání sg. a pl.

přez hora (72.ř.), *no, hora, to sou Paseki, Rostani, Sjetlá a Hotki* (270.ř.)

12.3 Výrazy pocházející z rozlišných nářečí

12.3.1 Hláskoslovné jevy

Neproběhlo úžení *é* v *í*

sléпка (220.ř.)

ČJA dokládá výraz *sléпка* původně jako východomoravský (najdeme jej ve středním i jižním úseku východomoravského dialektu). (Balhar a kol., 1999, str. 492) V této situaci by se jednalo spíše o expresivní vyjádření namísto vulgarismu. Není však vyloučené, že se na této periférii dochovaly jevy (dnes už pouze moravské), u kterých by neproběhlo úžení.

Protetické *h*

huplňe (288.ř.)

Konsonant *h* řadíme mezi zastaralejší protetické hlásky; v nářečí jej najdeme především před vokály *u/ú* nebo *i* či ve slovech nedomácího původu. Protetické *h* nacházíme zejména na Moravě (*huhlí, huzel, hulice*), Českobudějovicku a Plzeňsku (*Hadam*), ale i v severovýchodních Čechách (*harest*). (Balhar a kol., 2005, str. 344–358) Podoba *huplňe* mohla také vzniknout nedbalou výslovností v proudu řeči.

12.3.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Koncovka *-ej* v genitivu, dativu a lokálu sg. u feminin

Dikiťáci s Krásný Lípi (192.–193.ř.), *fčetňe mí mamki* (199.ř.), *céra ještě tí jední členki* (202.ř.)

V severovýchodčeském nářečí se běžně užívá morfologizovaná koncovka *-ej* v genitivu, dativu i lokálu jednotného čísla rodu ženského pouze ve východní části této

nářeční podskupiny. Na našem studovaném území (dle mapy č. 106) se tento úkaz neobjevuje, právě naopak, registrujeme pouze koncovku *-í*. (Balhar a kol., 2002, str. 306) Tato koncovka je příznačná zejména pro středočeský dialekt.

12.3.3 Tvaroslovné jevy

Užívání bezpředložkového spojení

chleba máslem (58.ř.)

Nástin české dialektologie zařazuje bezpředložkové případy typu *šel kovářom, d'íra vratech, mluvil sem strejcem* do středočeského dialektu. (Bělič, 1972, str. 223) Jak jsme však zaznamenali, pronikají i do podještědské mluvy.

Skloňování dle vzoru *les* místo vzoru *hrad*

Do Duba (95., 309.ř.), *z Duba* (274.ř.)

Český jazykový atlas říká, že se takřka po celém českém území používá podoba do dubu, nicméně jak můžeme vidět, v Podještědí se hojně užívá koncovka *-a* dle vzoru *les* a nikoli dle vzoru *hrad*; tato koncovka je běžná spíše pro území na západ a severozápad od Brna. (Balhar a kol., 2002, str. 74) Je zřejmé, že v Podještědí nacházíme více výrazů zařazených k původnímu o-kmeni dle starého vzoru *chlap*, z kterého později vznikly dva nové vzory, a to *pán* a *hrad*, popř. pomocný vzor *les*.

Další skloňování dle vzoru *les*:

na masopustě (214.ř.)

Užívání koncovky *-ímu* v dativu singuláru přivlastňovacího adjektiva

tátovímu (41.ř.), *Šřítrovímu* (110.ř.)

Na našem bádaném území (dle mapy č. 106) by se měl vyskytovat dativ přivlastňovacího adjektiva v podobě s koncovkou *-u* (*bratrovu, tátovu*), avšak tento jev jsme nezaznamenali.

ČJA říká, že nejrozšířenější formou se staly výrazy s koncovkou *-ímu*, jež najdeme téměř po celých Čechách (s výjimkou jzč. nářečí),

ale i ve středomoravském dialektu. ČJA upozorňuje na to, že se jedná o úžení $é > í$. (Balhar a kol., 2002, str. 314–318)

12.4 Shrnutí

Výběrem nejmladšího pokolení se stala dvojice, která navštěvuje folklorní soubor, kde se dialektem běžně hovoří, a proto jsme vypátrali mnoho zajímavých obrátů, kterými průměrní mladí již nemluví, např. rozpoznáváme obouretné u či typickou severovýchodočeskou koncovku *-oj* pro dativ a lokál sg. rodu mužského životného.

Překvapilo nás také vyrovnávání vzorů *předseda* a *pán* s užitím koncovky *-em* v 7. pádě sg. rodu mužského životného. Také jsme zjistili, že i nejmladší generace zná místní příslipky a běžně zachází i s příjmením zakončeným na *u/ú*. Samozřejmě, jako téměř každý severovýchodní obyvatel, krátí samohlásky ve značném množství, ale i dluží v tendenci upozornit na dané jevy. Odhalili jsme i skutečnost, že několik obrátů pochází z rozlišných nářečí. Toto dokazuje fakt, že na periferiích se vyskytují stejná nebo podobná pojmenování. Postřehli jsme taktéž několik lexikálních výrazů specifických právě pro naši zkoumanou oblast (*hora*, *chmerek*, *mangul*, *moska*, *koziště* a další). Jsme si vědomi, že ne každý obyvatel okolo 20 let ovládá tyto fráze.

13 Střední generace

Pro střední generaci jsme, opět s paní Rozkovcovou, zvolily dva mluvčí – paní A. Ž. (nar. 1967) a pana S. K. (nar. 1961). Oba jmenovaní žijí celý život v Proseči pod Ještědem a přesto každý jinde, jelikož paní A. Ž. pochází z Dolní Proseče – z Dolánek a pan S. K. z Proseče Hoření. Dotazování byli se zaznamenáváním na diktafon srozumění předem.

Rozhovor s paní A. Ž. probíhal znovu v obývacím pokoji paní Rozkovcové, a to z důvodu pohodlí, poněvadž se jedná téměř o sousedky, a navíc kamarádky. S paní A. Ž. jsme se setkaly poprvé; působila velmi sympaticky a mile, avšak poměrně nervózně. Všechny tři jsme si sedly k vyřezávanému stolu s bílým vyšívaným ubrusem a u láhve červeného vína a čaje jsme rozmlouvaly o tématech jako prázdniny a přátelé z dětství, draní peří, hospodářství a zabíjačky. Zprvu se zdálo, že se budeme muset

spokojit se stručnými odpověďmi, nicméně se nahrávání postupně rozvinulo v příjemnou besedu.

Na vyprávění pana S. K. jsme se velice těšili, neboť nás pozval do hospůdky u Šámalů. Již cesta tam nás dost potrápila. Dojet autem až na samý vrchol hor pouze po šterkové cestě byl nadlidský výkon. Ihned po příchodu do hostince na nás dýchla atmosféra staré doby – malá chaloupka vyzdobena drobnými okny, starými lavicemi a starobylými obrázky a pohlednicemi z Podještědí. Za pultem stál hostinský, se svou oblíbenou cigaretou v koutku úst, a *pouďá*: „*Nazdár holki, tak co si dáte? Čaj, a nebo něco vostřejšího?*“ Poněvadž jsme obě řídily, musely jsme se spokojit s čajem. K rozhovoru jsme měly připravené tradiční otázky, ale pan S. K. vyprávěl daleko poutavější příběhy z Podještědí – o statcích a domech, jménech a příslipekách, o vyhoření kostela ve Světlé pod Ještědem, o tom, jak se chodilo pěšky do Liberce do práce či o jeho předkovi z 16. st. K povídkám jsme popíjely čerstvě vymacerovaný zelený čaj a kochaly se pohledem do kraje.

13.1 Rozbor obecněčeský

13.1.1 Hláskoslovné jevy

Nedbalá mluva a vynechání hlásek

dicki (17.ř.), *perfekňi* (29.ř.), *zajmaví* (37.ř.), *vlasňe* (37.ř.) (49.ř.) (2x161.ř.), *prázni* (38.ř.), *přídeš* (42.ř.), *dicki* (46.ř.), *k ňikomú domú* (69.ř.), *rači* (71.ř.), *třinác* (84.ř.), *ktorejch bil v Novim Mňestě* (85.ř.), *zládat* (85.ř.), *diž* (100.ř.), *dicki* (122., 135.ř.), *diš* (124.ř.), *zlášť* (135.ř.), *abisme* (170.ř.), *do čeho de* (170.ř.), *diž* (172.ř.), *sedumnáct* (173.ř.), *vosumnáct* (175.ř.), *ždicki* (175.ř.), *takou* (177.ř.), *ae* (180.ř.), *stávat* (185.ř.), *osumdesátňici* (186.ř.), *vosumdesátňici* (186.ř.), *vječina* (187.ř.), *jesi* (213.ř.), *z Rostan* (219.ř.), *potřeoaal bich* (220.ř.), *nezišťovali* (224.ř.), *jesli* (224.ř.), *jesi* (224.ř.), *pojstku* (225.ř.), *zlášťni* (225., 398.ř.), *diž deš* (234.ř.), *zistít* (249.ř.), *takoá* (273.ř.), *osumnáct devadesát devjet* (282.ř.), *třea* (304.ř.), *nejmlačí* (312.ř.), *kerej* (317.ř.), *dež* (332., 340.ř.), *kerej* (345.ř.), *přídeš* (354.ř.), *z osumnácti* (377.ř.), *zistil* (395.ř.), *sedumnáct něco* (395.ř.), *patnáct třicet sedum* (2x405., 409., 411., 447., 453.ř.), *kerí* (414., 486.ř.), *na ceru* (439.ř.),

babičiňe (452.ř.), *co de* (458., 2x459.ř.), *diž* (488.ř.), *kerá* (500.ř.), *tai* (510.ř.), *dou* (519.ř.), *osumnáct deset* (523.ř.), *osumnáct devaresát* (523.-524.ř.)

Haplologie

ňák (19., 45., 85., 169., 439.ř.), *ňákej* (29., 297., 446., 469., 2x516.ř.), *ňákí* (86., 94., 230., 263., 296., 505.ř.), *ňáká* (94., 124., 417.ř.), *ňákou* (177., 426., 509.ř.), *s ňákou řezačkou* (31.ř.), *v ňákim* (2x413., 523.ř.), *ňákim* (426.ř.), *ňákejch* (487.ř.)

Haplologie se objevuje téměř po celém území Čech, ve východní části severovýchodočeského nářečí se vyskytuje méně, v Podještědí se však vyskytuje velmi často. (Balhar a kol., 2005, str. 550)

Krácení samohlásek, převážně *í* a *ú*

s hospodářstvím (89.ř.), *řikám* (93., 404., 2x463., 472.ř.), *vím* (127.ř.), *řiká* (148., 220., 2x221., 448., 470.ř.), *řikala* (184.ř.), *musím* (222.ř.), *řikal* (249.ř.), *nevím* (253., 517.ř.), *koňským* (257.ř.), *řikali* (277., 316.ř.), *g rogalistum* (332.ř.), *řikalo* (353., 2x513., 516., 519.ř.), *v ňákim* (2x413.ř.), *zbožím* (413.ř.), *nevím* (2x426., 428.ř.), *mislím* (440., 521.ř.), *prosim tě* (472.ř.)

Nepřítomnost *-j* na začátku slov

eště (152., 361., 396., 421., 423., 458., 486.ř.), *menovala* (218., 439.ř.), *menuje* (220.ř.), *ména* (357., 394.ř.), *menem* (381.ř.) (383.ř.), *meno* (384.ř.), *ešť* (407.ř.), *menoval* (412.ř.), *menování* (420.ř.)

Hláška *i/í* nahrazena diftongem *ej* v kořeni slova

do vejbavi (35.ř.), *vejfuk* (148.ř.), *vejpustek* (162.ř.), *bejt* (225., 310.ř.), *pokrejvač* (306.ř.), *bejvalá* (513.ř.)

Úžení *é* v *í* v kořeni slova

nat chlívem (161.ř.), *mlíko* (509.ř.)

Protetické *v*

vot Sokolovni (44.ř.), *ti vostatní* (45.ř.), *von* (71., 2x88., 91., 94., 106., 249., 257., 407., 516.ř.), *vokolo* (73.ř.), *vo třináct rokú* (84.ř.), *voblečení* (100.ř.), *vo Pepika přišli* (114.ř.),

vona (119., 218., 221., 465.ř.), *votpoledne* (123.ř.), *vodvíst* (124.ř.), *voradlovat* (125.ř.), *vodříznout* (135., 136.ř.), *voklepat* (135., 136.ř.), *vono* (139., 162., 211.ř.), *vobilí* (141.ř.), *vopravdu* (172.ř.), *vodvet* (172.ř.), *vosumnáct* (175.ř.), *vosumdesátníci* (186.ř.), *vo něm* (191.ř.), *voči* (217.ř.), *vot, vod Veselku* (219.ř.), *vocat'* (220.ř.), *vod* (249., 474.ř.), *z vokolí* (261.ř.), *vo senách* (282.ř.), *vo sto metrú* (345.ř.), *voňi* (346., 464., 2x486., 508.ř.), *vod roku* (409.ř.), *vot tí* (2x447.ř.), *vot těch* (455., 465.ř.), *vopravdu* (460., 469.ř.), *vo nákejch* (487.ř.)

Záměna souhlásky č na š

štiri (497.ř.), *na štvrtou* (502., 504.ř.)

Diftongizace ú na ou v kořeni slova

koukám (26.ř.), *houpačku* (27.ř.), *klouzačku* (26.ř.), *houpali* (32.ř.), *Paňi Soušková* (46.ř.), *koupil* (115.ř.), *dlouho* (168.ř.), *louka* (219., 348.ř.), *korouhve* (222.ř.), *chaloupka* (245.ř.), *louce* (348.ř.), *brouzdal* (393.ř.), *Padouchof* (415.ř.), *kousek* (416.ř.), *dlouhá* (433.ř.), *f d'ouře* (460.ř.), *dlouhí* (505.ř.)

13.1.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Úženi é v í v tvarotvorných sufixech

spisovní slovo (5.ř.), *takoví blbini* (28.ř.), *odložení zemědělské stroje* (28.ř.), *něco podobního* (29.ř.), *kombinování* (31.ř.), *takoví tíče* (32.ř.), *to bilo zajímaví* (37.ř.), *f tí sed'ničce* (37.ř.), *prázni* (38.ř.), *takoví ti příbjehi* (48.ř.), *velkí vjeno* (49.ř.), *takoví to masní* (73.ř.), *starího koňe* (115.ř.), *vono je to velkí* (139.ř.), *takoví to* (149.ř.), *těškí balíki* (150.ř.), *takoví rošti* (151.ř.), *takoví ti deštíví roki* (151.ř.), *takoví vjetráki* (152.ř.), *takoví* (208., 263., 423.ř.), *niskí číslo* (211.ř.), *vikulení voči* (217.ř.), *po tetičce Šámaloví* (218.ř.), *Mařeňce Roskofcoví* (218.ř.), *celího širokího* (261.ř.), *za Miládi Prokopoví* (280.ř.), *společního* (281.ř.), *f tí hospod'e* (281.ř.), *to je noví* (294.ř.), *f tí rodíne* (316.ř.), *takoví bažeňišťě* (352.ř.), *to samí* (354.ř.), *to je jasní* (361.ř.), *každímu* (404.ř.), *nádherní* (405., 423., 448., 453.ř.), *v nákim* (2x413.ř.), *kerí* (414.ř.), *takoví krásní sedílko* (415.ř.), *neuvěřitelní* (424.ř.), *f takoví d'ouře* (460.ř.), *zažití* (464.ř.), *lomi spojení* (470.ř.), *to je krásní* (478.ř.), *kerí* (486.ř.), *takzvaní fabrički* (494.ř.), *po tí Trhofce* (499.ř.), *takzvaní* (500.ř.), *ženckí* (505.ř.), *dlouhí sukňe* (505.ř.), *nič jiního* (505.ř.)

Hlávka *i/i* nahrazena diftongem *ej* v koncovkách

blbej (9.ř.), *každej* (26.ř.), *takovej nákej vús* (29.ř.), *takovej ten smrat* (73.ř.), *šikovnej* (91.ř.), *každej* (135.ř.), *takovej obrofskej šroťák* (145.ř.), *strašnej hukot* (146.ř.), *takovej* (162., 208.ř.), *malej* (216.ř.), *celej* (217.ř.), *vistrašenej* (217.ř.), *schozenej* (226.ř.), *levej* (292.ř.), *takovej nákej* (297.ř.), *doškovej* (298.ř.), *německej nádhernej* (302.ř.), *mladej* (312.ř.), *kerej* (317., 345.ř.), *postřizenej* (317.ř.), *jinej* (318.ř.), *jasnej* (363.ř.), *Kabátkovejma* (384.ř.), *po ženckejch* (385.ř.), *po Lanjkovejch* (394.ř.), *ktorej* (395.ř.), *přímej doloženej předej* (403.ř.), *hrdej* (404.ř.), *doloženej* (407.ř.), *Kamenej* (415.ř.), *domkářskej* (417.ř.), *starej* (436.ř.), *žádnej* (439.ř.), *po takovejch* (2x444.ř.), *nalezenej* (452.ř.), *hrdej* (453.ř.), *svejch* (464.ř.), *takovejdlech* (476.ř.), *krásnejch* (476.ř.), *nákejch starejch vjecech* (487.ř.), *hostínskej* (508.ř.)

Diftongizace *ú* na *ou* v koncovkách

se snachou (4.ř.), *ňakou* (31., 177., 509.ř.), *potřebujou* (50.ř.), *z d'edou* (17., 106., 107.ř.), *nat tou síňi* (159.ř.), *jednou* (177.ř.), *takou* (177.ř.), *Sjetlou* (292.ř.), *sou* (2x316., 2x346., 354., 357., 363., 393., 420., 480.ř.), *se vdovou Litochlebovou* (418.ř.), *žijou* (487.ř.) *řeknou* (488., 489.ř.), *budou* (488.ř.), *sebou* (488.ř.), *nefspomenou* (489.ř.), *na štvrtou* (502., 504.ř.), *loknout* (510.ř.)

13.1.3 Tvaroslovné jevy

Mínulý tvar slovesa bez koncovky *-l*

jet (71.ř.), *nemoch* (169.ř.), *přives* (172.ř.), *vodvet* (172.ř.), *moch* (298., 310.ř.), *řek* (317.ř.)

Koncovka *(a,e,i)ma* v instrumentálu plurálu

těma (230., 383.ř.), *bidlama* (230.ř.), *Kabátkovejma* (384.ř.), *Šimonovicema* (459.ř.)

Shodný tvar nominativu, akuzativu a vokativu dle adjektivní a zájmenné deklinace

tí vostatní (45.ř.), *tí lidi bili různě vibavení* (69.-70.ř.), *tí rodiče* (85.ř.), *sou si příbuzní* (346., 383.ř.), *tam sou menovaní jako* (420.ř.), *tí starí pardálové* (464., 486.ř.), *tí starci* (486.ř.)

Obecněčeská koncovka *-ák* v singuláru a *-áci* v plurálu pro jména obyvatelská

kladrubačka (119.ř.)

V tomto případě se jedná o rod ženský zakončený na koncovku *-ačka*.

Obecněčeské příslovce

teřko (221.ř.), *pozďejc* (407.ř.)

Minulý tvar slovesa dle jiného vzoru

chitnul (86.ř.), *zapnul* (146.ř.), *zbohatnul* (261.ř.)

13.2 Rozbor severovýchodočeského dialektu

13.2.1 Hláskoslovné jevy

Krácení samohlásek *í* a *ú*, převážně ve slovtvorných příponách a v koncovkách jmen i sloves

Pepik (110.ř.), *Drimlík* (249.ř.), *Pulpán* (2x314., 320.ř.)

Záměna *d* na *r*

devarésát (524.ř.)

Zánik hlásky *v* v seskupení *-vje-*

Sjetlou (292.ř.), ze *Sjetlí* (2x379.ř.)

Dle ČJA se jedná o nářeční variaci hláskoslovnou, kdy dochází k zániku hlásky *v* ve skupení *-vje-*; největší rozlohu má varianta *sjetlo*, která se nachází ve většině severovýchodočeského nářečí s návazností na severozápad Čech, Posázaví, k Domažlicím a na Klatovsko, dokonce i na severozápadní Moravu. (Balhar a kol., 2005, str. 440) Lamprecht uvádí tuto změnu jako zjednodušení souhláskových skupin ve výrazech typu *dje*, *kjet*, *sjet*. (Lamprecht, 1976, str. 90) Z vlastních zkušeností víme, že se v Podještědí nejvíce užívá jev *Sjetlá*, popř. *sjetlo* nebo *kjet* či *kjeten*. Není tedy prokazatelné, že by se tato změna vyskytovala pouze u proprií.

Kvantita – dloužení

vzádu (30., 31., 40., 164.ř.)

Spřežky vyskytující se s krátkým kořeným vokálem byly zaznamenány i ve variantě s vokálem dlouhým *vzádu*; jedná se zřejmě o nové dloužení specifické pro svč. nářečí. (Balhar a kol., 2005, str. 528)

dóle (391.ř.)

ČJA také říká, že podoby *dóle* a *dólu* se prodloužily z původní krátké samohlásky *o*; tento výraz je charakteristický pro severní Čechy. (Balhar a kol., 2005, str. 520–522)

Další dloužení:

tíče (32.ř.), *Miláda* (277.ř.), *za Miládi* (280.ř.)

Odsouvání hlásky *h* ve skupině *hř-*

řbitof (354.ř.), *po řbitovje* (393.ř.)

Při zjednodušování souhláskových skupin dochází také k ulehčení artikulace těchto hlásek. (Balhar a kol., 2005, str. 390)

Severovýchodočeská haplologie

d'áli (33.ř.)

U podoby *d'ál* dochází k setření morfémového členění (stahování), tato podoba pravděpodobně není z původního *dělál*. (Balhar a kol., 2002, str. 518)

13.2.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Koncovka *-oj* v dativu a lokálu singuláru rodu mužského životného

Bárťikoj (463.ř.)

Koncovka *-oj* je charakteristická v severovýchodočeském nářečí s přesahem do nářečí českomoravského; najdeme ji též v Poohří či v mikroareálech na Plzeňsku, Českobudějovicku nebo Středoopavsku (Balhar a kol., 2002, str. 106). V Podještědí je to jev hojně užívaný všemi generacemi.

13.2.3 Tvaroslovné jevy

Tendence uvádět u příjmení koncovku *u/ú*

Přemek Škodu (205.ř.), *Bopkú Věna* (216.ř.), *vod Veselku* (219.ř.), *Drimlikú Franta* (2x233.ř.), *u Drimlikú* (239., 245.ř.), *u Bačkorákú* (2x285., 289.ř.), *Franta Šífráku* (304.ř.), *u Miňákú* (325.ř.), *u Kabátkú* (330.ř.), *u Miňáku* (341.ř.), *u Pláňákú* (391.ř.), *u Kubešú* (400.ř.), *vlna Koupšú* (433.ř.), *u Koupšú* (448.ř.)

Dle *Českých nářečních textů* víme, že tyto tvary, příznačné pro osobní jména a jména rodinného typu, se užívají právě v svč. nářeční podskupině. (Lamprecht, 1976, str. 89) ČJA uvádí tento typ jako kolektivní označení rodiny. (Balhar a kol., 2002, str. 330) V našem zkoumaném úseku se hojně užívá právě genitivní formy, viz *u Kabátkú* (u rodiny Kabátkových) či bez předložky *Přemek Škodu* (Přemek z rodiny Škodových).

Užívání koncovky *-um/-om/-em* u příjmení v dativu plurálu namísto koncovky *-vým/-ým*

k Šámalom (217.ř.), *ke Koupšum* (396.ř.), *g Dolenskem* (520.ř.), *g Doleňákum* (520.ř.)

V *Českých nářečních textech* se dozvíme, že je velmi časté užívání koncovky *-om* ve 3. pádě u jmen rodinných. (Lamprecht, 1976, str. 89)

Jmenné tvary příjmení feminin

paňi Stejskalova (44.ř.)

Lamprecht uvádí, že se běžně setkáváme i s jmennými tvary feminin typu *Adna Barešova* či *Petroj Benešovu*. (Lamprecht, 1976, str. 89)

Odsouvání koncovky *í* u sloves 4. a 5. třídy

maj (26., 247., 464.ř.), *potřebujou* (50.ř.), *vitrácej* (431.ř.), *motaj* (433.ř.), *používaj* (487.ř.), *musej* (487.ř.), *žijou* (487.ř.)

Český jazykový atlas komentuje, že se v severovýchodočeském nářečí odsouvají koncovky *-í* u sloves 4. a 5. slovesné třídy (*prosej, trpěj, sázej, dělaj*). (Balhar a kol., 2002, str. 446)

Nástin české dialektologie říká, že jednoslabičná podoba zakončená na *-ej/-ěj/-aj* ovládá sz. lounsko-litoměřický úsek, na severu Čech dominuje na Mělnicku, Mladoboleslavsku, na východě na Jičínsku, Chrudimsku i v Poličce. (Bělič, 1972, str. 190–191)

Infinitiv zakončený na -t'

svítit' (221.ř.)

13.3 Výrazy pocházející z rozlišných nářečí

13.3.1 Hláskoslovné jevy

Změna kořenné hlásky

dohodovali (4.ř.), *pomohal* (88.ř.)

Tato změna může být způsobena asimilací znělosti, viz *polodne*, které se objevuje na Chodsku. (srov. Jindrová, 2016) Více takových jevů se nám, bohužel, nepodařilo zaznamenat, nicméně opět můžeme vidět spojitost s periferií.

Kvantita vokálů v důsledku úžení

navečír (123.ř.)

V první řadě se objevují hláskoslovné změny *e > é* (*večer > večér*), kdy po zániku jerů docházelo ke dloužení vokálu, později toto *é* přešlo v *í* (*večír*) důsledkem úžení. Na našem mapovaném území by se měl spíše objevit výraz *navečér* (popř. *večér*); bohužel tato varianta nebyla zaregistrována. Forma *večír* se objevuje na území Čech v okolí Poohří, na východ od Vltavy; dále na Moravě – v čm. a střm. dialektech. (Balhar a kol., 2005, str. 198–199)

13.3.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Koncovky -ej v genitivu, dativu a lokálu sg. u feminin

f tí sedňičce (37.ř.), *po tetičce Šámaloví* (218.ř.), *Mařeňce Roskofcoví* (218.ř.), *za Miládi Prokopoví* (280.ř.), *f tí hospod'e* (281.ř.), *f tí rodiňe* (316.ř.), *f takoví d'ouře* (460.ř.), *po tí Trhofce* (499.ř.)

V severovýchodčeském nářečí se běžně užívá morfologizovaná koncovka *-ej* v genitivu, dativu i lokálu jednotného čísla rodu ženského pouze ve východní části této nářeční podskupiny. Na našem studovaném území (dle mapy č. 106) se tento úkaz neobjevuje, právě naopak, registrujeme pouze koncovku *-í*. (Balhar a kol., 2002, str. 306)

13.3.3 Tvaroslovné jevy

Užívání bezpředložkového spojení

sme z dedou šli někam koňem (108.ř.), *přives to koňem* (123.ř.), *bil to taki překupník dobitkem nebo zbožim* (413.ř.)

Bělič zařazuje bezpředložkové případy typu *šel kovářom, d'ira vratech, mluvil sem strejcem* do středočeského dialektu. Jak jsme však zaznamenali, pronikají i do podještědské mluvy. (Bělič, 1972, str. 223)

Skloňování dle vzoru les místo vzoru hrad

z Vlčeřina (49.ř.), *na špejchaře* (154.ř.)

Je zřejmé, že v Podještědí nacházíme více výrazů zařazených k původnímu o-kmeni dle starého vzoru chlap, z kterého později vznikly dva nové vzory, a to pán a hrad, popř. pomocný vzor les.

13.4 Shrnutí

Zprvu se zdálo, že u středního pokolení nezaznamenáme žádné výjimečné jevy, mimo krácení či dloužení hlásek, které je u všech obyvatel zcela běžné. Nicméně nás překvapilo např. použití *t'* na konci infinitivu (*svítit'*) nebo zachycení hojnějšího výskytu slovních spojení bez *s* (*sme z dedou šli někam koňem*). Četné je i aplikování *u/ú* u příjmení, eventuálně jmenné tvary ženských příjmení (*paňi Stejskalova*).

U střední generace je znatelnější uplatňování dialektu oproti generaci nejmladší. Zjistili jsme také, že lidé středního věku méně přepínají z nářečí na obecnou češtinu než jedinci věku mladšího, např. v rámci dojíždění do měst za zaměstnáním.

14 Speciální střední generace

Jako speciální středně-generační skupinu jsme zformovali z koordinátorky nahrávek paní Ivany Rozkovcové (nar. 1972), která původně pochází z Liberce, avšak více než dvacet let žije se svou rodinou v obci Proseč pod Ještědem. Zkoumali jsme, jak život na vsi ovlivnil její mluvu. Druhé místo v mimořádné skupině zaujímá autorčin otec – pan Martin Suska (nar. 1967), který naopak do dospělosti žil v malém městě v Hodkovicích nad Mohelkou, nacházejícím se na okraji Podještědí. Byl spřízněn s podještědským nářečím, nicméně nyní přes třináct let žije ve městě Liberci. Zjišťovali jsme, zda ještě užívá dialektické výrazy, či nikoliv.

Jelikož se paní Rozkovcová objevuje ve více rozhovorech, rozlišujeme zkratky jmen těch, s kým je interview vedeno takto:

- s AL,
- s VR,
- s AŽ,
- s SK.

14.1 Rozbor obecněčeský

14.1.1 Hláskoslovné jevy

Nedbalá mluva a vynechání hlásek

dit' (11., 60., 69., 2x165.ř.), *vlasně* (41.ř.), *Tože* (110.ř.), *gdiš se de* (148.ř.), *ždicki* (165., 191., 222., 235., 424.ř.), *dicki* (2x166., 167., 267.ř.), *vdicki* (307., 348., 355., 371., 422.ř.), *takoá* (314.ř.), *třea* (347.ř.), *si se s něčim* (135.ř.AL), *tai* (137.ř.AL), *deš* (163.ř.AL), *ae já vim* (219.ř.VR), *ždicki* (243., 245.ř.VR), *v Rostanech* (276.ř.VR), *deš* (279.ř.VR), *de pješki* (281.ř.VR), *si se mňe* (293.ř.VR), *dicki* (105.ř.AŽ), *zlášť* (163.ř.AŽ), *kerej* (204., 232.ř.SK), *ždicki* (227., 267., 483.ř.SK), *spomenu* (267.ř.SK), *jesli* (324.ř.SK), *dvanác* (376.ř.SK), *si vem* (449.ř.SK)

Haplologie

ňákej (33., 64.ř.), *ňákejch* (66.ř.), *ňákou* (149.ř.), *ňákí* (184., 324., 403.ř.), *ňákího* (206.ř.), *ňákí* (83., 115.ř.AL), *ňák* (134., 138.ř.AŽ), *ňáká* (2x210., 351., 376.ř.SK), *ňák* (227.ř.SK), *ňákí* (326., 490.ř.SK), *ňákích* (349.ř.SK), *ňákej* (401.ř.SK)

Haplologie se objevuje téměř po celém území Čech, ve východní části severovýchodočeského nářečí se vyskytuje méně, v Podještědí se však vyskytuje velmi často. (Balhar a kol., 2005, str. 550)

Krácení samohlásek, převážně *í* a *ú*

nevím (68.ř.), *řikal* (75.ř.), *vím* (92.ř.), *s tím* (268., 270.ř.), *tím* (272., 348.ř.), *řikala* (354., 356.ř.), *musíme* (355.ř.), *musím dát králikum* (355.ř.), *musím na králíki* (355.ř.), *podívej* (403.ř.), *řikáš* (69.ř.AL), *řikaj* (81.ř.AL), *řikáte* (90., 156.ř.AL), *nevím* (109.ř.AL), *řiká* (113., 124.ř.AL), *prosim* (124.ř.AL), *řikal* (133.ř.AL), *s něčím* (135.ř.AL), *sliším* (149.ř.AL), *s nářečím* (217.ř.VR), *řikaj* (217.ř.VR), *vím* (219.ř.VR), *řikáš* (225.ř.VR), *řiká* (235., 293.ř.VR), *řikala* (256.ř.VR), *řikal* (271.ř.VR), *řikalo se* (276.ř.VR), *mislím* (295.ř.VR), *paňi* (296.ř.VR), *řikaj* (298.ř.VR), *kvuli* (298.ř.VR), *prosim* (47.ř.AŽ), *nevím* (105., 128.ř.AŽ), *vím* (105.ř.AŽ), *vím* (204., 288., 408.ř.SK), *v Javorňice* (204.ř.SK), *nevím* (204., 260., 286., 288., 315., 331., 376., 477.ř.SK), *pomahali* (227.ř.SK), *řikali* (267., 525.ř.SK), *mislím* (276., 351.ř.SK), *řikalo* (278.ř.SK), *řiká* (309.ř.SK), *povídej* (315., 324.ř.SK), *chodím* (336.ř.SK), *menem* (380.ř.SK), *neňi* (430.ř.SK), *uplňe* (443.ř.SK), *povidal* (493.ř.SK)

Nepřítomnost *-j* na začátku slov

ešte (49., 63., 95., 98., 380., 402.ř.), *esli* (75.ř.AL), *ešte* (83., 92., 115.ř.AL), *ešte* (280.ř.VR), *ešte* (39.ř.AŽ), *menoval* (109.ř.AŽ), *ešte* (113., 140.ř.AŽ), *ešte* (351., 434.ř.SK), *ména* (356.ř.SK), *menem* (380.ř.SK), *méno* (429.ř.SK)

Hlávka *i/í* nahrazena diftongem *ej* v kořeni slova

strejda (57., 60., 71., 74.ř.), *mlejnek* (267., 268., 270., 272.ř.), *mlejnkem* (272.ř.), *brejle* (314.ř.), *vihejbáš* (79.ř.AL), *strejc* (111.ř.AL), *bejki* (55.ř.AŽ), *bejt* (256.ř.SK), *ubejvá* (366.ř.SK), *bejvali* (368.ř.SK)

Úženi é v í v kořeni slova

mlíko (224.ř.), *nat chlívem* (158.ř.AŽ), *slíst* (195.ř.SK)

Protetické v

von (3x48., 68., 74., 116., 2x184., 221.ř.), *vod* (58., 63.ř.), *votchází* (72.ř.), *vokno* (110.ř.), *u vokna* (111.ř.), *voňi* (167.ř.), *vot sebe* (167.–168.ř.), *vona* (191., 311., 314.ř.), *vobičejně* (346.ř.), *votípki* (354.ř.), *votkat'* (77.ř.AL), *von* (113.ř.AL), *vocat'* (137.ř.), *vo kúzlátkách* (243.ř.VR), *vo pušimkách* (243.ř.VR), *vopravdu* (256.ř.VR), *vono* (271.ř.VR), *vod maliyka* (290.ř.VR), *vo tohle* (23.ř.AŽ), *von* (83.ř.AŽ), *vodříznout* (96.ř.AŽ), *vo něm* (190.ř.SK), *von* (192., 195., 198.ř.SK), *vopatrňe* (196.ř.SK), *vo futra* (196.ř.SK), *voňi* (227.ř.SK), *do vočí* (238.ř.SK), *vod Drimlikú* (248.ř.SK), *vono* (262., 374., 375., 376.ř.SK), *vobchodníci* (262.ř.SK), *vo tom* (269., 450.ř.SK), *vopsluhovala* (270.ř.SK), *vona* (278.ř.SK), *von* (309., 2x311., 371.ř.SK), *vo tech* (429.ř.SK), *voňi* (495., 501.ř.SK)

Záměna souhlásky č na š

štiri (68.ř.), *na štvrtou* (503.ř.SK)

Diftongizace ú na ou v kořeni slova

palouček (324.ř.), *koukali* (346., 396.ř.), *na louce* (350.ř.), *s Padouchova* (364.ř.), *brousek* (209.ř.VR), *sousedí* (254.ř.VR), *dlouhí* (262.ř.VR), *spoustu* (290.ř.VR), *krouhali* (134.ř.AŽ), *šmouha* (236.ř.SK), *roubeňice* (293.ř.SK), *tou loukou* (329.ř.SK), *louka* (329.ř.SK), *u Koupsú* (399.ř.SK), *dlouhá* (432.ř.SK)

14.1.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Úženi é v í v tvarotvorných sufixech

f tí Praze (11.ř.), *na papírku napsaní* (63.ř.), *to bilo hrozňe dlouhí* (75.ř.), *ňákí* (184., 324., 403.ř.), *u tí Škodo...* (204.ř.), *ňákího šéfa* (206.ř.), *vjezički všelijakí* (220.ř.), *jakí mňel fousi* (249.ř.), *to bilo ud'elání* (272.ř.), *dobří* (298.ř.), *pjekní* (301.ř.), *žádní hod'ijki* (347.–348.ř.), *na druhí straňe* (363.ř.), *jakí* (57.ř.AL), *ňákí* (83.ř.AL), *pozbíraní* (137.ř.), *blískí* (145.ř.AL), *každího* (149.ř.AL), *takoví* (152.ř.AL), *dlouhí* (262.ř.VR), *specifickí* (66.ř.AŽ), *jiního* (111.ř.AŽ), *krmní* (142.ř.AŽ), *javorňickího* (188.ř.SK), *do teplí* (195.ř.SK), *malí číslo* (210.ř.SK), *českí slovo* (301.ř.SK), *druhí* (328.ř.SK),

takoví (347.ř.SK), *vzdálení* (375.ř.SK), *hrozní* (422.ř.SK), *zachování* (450.ř.SK), *zapsaní* (451.ř.SK), *úžasní* (451.ř.SK), *nádherní* (454.ř.SK), *krásní* (471.ř.SK), *ňákí* *viprávjeňí* (490.ř.SK), *celí procesí* (495.ř.SK)

Hlávka *i/i* nahrazena diftongem *ej* v koncovkách

ňákej (33.ř.), *takovej celej* (41.ř.), *ňákejch* (66.ř.), *takovej* (68.ř.), *malej* (165.ř.), *Rúžovej palouček* (323.–324.ř.), *jakej* (403.ř.), *dřevjenej* (22.ř.AL), *jakej* (111.ř.AL), *malejm* (124.ř.AL), *hlubokej* (240.ř.VR), *maliņkej* (295.ř.VR), *velkej* (295.ř.VR), *malejm* (57.ř.AŽ), *dospjelejch* (75.ř.AŽ), *takovej* (76., 103.ř.AŽ), *druhej* (76.ř.AŽ), *šikovnej* (96.ř.AŽ), *schopnej* (195.ř.SK), *kerej* (204., 232.ř.SK), *maliņkej* (2x311.ř.SK), *takovej* (319.ř.SK), *takovejch* (349.ř.SK), *ňákej* (401.ř.SK), *Litochlebovejch* (429.ř.SK), *připravenej* (507.ř.SK)

Diftongizace *ú* na *ou* v koncovkách

sou (1., 21., 72., 110., 111., 184.ř.), *s Monikou* (63.ř.), *s mámou* (70.ř.), *s tou panejkou* (71.ř.), *ňákou* (149.ř.), *z d'edou* (221.ř.), *přijedou* (229.ř.), *točil klikou* (270.ř.), *sou* (147.ř.AL), *fšimnou* (219.ř.VR), *sou* (254., 269., 271.ř.VR), *takovou* (298.ř.VR), *smněšnou* (298.ř.VR), *blbou* (96.ř.AŽ), *vodříznout* (96.ř.AŽ), *tou* (160.ř.AŽ), *kobilou* (192.ř.SK), *pot Přémou* (206.ř.SK), *jednou stranou* (214.ř.SK), *druhou stranou* (214.ř.SK), *sou* (269., 326., 362., 366.ř.SK), *stejnou* (324.ř.SK), *nejsou* (328.ř.SK), *tou loukou* (329.ř.SK), *na štvrtou* (503.ř.SK)

14.1.3 Tvaroslovné jevy

Mínulý tvar slovesa bez koncovky *-l*

moch (52.ř.), *přednes* (69.ř.)

Koncovka *(a,e,i)ma* v instrumentálu plurálu

cihlama (233.ř.VR), *nat kravama* (158.ř.AŽ), *hákama* (228.ř.SK)

Shodný tvar nominativu, akuzativu a vokativu dle adjektivní a zájmenné deklinace

tam sou ti Sokolové (1.ř.), *ti gestapáci* (11.ř.), *ti mňeli* (2x12.ř.), *ti sejta* (92.ř.), *ti bradla* (2x110.–111.ř.), *gdiš se narodili maličkí* (166.ř.), *rozjeli ti kopita* (166.–167.ř.), *žádní EU nič nedá* (210.ř.), *ti luffáci* (229.ř.),

ti chodili (321., 324.ř.), *fšechni pohromad'e* (339.ř.), *d'eři proseckí* (297.ř.VR), *ti hasiči* (227.ř.SK), *hasiči proseckí* (227.ř.SK), *ti vobchodníci* (262.ř.SK), *příbuzní* (326.ř.SK), *jiní ména* (356.ř.SK), *jediní* (366., 368.ř.SK), *ti Koupšové* (434.ř.SK), *ti maj* (484.ř.SK), *paseckí* (484.ř.SK)

Obecněčeská koncovka -ák v singuláru a -áci v plurálu pro jména obyvatelská

Pražáci (229.ř.), *Prosečáci* (235.ř.), *Liberečáci* (77.ř.AL), *Liberečák* (149.ř.AL), *Prosečák* (160.ř.AL), *pro Dubáki* (273.ř.VR), *pro krajáki* (273.ř.VR)

Obecněčeská koncovka -ách namísto -cích v plurálu

pušimkách (243.ř.VR)

Obecněčeské příslovce

otkat' (77.ř.AL), *vocat'* (137.ř.AL), *tetko* (194.ř.SK)

Slovesa v čase budoucím bez koncovky

mrknem (260.ř.SK)

14.2 Rozbor severovýchodočeského dialektu

14.2.1 Hláskoslovné jevy

Krácení samohlásek *i* a *ú*, převážně ve slovtvorných příponách a v koncovkách jmen i sloves

musim dát králikum (355.ř.), *musim na králíki* (355.ř.), *budřka* (2x348., 349.ř.), *Havlíkovi* (89.ř.AL), *králíci* (298.ř.VR), *Pepika* (111.ř.AŽ), *Drimlík, nevím* (254., 260.ř.SK), *Stáňikova* (267.ř.SK), *u Pulpánú* (313.ř.SK)

Hlásk*a* *i/í* nahrazena diftongem *ej*

z vozejkem (221.ř.), *vozejk* (221.ř.)

Variantu *vozejk* nacházíme ve středočeském a severočeském nářečí, občasně i v nářečí českomoravském. Pomalu proniká i do dialektů jihozápadočeských. (Balhar a kol., 2005, str. 88)

sejta (92.ř.)

„Oblast diftongizace *i > ej* zahrnuje sev. polovinu Čech a přilehlé Novoměstsko.“ (Balhar a kol., 2005, str. 96)

Zánik hlásky *v* v seskupení *-vje-*

ze *Sjetlí* (269.ř.SK)

Dle ČJA se jedná o nářeční variaci hláskoslovnou, kdy dochází k zániku hlásky *v* ve skupení *-vje-*; největší rozlohu má varianta *sjetlo*, která se nachází ve většině severovýchodočeského nářečí s návazností na severozápad Čech, Posázaví, k Domažlicím a na Klatovsko, dokonce i na severozápadní Moravu. (Balhar a kol., 2005, str. 440) Lamprecht uvádí tuto změnu jako zjednodušení souhláskových skupin ve výrazech typu *dje*, *kjet*, *sjet*. (Lamprecht, 1976, str. 90) Z vlastních zkušeností víme, že se v Podještědí nejvíce užívá jev *Sjetlá*, popř. *sjetlo* nebo *kjet* či *kjeten*. Není tedy prokazatelné, že by se tato změna vyskytovala pouze u proprií.

Kvantita – dloužení

dóle (402.ř.), *dólu* (214.ř.SK)

ČJA říká, že podoby *dóle* a *dólu* se prodloužily z původní krátké samohlásky *o*; tento výraz je charakteristický pro severní Čechy. (Balhar a kol., 2005, str. 520–522)

nahóru (214.ř.SK), *nahóre* (2x483.ř.SK)

Krátkou formu *nahóre* zachycujeme v Čechách. Její hláskoslovná podoba *nahóre* převládá v severovýchodočeském dialektu. (Balhar a kol., 2005, str. 516–517)

Další dloužení samohlásek:

na póle (348.ř.), *pívo* (380.ř.), *táhalo* (276.ř.VR), *Stáňikova* (267.ř.SK), *táhalo* (278.ř.SK)

Výskyt souhláskové skupiny *nn* namísto *dn*

f seňičce (43.ř.AŽ)

Podobně jako u podoby *žánný* nebo *jennou*, tak i u *seňičky/seňničky* nacházíme geminátu *nn*, respektive *ňň* právě při okrajích svč. nářečí. (Balhar a kol., 2005, str. 427–428)

Severovýchodočeská haplologie

d'áli (215.ř.), *d'ála* (350., 354.ř.)

14.2.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Koncovka *-oj* v lokálu singuláru rodu mužského životného

g Židoj (525.ř.SK)

Koncovka *-oj* je charakteristická v severovýchodočeském nářečí s přesahem do nářečí českomoravského; najdeme ji též v Poohří či v mikroareálech na Plzeňsku, Českobudějovicku nebo Středoopavsku. (Balhar a kol., 2002, str. 106) V Podještědí je to jev hojně užívaný všemi generacemi.

14.2.3 Tvaroslovné jevy

Užívání nominativu namísto akuzativu v plurálu rodu mužského životného

má Boška pušimci (245.ř.VR)

Lamprecht uvádí tento jev jako společný se středočeským dialektem. (Lamprecht, 1976, str. 89) Naopak Bogoczová zařazuje tento jev výhradně do severovýchodočeského nářečí. (Bogoczová, 2012, str. 67)

Tendence uvádět u příjmení koncovku *u/ú*

vod Drimlikú (248.ř.SK), *u Pulpánú*, *u Bopkú*, *u Taškářú* (313.ř.SK), *u Miňákú* (326.ř.SK), *u Koupšú* (399., 454.ř.SK), *u Kubešú* (399.ř.SK), *Koupšú* (432.ř.SK)

Dle *Českých nářečních textů* víme, že tyto tvary, příznačné pro osobní jména a jména rodinného typu, se užívají právě v svč. nářeční podskupině. (Lamprecht, 1976, str. 89) ČJA uvádí tento typ jako kolektivní označení rodiny. (Balhar a kol., 2002, str. 330) V našem zkoumaném úseku se hojně užívá právě genitivní formy, viz *u Kubešú* (u rodiny Kubešových).

Odsouvání koncovky *í* u sloves 4. a 5. třídy

maj (149.ř.), *d'elaj* (177.ř.), *chod'ej* (229.ř.), *zeptaj* (77.ř.AL), *řikaj* (81.ř.AL), *necht'ej* (296.ř.VR), *snažej* (296.ř.VR), *řikaj* (298.ř.VR), *maj* (484.ř.SK)

Český jazykový atlas komentuje, že se v severovýchodočeském nářečí odsouvají koncovky *-í* u sloves 4. a 5. slovesné třídy (*prosej, trpěj, sázej, dělaj*). (Balhar a kol., 2002, str. 446) *Nástin české dialektologie* říká, že jednoslabičná podoba zakončená na *-ej/-ěj/-aj* ovládá sz. lounsko-litoměřický úsek, na severu Čech dominuje na Mělnicku, Mladoboleslavsku, na východě na Jičínsku, Chrudimsku i v Poličce. (Bělič, 1972, str.190–191)

Depalatalizace plurálu zájmena *ti/ty/ta*

vo *tech* (429.ř.SK)

Podoba *tech* je charakteristická pro severní polovinu Čech. V západním úseku této podskupiny je tento jev výhradní, jinde dubletní. (Balhar a kol., 2002, str. 386)

Nesprávné užívání sg. a pl.

kde sou hora (269.ř.VR), *sme hora i mi* (273.ř.VR), *přez hora* (279.ř.VR)

14.3 Výrazy pocházející z rozlišných nářečí

14.3.1 Hláskoslovné jevy

Záměna *k* a *g*

na *Pangráci* (14.ř.)

Obyvatelé vnímají tyto obraty jako cizí.

14.3.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Koncovky *-ej* v genitivu, dativu a lokálu sg. u feminin

f tí Praze (11.ř.), *u tí Škodo...*(204.ř.), *na druhí straňe* (363.ř.), *do teplí maštale* (195.ř.SK)

V severovýchodčeském nářečí se běžně užívá morfologizovaná koncovka *-ej* v genitivu, dativu i lokálu jednotného čísla rodu ženského pouze ve východní části této nářeční podskupiny. Na našem studovaném území (dle mapy č. 106) se tento úkaz neobjevuje, právě naopak, registrujeme pouze koncovku *-í*. (Balhar a kol., 2002, str. 306)

14.3.3 Tvaroslovné jevy

Užívání bezpředložkového spojení

chleba máslem (290.–291.ř.VR), *jezd'il kobilou* (192.ř.SK)

Bělič zařazuje bezpředložkové případy typu *šel kovářom, d'ira vratech, mluvil sem strejcem* do středočeského dialektu. Jak jsme však zaznamenali, pronikají i do podještědské mluvy. (Bělič, 1972, str. 223)

Skloňování dle vzoru *les místo vzoru hrad*

bochňík chleba (224.ř.), *z Duba* (96.ř.AL), *v Javorňice* (204.ř.SK), *v Javorňice* (375.ř.SK)

Je zřejmé, že v Podještědí nacházíme více výrazů zařazených k původnímu o-kmeni dle starého vzoru *chlap*, z kterého později vznikly dva nové vzory, a to *pán* a *hrad*, popř. pomocný vzor *les*.

14.4 Shrnutí

U speciální střední generace jsme očekávali určitý vývoj, ať už směrem k vyšší frekvenci užívání dialektu, nebo naopak k útlumu a stírání nářečí. Jak jsme předpokládali, u paní Rozkocové se vzhledem k pobývání v Proseči pod Ještědem a zabýváním se podještědskou mluvou zvýšilo uplatňování nářečního jazyka. Na druhé straně u pana Susky došlo víceméně k setření řeči mluvou městskou, ačkoliv z autorčiných zkušeností víme, že leckdy využívá patřičné výrazy, které jsme zaslechli i v nahrávkách ostatních lidí z Podještědí, nicméně se je nepodařilo zaznamenat. Zaregistrovali jsme pouze frázi *jí pamatuju* (189. ř.), *já ho právě pamatuju* (371. ř.), kde se vytrácí zvrtné zájmeno *se*. Také nás udivilo užití předložky *do* v úsloví *šli do cvičení* (339. ř.).

Lexikální výrazy dotazovaný znal a některé i dříve aplikoval – viz *pušime* (162., 165. ř.).

U paní Rozkovcové jsme také našli obrat bez zvratného zájmena *se/si: ti ješ'ě pamatuješ* (34. ř. AŽ), *ti ji pamatuješ* (274. ř. SK), *f kolik chod'ili, nepamatuješ?* (501.ř. SK).

Také nás udivilo určení území dle hostinské Šámalové, kudy se dříve chodilo do Liberce do práce, tzv. přes kopec: *přes Šámalovo* (498.ř. SK). Lexikální obraty uplatňuje paní Ivana bez přemýšlení, jsou jí vlastní a nikdo by nepoznal, že původně nepochází z Podještědí.

15 Nejstarší generace

Pro výzkum nejstarší generace jsme zvolili dvě dámy, které pocházejí z Proseče pod Ještědem a jsou již několik let v penzi – paní J. S. (nar. 1940) a paní J. V. (nar. 1929).

Paní J. S., která žije již pátým rokem v Liberci, jsme navštívili společně s otcem (Martinem Suskou) u ní doma. Usadili jsme se v malé garsonce ke stolu a u popíjení turecké kávy a pochutnávání si na ovocném zákusku jsme zhlédli několik rodinných alb, u kterých jsme vážně diskutovali a kolikrát se i velmi nasmáli. Příjemná debata se rozvinula ve vzpomínání na válku; na život na Proseči; na lidi, kamarády a rodinu. Paní J. S. jako jediná z respondentů nebyla předem informována o nahrávání, a proto se v sebraném materiálu objevily i vulgarismy. S tím, že její vyprávění bylo natočeno na mobilní telefon, byla srozuměna ihned po skončení rozhovoru.

Interview s paní J. V. nám zprostředkovala paní J. S., jelikož jsou s paní J. V. dlouholeté kamarádky. Jednoho letního dne jsme tedy s paní J. S. vyrazily na Proseč, abychom si s paní J. V. popovídaly. Přijely jsme ke starému venkovskému stavení, zaklepaly a vešly dovnitř. S paní J. V. jsme se seznámily a posadily se společně v malé starobylé kuchyni s původní pecí. Mezitím, co jsme s paní J. V. rozmlouvaly o jejím mládí, o Vánocích, Velikonocích, o příslibkách a Proseči; paní J. S. hovořila s manželem paní J. V., který se, bohužel, nechtěl našeho nahrávání účastnit, v obývacím pokoji. I přestože z vyprávění víme, že je paní J. V. velmi výřečná, při rozhovoru

se poněkud ostýchala, a to nejspíše ze strachu z nahrávání. Nicméně i tak jsme si výborně pohovořily a obdivujeme, že si v 87 letech pamatuje tolik informací.

15.1 Rozbor obecněčeský

15.1.1 Hláskoslovné jevy

Nedbalá mluva a vynechání hlásek

nevjesta de (39.ř.), *žeňich de* (39.ř.), *ždicki* (42.ř.), *diš* (83.ř.), *na těch grilování* (83.ř.), *jesi* (121.ř.), *gdiš se de* (142., 143.ř.), *gdiš deš* (155.ř.), *odávaj* (173.ř.), *f pečováku* (190., 193.ř.), *osumdesát šest* (192.ř.), *poáč* (233.ř.), *jesli* (286.ř.), *f osumdesátim devátim* (288.ř.), *k sedumdesátímu výročí* (300.ř.), *diť* (328., 369.ř.), *poiál vdicki* (329.ř.), *vdicki* (329., 330., 367.ř.), *pude spátki* (345.ř.), *ti stávali* (357.ř.), *vlasně* (377.ř.), *f sedumdesátim sedmim* (377.ř.), *Tože* (419.ř.), *prtože* (441.ř.), *hodně* (467.ř.), *eš* (476.ř.), *gdiš* (480.ř.), *nejrači* (499.ř.), *v osumaštiricátim* (517.ř.), *bodej* (525.ř.), *čloue* (534.ř.), *diť* (547.ř.), *vdicki* (562.ř.), *prázni* (585.ř.), *támle* (594.ř.), *dete* (608.ř.), *f kerim* (633.ř.), *diť* (639.ř.), *neska* (643.ř.), *dvanác rokú* (666.ř.), *diš* (671.ř.), *diť* (671.ř.), *osum* (701.ř.), *šeska* (702.ř.), *diž* (739.ř.)

Haplologie

ňákí (4., 193., 265., 394., 409., 579., 585., 643., 734.ř.), *ňákej* (31., 142., 198.ř.), *ňák* (299., 379., 547.ř.), *ňáká* (579.ř.), *ňákim* (668.ř.)

Haplologie se objevuje téměř po celém území Čech, ve východní části severovýchodočeského nářečí se vyskytuje méně, v Podještědí se však vyskytuje velmi často. (Balhar a kol., 2005, str. 550)

Krácení samohlásek, převážně *í* a *ú*

f šestaštiricátim roce (2.ř.), *ve dvaaštiricátim* (5.ř.), *rozumíš* (38., 78.ř.), *v dalekím* (47.ř.), *řikání* (55.ř.), *rozumíš tomu* (55.ř.), *neříkej* (59.ř.), *prosim* (84.ř.), *f šedesátim šestim roce* (89.–90.ř.), *to bili podnikatele* (101.ř.), *řikal* (125.ř.), *muž Filipešek* (2x127., 140.ř.), *nevím* (128., 160., 181., 381.ř.), *muž hrobeček* (139.ř.), *vod Vjeri Halačovi* (141.ř.), *kozlatum* (158.ř.), *rozumíš* (172., 337., 390.ř.), *vím* (242.ř.), *s tím* (269.ř.), *f osumdesátim devátim* (288.ř.), *podívej se* (292.ř.), *vidíš* (293.ř.),

podívej (304., 401.ř.), *muž, muž táta* (320.ř.), *řikal* (330.ř.), *říkáme* (331.ř.), *viš* (335.ř.), *říkám* (343.ř.), *za tím panelákem* (2x344.ř.), *vubec* (358.ř.), *viš* (362.ř.), *prosim tebe* (369.ř.), *f sedumdesátim sedmim* (377.ř.), *tamhle* (381.ř.), *řikala* (393., 394.ř.), *podívej se* (397.ř.), *hospodářství* (445., 447.ř.), *řikali* (472., 593., 595., 599., 640.ř.), *f šedesátim roce* (479.ř.), *f třiašedesátim* (480.ř.), *řikal* (486., 553.ř.), *v osumaštiricátim* (517.ř.), *na sokolskím* (517.ř.), *tamhle* (534.ř.), *f obiváku* (535.ř.), *to víte, že jo* (539.ř.), *to viš* (547.ř.), *já vim* (549.ř.), *vim* (552., 689., 2x720.ř.), *říkaj* (591.ř.), *říkáme* (601.ř.), *říká* (606.ř.), *nevím* (606., 611., 650., 664., 666., 714., 716.ř.), *ze smíšenim zbožim* (608.ř.), *řikalo se* (611.ř.), *kvuli* (631.ř.), *f kerim* (633.ř.), *štiricátimsedmim* (634.ř.), *mislím* (634., 666.ř.), *maji* (644.ř.), *deset roku* (673.ř.), *po pjetaštiricátim* (706.ř.), *f šestaštiricátim* (706.ř.)

Nepřítomnost -j na začátku slov

ešte (28., 37., 47., 266., 293., 295., 381., 393., 474., 556., 594., 599., 656., 657.ř.), *menujou* (106.ř.), *menuje* (225.ř.), *esli* (381.ř.), *menoval* (414.ř.)

Hláska i/í nahrazena diftongem ej v kořeni slova

vejslušku (51.ř.), *může bejt* (133.ř.), *bejvala* (291., 442., 621.ř.), *tchejňe* (291.ř.), *f tejdnu* (341.ř.), *o tejden* (520., 522.ř.), *strejce* (568.ř.), *bejvali* (586., 618.ř.), *bejt* (676.ř.)

Úžení é v í v kořeni slova

tídletí (124.ř.), *mlíko* (2x466., 469., 471.ř.) 5, 110, *díl* (474., 522.ř.)

Protetické v

votvírali (2.ř.), *voňi* (3., 4., 20., 122., 256., 419.ř.), *vodbojáře* (5.ř.), *von* (38., 65., 67., 121., 123., 185., 226., 287., 288., 289., 2x330., 369., 377., 547., 740.ř.), *vobdívováli* (78.ř.), *votvíral* (2x94.ř.), *vot Sokola* (122., 528.ř.), *vot* (124., 240., 2x290.ř.), *vod Žifcu* (124.ř.), *vobnovili* (139.ř.), *vod Vjeri* (141.ř.), *vona* (190., 2x192., 193., 274., 309., 419.ř.), *vokna* (218.ř.), *vokopíroval* (239.ř.), *votstřelil* (287.ř.), *votočilo* (288.ř.), *vodbouch* (289.ř.), *vono* (299.ř.), *ve vokně* (312.ř.), *vocat'* (344.ř.), *vokopávali* (457.ř.), *vot tí dobi* (480.ř.), *vo tejden* (522.ř.), *to von jo* (537.ř.), *von to umňel* (537.ř.), *vot tí dobi* (634.ř.), *voňi* (681., 726., 732.ř.), *voblouk* (681.ř.), *votkut* (687.ř.), *vodafki* (732.ř.)

Záměna souhlásky č na š

f šestašticátim roce (2.ř.), *ve dvašticátim* (5.ř.), *štiri* (336.ř.), *štiricet lidí* (336.ř.), *štvrtá* (387.ř.), *štiri* (468.ř.), *štiri* (487.ř.), *v osumašticátim* (517.ř.), *f štiria...* (633.ř.), *štiriase...* (633.ř.), *štiricátim sedmim* (634.ř.), *do štvrtí* (694.ř.), *do štirki* (699.ř.), *po pjetašticátim* (706.ř.), *f šestašticátim* (706.ř.), *štvrtej* (709.ř.), *štiri* (709.ř.)

Diftongizace ú na ou v kořeni slova

dlouhí (56.ř.), *f Padouchovje* (187., 353., 357.ř.), *chaloupka* (214.ř.), *U Kocoura* (225., 650.ř.), *koupil* (227.ř.), *s Padouchova* (247., 362.ř.), *Jaroušek* (251.ř.), *vodbouch* (289.ř.), *na skouški* (341.ř.), *sousedí* (441., 557.ř.), *tlouklo* (460.ř.), *na louce* (530.ř.), *u Joukličku* (2x593.ř.), *pouťe* (621.ř.), *pouť* (621., 623., 631., 635.ř.), *poutní* (622.ř.), *skouški* (640.ř.), *voblouk* (681.ř.)

Změny seskupení -žšť'-

muski (598.ř.)

Podoba *muski* pokrývá oblast čes. nář. v užším slova smyslu. (Balhar a kol., 2005, str. 452)

15.1.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Úžení é v í v tvarotvorných sufixech

f šestašticátim roce (2.ř.), *ňákí* (4.ř.), *ve dvašticátim* (5.ř.), *na druhí straňe* (6.ř.), *popraveního* (7.ř.), *devítiletího* (2x22.ř.), *v dalekím* (47.ř.), *takoví dlouhí říkáňí* (55.ř.), *dlouhí asi dvacet minut* (56.ř.), *f šedesátim šestim roce* (89.–90.ř.), *žádní dotace* (101.ř.), *s Evropskí únie* (101.–102.ř.), *tídletí* (124.ř.), *takoví schodi* (127.–128.ř.), *takoví vjeci* (129., 239.ř.), *s první svjetoví válki* (137.ř.), *k tí skále* (140.ř.), *vod Vjeri Halačovi* (141.ř.), *Láďi Zahajskího* (169.ř.), *ňákí* (193., 265.ř.), *do celího kraje* (230.–231.ř.), *vot Kaplickího* (240.ř.), *Jarki Starího* (247.–248.ř.), *heskí d'ivadlo, ale smutní* (253.–254.ř.), *to uš je starí* (277.ř.), *ze šestatřicátího roku* (277.ř.), *f osumdesátim devátim* (288.ř.), *tí Žifcoví* (291.ř.), *to nebilo zarostlí* (293.ř.), *k sedumdesátímu víročí* (300.ř.), *prkno zmrazení* (328.ř.), *bili to hrozní časi* (329.–330.ř.), *ženckí* (336.ř.), *každí Velikonoce* (341.ř.), *starího d'etka* (375.ř.), *f sedumdesátim sedmim* (377.ř.),

do Českého Dubu (389.ř.), *ňákí plechofki* (394.ř.), *na ňákí zábavje* (409.ř.), *sví* (461.ř.), *takovího* (477.ř.), *f šedesátim roce* (479.ř.), *f třiasedesátim* (480.ř.), *vot tí dobi* (480., 634.ř.), *maj mladí* (486.ř.), *to bilo dobrí* (513.ř.), *v osumaštiricátim* (517.ř.), *na sokolskim* (517.ř.), *na Zuzkovího Frantu* (527.ř.), *f tí* (2x557.ř.), *takoví to červení vejce* (566.ř.), *červení* (568.ř.), *malí dorti* (577.ř.), *něco takovího* (580.ř.), *takoví malí dorti* (580.ř.), *piškotoví takoví* (583.ř.), *prázni* (585.ř.), *hotoví* (586.ř.), *f kerim* (633.ř.), *štiricátimsedmim* (634.ř.), *za Máši Stejskaloví* (639.ř.), *svatího* (643.ř.), *zlí* (648.ř.), *do štvrtí* (694.ř.), *do druhí* (694., 699.ř.), *možní* (706.ř.), *po pjetaštiricátim* (706.ř.), *f šestaštiricátim* (706.ř.), *svobodní* (739.ř.), *na tí* (740.ř.)

Hlásk*a* i/í nahrazena diftongem *ej* v koncovkách

starej (24., 2x112., 2x124.ř.), *devítiletěj* (28.ř.), *ňákej* (31., 142., 198.ř.), *šikovnej* (83.ř.), *pořbenej* (125.ř.), *popravenej* (133.ř.), *novej* (2x156.ř.), *velkej* (156.ř.), *Šámalovejma* (169.ř.), *takovej* (172.ř.), *bidlej* (203.ř.), *choďej* (227.ř.), *ližařskej* (233.ř.), *přisnej* (289.ř.), *celej* (328.ř.), *jinej* (330., 335.ř.), *mladejm* (331.ř.), *špatnej* (421.ř.), *zelenej* (468.ř.), *k Šámalovej* (472.ř.), *k Vaušustrovejm* (473.ř.), *bodejť* (525.ř.), *mrtvej* (545.ř.), *příbuznej* (576.ř.), *misliveckej* (618.ř.), *každej* (644.ř.), *takovej* (681.ř.), *štvrtej* (709.ř.), *v Jánskejch Lázních* (739.ř.), *ženatej* (740.ř.)

Diftongizace *ú* na *ou* v koncovkách

s tou (3.ř.), *tou* (5.ř.), *s Drahunou Trnckou* (31.ř.), *sou* (100., 128., 137., 147., 193., 2x239., 242., 285., 294., 295., 296., 399., 421.ř.), *takovou* (172.ř.), *takovou malou* (227.ř.), *s Kačkou* (263.ř.), *před hospodou* (296.ř.), *s mamkou* (322.ř.), *cestou* (359.ř.), *živou* (418.ř.), *na druhou* (472.ř.), *budou* (486., 643.ř.), *pod vodou* (504.ř.), *nesou* (557.ř.), *čokoládou* (585.ř.), *sou* (2x641., 688.ř.), *z hospodou* (648.ř.), *jednou* (657.ř.), *jakou* (714.ř.)

15.1.3 Tvaroslovné jevy

Minulý tvar slovesa bez koncovky *-l*

řek (38.ř.), *vodbouch* (289.ř.)

Koncovka (a,e,i)ma v instrumentálu plurálu

mezi Šámalovejma (169.ř.), *s mužema* (519.ř.), *dorostencema* (520.ř.),
mezi Letařovicema (642.ř.), *s kitičkama* (681.ř.), *koňma* (689.ř.)

Shodný tvar nominativu, akuzativu a vokativu dle adjektivní a zájmenné deklinace

tí bili tiše (78.ř.), *fšechni chlapi* (100.ř.), *fšechno přič* (114.ř.), *tadi sou napsaní tí*
s první svjetoví válki (137.ř.), *to je tí tři líd'i nahóre* (142.ř.), *noví vokna* (218.ř.), *tídle tí*
hoši (227.ř.), *tí chod'ili* (320.ř.), *tí v hospođe bili* (332.ř.), *d'ivadla ochotňickí* (342.ř.),
tí stávali (357.ř.), *tí bi bili mrtví* (395.ř.), *slepovaní kolečka* (499.ř.), *lineckí* (499.ř.),
ňákí tí vajička (579.ř.), *tí vajička* (586.ř.), *jako mladí* (618.ř.), *tí mladí* (624.ř.),
tí s tech Míňkovic (687.ř.)

Obecněčeské příslovce

tajdlec (105.ř.), *taklenc* (344.ř.), *tadidlenc* (344.ř.), *teřko* (570.ř.)

Minulý tvar slovesa dle jiného vzoru

tancujou (31.ř.), *menujou* (106.ř.)

Slovesa v čase budoucím bez koncovky

upečem (507.ř.)

15.2 Rozbor severovýchodočeského dialektu

15.2.1 Hláskoslovné jevy

Krácení samohlásek *í* a *ú*, převážně ve slovtvorných příponách a v koncovkách jmen i sloves

špendlík (77.ř.), *peňize* (101.ř.), *Karlík* (113., 289.ř.), *Pepík Pulpánu* (113.ř.),
Ladík (113., 125., 236., 250., 251., 256., 285.ř.), *Pulpík* (248.ř.), *Jiřík* (253.ř.), *to mám*
po ňi (316.ř.), *se mohli zabít* (317.ř.), *mňel zajice* (426.ř.), *taťinek* (480.ř.),
králíci (484.ř.), *u Kapelňíkú* (595.ř.), *Svatík* (671.ř.), *U Hlíňáku* (718., 720.ř.)

Záměna *d* na *r*

na svarbách (537.ř.), *svarbu* (678., 680., 728.ř.), *na svarbje* (722., 740.ř.)

Podoba *svarba* se nachází na Chodsku a zč. okraji, na východní polovině Čech a celé západní polovině Moravy. Forma *svarby* byla zachycena na svč. okraji. (Balhar a kol., 2004, str. 86–87)

Zánik hlásky *v* v seskupení *-vje-*

Sjetlá (119., 120.ř.), *na Sjetlí* (2x213.ř.), *na Sjet...* (640.ř.), *sjetelská* (640.ř.), *sjetili* (656.ř.)

Dle ČJA se jedná o nářeční variaci hláskoslovnou, kdy dochází k zániku hlásky *v* ve skupení *-vje-*; největší rozlohu má varianta *sjetlo*, která se nachází ve většině severovýchodočeského nářečí s návazností na severozápad Čech, Posázaví, k Domažlicím a na Klatovsko, dokonce i na severozápadní Moravu. (Balhar a kol., 2005, str. 440) Lamprecht uvádí tuto změnu jako zjednodušení souhláskových skupin ve výrazech typu *dje*, *kjet*, *sjet*. (Lamprecht, 1976, str. 90) Z vlastních zkušeností víme, že se v Podještědí nejvíce užívá jev *Sjetlá*, popř. *sjetlo* nebo *kjet* či *kjeten*. Není tedy prokazatelné, že by se tato změna vyskytovala pouze u propří.

Kvantita – dloužení

nahoře (31., 141., 142., 169., 230., 293., 415.ř.), *nahóru* (128., 155., 231.ř.)

Krátkou formu *nahoře* zachycujeme v Čechách. Její hláskoslovná podoba *nahóře* převládá v severovýchodočeském dialektu. (Balhar a kol., 2005, str. 516–517)

dóle (218., 284., 294.ř.), *dólú* (472.ř. – 5,520), *dólu* (325., 473., 694.ř.), *dóle* (699.ř.)

ČJA říká, že podoby *dóle* a *dólu* se prodloužily z původní krátké samohlásky *o*; tento výraz je charakteristický pro severní Čechy. (Balhar a kol., 2005, str. 520–522)

céra (494., 680., 707.ř.)

Forma s dlouhou samohláskou je charakteristická pro severovýchodočeský dialekt či pro východomoravské nářečí; podoba *dcéra* se nachází zejména

ve východních Čechách s přesahem do středních Čech a východní Moravy; výraz *dcíra* se vyskytuje v oblasti Podkrkonoší. (Balhar a kol., 2005, str. 282)

vzádu (39., 114., 416., 594.ř.)

Spřežky vyskytující se s krátkým kořeným vokálem byly zaznamenány i ve variantě s vokálem dlouhým *vzádu*; jedná se zřejmě o nové dloužení specifické pro svč. nářečí. (Balhar a kol., 2005, str. 528)

Další dloužení samohlásek:

únie (102.ř.), *lídí* (142.ř.), *Mírka* (290.ř.), *neš sme mñeli mí* (331.ř.), *Jána* (643.ř.)

Záměna retozubného *v/f* v obouretné *u*

dřiu (101., 520.ř., 522.ř.), *zrouna* (486., 549.ř.), *do sokolouni* (523.ř.), *pou_udal* (531.ř.), *f sokolou_une* (531., 641.ř.), *člou_ue* (534.ř.), *Prska_ucovi* (557.ř.), *k sokolou_une* (608.ř.), *Jaroslau_uská* (618.ř.), *Jozefou_uská* (619.ř.), *u sokolou_uni* (622.ř.), *vodeu_uřel* (623.ř.), *z Rašou_uki* (678.ř.)

Odsouvání hlásky *h* ve skupině *hř-*

řbitof (94., 623., 2x632., 633., 634.ř.), *pořbenej* (125.ř.), *ke řbitovu* (530.ř.), *řbitovu* (631.ř.)

Při zjednodušování souhláskových skupin dochází také k ulehčení artikulace těchto hlásek. (Balhar a kol., 2005, str. 390)

Severovýchodočeská haplologie

ud'áli (127., 2x172., 227., 622., 653., 681.ř.), *d'áli* (140., 328.ř.), *d'ála* (246., 416.ř.), *ned'ála* (477.ř.), *d'ál* (537.ř.)

Výskyt souhláskové skupiny *nn* namísto *dn*

žánni to (293.ř.), *hoň_ñe* (458.ř.)

„Nářeční výslovnost s geminátou *nn* (*žánný* a také *jennou*) byla zapsána při okrajích svč. nářečí (v širším Podkrkonoší s Podještědím, na Náchodsku s Kladskem, v Podorlicku a na Hlinecku). Z dvojice *žánný* a *jennou* je tu podoba

jennou snad o něco frekventovanější. Forma *žánný* byla ojediněle zachycena i mimo tento popsaný areál – v sz. části nářečí střč.“ (Balhar a kol., 2005, str. 427–428)

Hláskoslovná obměna u vylučovacího poměru

jináč (482., 495., 522., 571.ř.)

Jedná se o původní příslovce od nynějšího slova *jinak*. Toto vyjádření nacházíme zejména v jižní polovině Čech, v českomoravském dialektu, na Boskovicku i Vsetínsku. Dle mapy ČJA se ovšem pojmenování *jináč* vyskytuje právě v naší oblasti č. 106. (Balhar a kol., 2005, str. 466)

Změna *í* na *ej* ve slově cícha

cejchi (622.ř.)

Toto slovo původně pochází z němčiny od *die Zieche* a je zajímavé svým výskytem, jelikož se podoba s diftongem *-ej* objevuje i v západní podskupině slezského nářečí. Dále tuto formu najdeme v svč. a střč. nářečí, ale i v západním úseku jzč. dialektu. (Balhar a kol., 2005, str. 86)

15.2.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Koncovka *-oj* v lokálu singuláru rodu mužského životného

po d'edoj (345.ř.)

Koncovka *-oj* je charakteristická v severovýchodočeském nářečí s přesahem do nářečí českomoravského; najdeme ji též v Poohří či v mikroareálech na Plzeňsku, Českobudějovicku nebo Středoopavsku (Balhar a kol., 2002, str. 106). V Podještědí je to jev hojně užívaný všemi generacemi.

Koncovka *-oj* v genitivu plurálu místních jmen

do Vitanojc (434.ř.)

15.2.3 Tvaroslovné jevy

Užívání nominativu namísto akuzativu v plurálu rodu mužského životného

zajíci tadi mňeli (421.ř.), *ve Vitanovicích sem mňela tetu a tři bratrancei* (440.ř.), *už máme jenom králici a slepice* (484.ř.), *mňeli ti zajíčkové* (571.ř.)

Lamprecht uvádí tento jev jako společný se středočeským dialektem. (Lamprecht, 1976, str. 89) Naopak Bogoczová zařazuje tento jev výhradně do severovýchodočeského nářečí. (Bogoczová, 2012, str. 67)

Vyrovnávání vzorů *předseda a pán*; užívání koncovky *-em* v 7. pádě sg. muž. živ.

z dedem (734.ř.)

Lamprecht představuje tento jev jako okrajový a příznačný též pro střední Moravu. (Lamprecht, 1976, str. 90) Obyvatelé Podještědí patrně nerozeznávají, že substantivum *děda* se skloňuje dle dnešního vzoru *předseda*, který vznikl z původního a-kmene a vzoru *žena*. ČJA uvádí jev *předsedem* jako neologismus. V Čechách se tento obrat soustřeďuje právě do severovýchodočeského nářečí, avšak bez velkých měst jako jsou Hradec Králové, Kolín či Trutnov. Drobný výskyt zapsali též v mikroareálech – u Stříbra, Roudnicka a Jindřichohradecka. (Balhar a kol., 2002, str. 148)

Tendence uvádět u příjmení koncovku *u/ú*

Truhláru (112.ř.), *Zdenek Kučeru* (112.ř.), *Karlik Kamencku* (113., 289.–290.ř.), *Pepik Pulpánu* (113.ř.), *Lad'ik Fialu* (113.–114., 125., 236., 250., 285.ř.), *Sváťa Škodu* (120.–121.ř.), *vod Žifcu* (124.ř.), *u Fialu* (218.ř.), *Joška Bulíru* (246.ř.), *Láďa Bulíru* (248.ř.), *Lad'ik Mikolášu* (251.ř.), *Jaroušek Bopku* (251.ř.), *Jiřík Šrítru* (253.ř.), *Škodú Slávek* (286.ř.), *vot Třešňáku* (290.ř.), *Havliku barák* (294.ř.), *U Jáchimú* (332.ř.), *u Fialu* (511.ř.), *u Joukličku* (2x593.ř.), *u Václavú* (594.ř.), *u Kapelňikú* (595.ř.), *u Václavú* (595.ř.), *u Truhláru* (598., 599., 601.ř.), *u Kováru* (606.ř.), *Jirka Prskafcu* (668.ř.), *u Hliňáku* (718., 720.ř.)

Dle *Českých nářečních textů* víme, že tyto tvary, příznačné pro osobní jména a jména rodinného typu, se užívají právě v svč. nářeční podskupině. (Lamprecht, 1976, str. 89)

ČJA uvádí tento typ jako kolektivní označení rodiny. (Balhar a kol., 2002, str. 330) V našem zkoumaném úseku se hojně užívá právě genitivní formy, viz u *Fialu* (u rodiny Fialových) či bez předložky *Jiřík Šríttru* (pocházející z rodiny Šrýtrových).

Užívání koncovky -um/-om/-em u příjmení v dativu plurálu namísto koncovky -vým/-ým

g Halačom (155.ř.), *k Šámalom* (655., 659., 662.ř.)

V *Českých nářečních textech* se dozvíme, že je velmi časté užívání koncovky -om ve 3. pádě u jmen rodinných. (Lamprecht, 1976, str. 89)

Jmenné tvary příjmení feminin

Vlasta Prskafcova (89.ř.), *Kučerova* (113.ř.), *Mužákova* (120.ř.), *Vjera Halačova* (142.ř.), *Blanĝka Havelkova* (187.–188.ř.), *Zdeňka Bulířova* (246.ř.), *Máša Stejskalova* (250.ř.), *Machačova Miluška* (265.ř.), *Jiřina Vanerova* (284.ř.), *Láďa Havlikova* (290.ř.), *Mírka Poršova* (290.ř.), *Hanĝka Škodova* (411.ř.), *Hanĝku Škodovu* (411.ř.), *s Kačkou Mislifcovu* (263.ř.), *Slavíkova* (601.ř.), *Boška Truhlářova* (601.–602.ř.)

Lamprecht uvádí, že se běžně setkáváme i s jmennými tvary feminin typu *Adna Barešova* či *Petroj Benešova*. (Lamprecht, 1976, str. 89)

Odsouvání koncovky í u sloves 4. a 5. třídy

maj (6., 26., 139., 147., 198., 218., 328., 486., 527, 531., 643., 644.ř.), *odávaj* (173.ř.), *prohlížeĝ* (265.ř.), *nemaj* (530.ř.), *řikaj* (591.ř.), *držeĝ* (643.ř.)

Český jazykový atlas komentuje, že se v severovýchodočeském nářečí odsouvají koncovky -í u sloves 4. a 5. slovesné třídy (*proseĝ, trpěĝ, sázeĝ, dělaĝ*). (Balhar a kol., 2002, str. 446) *Nástin české dialektologie* říká, že jednoslabičná podoba zakončená na -ej/-ěĝ/-aj ovládá sz. lounsko-litoměřický úsek, na severu Čech dominuje na Mělnicku, Mladoboleslavsku, na východě na Jičínsku, Chrudimsku i v Poličce. (Bělič, 1972, str.190–191)

Podoby v instrumentálu plurálu u zájmena *oni*

s *ňema* (440., 639.ř.)

Podoba *ňema* u zájmena *oni* nacházíme zejména na Novoměstsku, ve východní polovině střm. nářečí a v jižním úseku vm. dialektů; izolovaně je registrována na Znojmsku, v Podještědí a v západním Podkrkonoší. Do měst v severní polovině Čech se dostal také tvar *nima*. (Balhar a kol., 2002, str. 364)

Depalatalizace plurálu zájmena *ti/ty/ta*

spolek tech (106.ř.), *tech* (595.ř.), *na tech Letařovicích* (642.ř.), *s tech* (687.ř.)

Podoba *tech* je charakteristická pro severní polovinu Čech. V západním úseku této podskupiny je tento obrat výhradní, jinde dubletní. (Balhar a kol., 2002, str. 386)

1. osoba plurálu indikativu přezenta slovesa *muset*

musme (303.ř.)

Dle mapy ČJA se jedná o typickou svč. nářeční podobu tohoto modálního slovesa. (Balhar a kol., 2002, str. 427)

Nesprávné užívání sg. a pl.

na hora (143.ř.), *to je Pláňě* (201.ř.), *to sou hospoda nahóre* (211.ř.)

15.3 Výrazy pocházející z rozlišných nářečí

15.3.1 Hláskoslovné jevy

Záměna *k* a *g*

na Pangráci (16.ř.), *plagát* (644.ř.)

Obyvatelé vnímají tyto obraty jako cizí.

15.3.2 Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Koncovky *-ej* v genitivu, dativu a lokálu sg. u feminin

vot tí dobi (480.ř.), *f tí, f tí tašce* (557.–558.ř.), *na tí svarbje* (740.ř.)

V severovýchodčeském nářečí se běžně užívá morfologizovaná koncovka *-ej* v genitivu, dativu i lokálu jednotného čísla rodu ženského pouze ve východní části této nářeční podskupiny. Na našem studovaném území (dle mapy č. 106) se tento úkaz neobjevuje, právě naopak, registrujeme pouze koncovku *-í*. (Balhar a kol., 2002, str. 306)

15.3.3 Tvaroslovné jevy

Užívání bezpředložkového spojení

dorostenki bili dorostencema (520.ř.), *přivezli to kočárem* (686.ř.), *tam jezdí párem koňma* (689.ř.)

Bělič zařazuje bezpředložkové případy typu *šel kovářom, d'ira vratech, mluvil sem strejcem* do středočeského dialektu. Jak jsme však zaznamenali, pronikají i do podještědské mluvy. (Bělič, 1972, str. 223)

Skloňování dle vzoru *les* místo vzoru *hrad*

v Dubje (193.ř.), *v Javorňice* (214.ř.), *z Javorňika* (411.ř.), *na sleťe* (517.ř.), *do Duba* (707., 709.ř.)

Je zřejmé, že v Podještědí nacházíme více výrazů zařazených k původnímu o-kmeni dle starého vzoru *chlap*, z kterého později vznikly dva nové vzory, a to *pán* a *hrad*, popř. pomocný vzor *les*.

Starší podoba příslovce

jindá (460., 631.ř.), *ňigdá* (438.ř.)

Příslovce časové *jindy* je tvořeno sufixem *-dy* od adjektiva *jiný*. Zaznamenáváme také jiné formy tohoto výrazu – *jindá*, popř. starobylé *jinda*, tak jako se uplatňovala *vždy* i *vžda*, *kdy* i *kda*. (*Naše řeč*, 1921, str.171–175, [přístup 17. 12. 2016])

15.4 Shrnutí

U nejstarší generace jsme zaznamenali mnoho severovýchodočeských jevů, ale i jevů pocházejících z rozlišných nářečí. Navíc nás zaujala syntaktická konstrukce *já sem si spadla* (549.ř.), kde respondentka buď úmyslně použila zvrtné zájmeno *si*, aby upozornila na daný problém, nebo se jedná o mýlku v proudu řeči. Nicméně jsme již zaslechli užití několika sloves se zvrtným zájmenem, kde není třeba (např. *vikoukla sem si z okna*); avšak se nám je nepovedlo zaznamenat.

Další konstrukcí, kterou jsme zaregistrovali, je *bil asi půl roku* (557.ř.) nebo *vona je osumdesát šest* (192.ř.). Dle Balhara a kol. (2005, str. 494–495) tyto dialektické fráze vznikly vynecháním přídavného jména *starý* (př. *je osumdesát šest let stará*).

ČJA také upozorňují na to, že se může jednat o územní kontakt s německým jazykem, jelikož se tyto obraty výhradně vyskytují na pomezí republiky (sz., sev. a sv. Čech, na Zábřežsku, Znojemsku), popř. Jihlavsku, kde se dříve nalézaly německé ostrovy.

Je zřejmé, že v mluvě nejstarších nacházíme nejvíce dialektických pojmenování.

SLOVNÍČEK LEXIKÁLNÍCH JEVŮ

16 Nejmladší generace

HORA – výraz pro les; *hora* – nář. z psl. *gora* (zalesněný kopec). Balhar a kol. upozorňují na lexikální podoby slova *les*, kdy se jedná zejména o ekvivalenty *háj* a *hora*. Obrat *háj* dle Balhara najdeme především v oblasti širšího Podkrkonoší a Podještědí, též v sz. úseku středočeského dialektu, na Litomyšlsku či v okolí Uherského Brodu. Výraz *hora* zasahuje z Valašska, zaznamenané je také v kopaničářském úseku či na Kyjovsku. ČJA ještě doplňuje, že tato vyjádření jsou shodné pro venkov i město. (Balhar a kol., 1997, str. 180–182) Jak jsme zjistili, doložená podoba *hora* se užívá jen pro jeden určitý kopec, který je součástí Ještědsko-kozákovského hřbetu. Podobu *háj* se nepodařilo zaznamenat, ale z vlastní zkušenosti vím, že se užívá značně.

hora, to sou (270.ř.), *přez hora* (72., 278.ř.)

HUBNÍK – houbovník; pečený pokrm z hub, místně se přidávají i kroupy.

hubník (7.ř.)

CHMEREK – výraz pro mech. (Fendrych, 1973–74, str. 6)

chmerek (234.ř.)

KLUBANKA, KLUBAŇKA – nádobka na brousek; tento výraz najdeme právě dle *mapy ČJA* okolo čísla 106, které je naší zkoumanou oblastí; jedná se o nářeční pojmenování nádobky s vodou, které slouží k ukládání brousku. (Balhar a kol., 1999, str. 162)

klubanġka (212.ř.)

KOSINKA – přirovnání jako kost a kůže; štíhlost až hubenost. Výraz *kosinka*, staročesky *kosina*, pravděpodobně vznikl z praslovanského *kosa*, *kštice*, *vlasy*, dále byl význam rozšířen na *peří*; toto slovo zaznamenáváme zejména v severozápadních Čechách, na východní Moravě i ve Slezsku. (Balhar a kol., 2004, str. 342) Dle *Slovníku podkrkonošského nářečí* se jedná o husí křídlo, které se užívalo k vymetání sazí. (Bachmannová, 2016, str. 180)

kosin̄ko (130.ř.)

KOZIŠTĚ – expresivně koza. (Bachmannová, 2016, str. 182)

kozišt'e (121.ř.)

KRAJAN, KRAJÁNEK – člověk žijící na jih od Proseče pod Ještědem.

krajánci (275.ř.)

KRAVIŠTĚ – výraz pro krávu. (Fendrych, 1973–74 str. 8)

kravišt'e (123.ř.)

MANGUL – výraz pro krmnou řepu; tento obrat se objevuje jen nářečně – na sever od Mladé Boleslavi; pochází zřejmě z německého *Mangold*. (Balhar a kol., 1999, str. 285)

mangul (153., 239.ř.)

MOSKA, MOSTKA – zápraží; výraz *moska* i *mostka* zachyceno jako historické slovo na mapě právě v našem zkoumaném bodě 106. (Balhar a kol., 2004, str. 384)

moska (236.ř.)

PSÍŠTĚ – zveličený či pejorativní název pro psa, namísto výrazu psisko.

psišť'e (117., 119.ř.)

PUŠI, PUŠIM, PUŠIME – citoslovce pro volání na kůzlata.

pušim pušim (127.ř.)

17 Střední generace

BAŽENIŠTĚ – výraz pro močál; dle ČJA se zaznamenává pouze zdloužená podoba *baženiště*, která se vyskytuje pouze okrajově v severovýchodočeském dialektu; odvozeno od slova *bažena* s použitím přípony *-iště*. (Balhar a kol., 1997, str. 313)

bažeňišt'e (352.ř.)

BAŽÍR – výraz pochází ze západočeského dialektu; vzniklo spojením pojmů *bažina* a *močár* či kombinací *bařina* a *močár* a následnou disimilací *ř-r > ž-r*. (Balhar a kol., 1997, str. 313)

bažír (2x352., 353.ř.)

BERGŠUSTR, BERGSCHUSTER – germanismus; jméno původní německé hospody; v překladu by znamenala „U horského ševce.“

Bekšustr (234.ř.), *g Berkšustru* (234.ř.)

BURÁK – výraz pro krmnou řepu; staročesky *borák*, v polštině *burak*; podobu *burák* najdeme zejména v Podkrkonoší, na Vysokomýtsku a na Svitavsku. Jak jsme ale zjistili, tak se v Podještědí kryje s výrazem *maňgul*. (Balhar a kol., 1999, str. 284)

burák (131.ř.)

DŮNĚ – dolík či údolí.

V Dúňi (482.ř.)

FUKAR – prosté zařízení, pomocí něhož se obilí zbavuje nadbytečných příměsí; tento výraz najdeme zejména ve středočeském nářečí; slovo *fukar* pochází z němčiny – *Fucker*; později vzešlo ze slovesa *fúkat*. (Balhar a kol., 1999, str. 231)

fukar (148.ř.)

GRENZLE, GRINZLE – germanismus; zkomolená varianta pocházející od *die Grenze* (hranice).

Grenzle (463., 464.ř.), *Grinzle* (464.ř.), *V Grenzlič* (461., 463.ř.)

HORÁK – člověk z hor; v našem případě se jedná o člověka z hor prosečských. (Fendrych, 1973–74, str. 6)

z horáků (461.ř.)

CHRBA, CHRBY – táhlá pahorkatina. (Fendrych, 1973–74, str. 6) „Horáci“ nazývají chrbu malý kopodlouhý kopec, hřebínek či terénní vlnu.

Na Chrbách (480.ř.)

KAŠŤAN – dle dialektologického lístkového katalogu v Brně se jedná o vyjádření pro strom (kaštan), které se užívá zejména na Chodsku. Vidíme, že i v Podještědí najdeme toto pojmenování, ovšem pouze v jednom případě. Můžeme vnímat společné znaky periferie.

kašťan (5.ř.)

MANGUL – výraz pro krmnou řepu; tento výraz se objevuje jen nářečně – na sever od Mladé Boleslavi; pochází zřejmě z německého *Mangold*. (Balhar a kol., 1999, str. 285) V Podještědí slycháváme tento výraz společně se slovním obratem *burák*.

mangul (127., 129.ř.)

MEDUJNÍČKA – v tomto kontextu se míní malá chalupa.

medujnička (208.ř.)

PERLOVKA – druh kořalky. (Bachmannová, 2016, str. 263)

perlofku (510.ř.)

PETRÁK – petrolej; územní severovýchodočeská obměna *petrák*; v dnešní době se jedná o obecný či slangový výraz tvořený příponou *-ák*. (Balhar a kol., 2004, str. 346)

petráku (221.ř.)

PŘÍSLIPKA – dle *Slovníku ještědského nářečí* se jedná o přidané jméno, přídomek, přízvisko a někdy i o posměšné jméno. (Fendrych, 1973–74, str. 15) Přislipka slouží i jako jméno po chalupě.

přislipka (379.ř.)

PUŠI, PUŠIM, PUŠIME – citoslovce pro volání na kůzlata.

puši puši (60.ř.)

PUŠIMEK – kůzle. (Fendrych, 1973–74, str. 16)

pušimci (58.ř.)

PUŠLOCH – germanismus; název vznikl zkomolením německého *das Fuchsloch* (liščí nora).

Pušloch (472.ř.), *f Pušlochu* (470.ř.)

SEDNICE, SEDNIČKA – výraz pro větší obytnou místnost ke svátečním účelům nacházející se zejména ve vesnickém stavení. Spisovná forma tohoto výrazu je světnice. Můžeme rozlišovat regionální obměny tohoto pojmenování: *sednice x sednic x sence x seknice x seknic*. Dle ČJA by se v našem mapovaném úseku měl objevovat obrat světnice, nicméně se zde užívá sedňice či sedňice jako v celém svč. nářečí. (Balhar a kol., 2004, str. 352)

sedňičce (37.ř.)

STAŘEČEK – dědeček; jen nářeční pojem příhodný pro Moravu, v polštině *staruszek*; v naší zkoumané oblasti by se měl objevit výraz *dědek*, nicméně nebyl v této generaci zaznamenán. (Balhar a kol., 2004, str. 76) Možný průnik slova z blízkého Polska, či zachování starobylého významu na vesnicích, které jsou vzdálené od centra.

stařeček (231.ř.)

ŠÍFR, SCHIEFER – název pro střešní krytinu z břidlice; pro naši sledovanou oblast je tento výraz příhodný zvláště ve zkrácené podobě *šifr*, nicméně zachycujeme ji s dlouhým *í*; tento obrat se nejvíce vyskytuje na Moravě, ve Slezsku a diferencuje se v oblasti hláskoslovné, a sice na *šibr* a *šiber*; původně slovo pochází z němčiny. (Balhar a kol., 1997, str. 293) Hojně užívané pojmenování z důvodu blízkosti německého pohraničí.

šifr (297., 298., 2x300.ř.), *šifrák* (304.ř.)

ŠPEJCHAR – výraz pro sýpku; prostor pro umístění obilí. (Balhar a kol., 1999, str. 236)

na špejchaře (154.ř.)

18 Speciální střední generace

BURÁK – výraz pro krmnou řepu; staročesky *borák*, v polštině *burak*; podobu *burák* najdeme zejména v Podkrkonoší, na Vysokomýtsku a na Svitavsku. Jak jsme ale zjistili, tak se v Podještědí kryje s výrazem *maňgul*. (Balhar a kol., 1999, str. 284)

burák (154.ř.AL)

DŮŇĚ – dolík či údolí.

v Důňi (477., 483., 484.ř.SK)

HORA, HORY – výraz pro les; *hora* – nář. z psl. *gora* (zalesněný kopec). Balhar a kol. upozorňují na lexikální podoby slova *les*, kdy se jedná zejména o ekvivalenty *háj* a *hora*. Obrat *háj* dle Balhara najdeme především v oblasti širšího Podkrkonoší a Podještědí, též v sz. úseku středočeského dialektu, na Litomyšlsku či v okolí Uherského Brodu. Výraz *hora* zasahuje z Valašska, zaznamenané je také v kopaničářském úseku či na Kyjovsku. ČJA ještě doplňuje, že tato vyjádření jsou shodné pro venkov i město. (Balhar a kol., 1997, str. 180–182) Jak jsme zjistili, doložená podoba *hora* se užívá jen pro jeden určitý kopec, který je součástí Ještědsko-kozákovského hřbetu. Podobu *háj* se nepodařilo zaznamenat, ale z vlastní zkušenosti vím, že se užívá značně.

hora (278.ř.VR), z *hor* (496.ř.SK)

HORÁK – člověk z hor; v našem případě se jedná o člověka z hor prosečských. (Fendrych, 1973–74, str. 6)

Horáci (271.ř.VR)

CHRBA, CHRBY – táhlá pahorkatina. (Fendrych, 1973–74, str. 6) „Horáci“ nazývají chrbu malý kopodlouhý kopec, hřebínek či terénní vlnu.

na Chrbách (483.ř.SK)

KOZIŠTĚ – expresivně koza. (Bachmannová, 2016, str. 182)

kozišt'e (120.ř.AL)

KRAJAN, KRAJÁNEK – člověk žijící na jih od Proseče pod Ještědem.

pro krajáki (273.ř.VR)

KRAVIŠTĚ – výraz pro krávu. (Fendrych, 1973–74 str. 8)

kravišt'e (122.ř.AL)

MANGUL – výraz pro krmnou řepu; tento výraz se objevuje jen nářečně – na sever od Mladé Boleslavi; pochází zřejmě z německého *Mangold*. (Balhar a kol., 1999, str. 285) V Podještědí slýcháváme tento výraz společně se slovním obratem *burák*.

mangul (154.ř.AL), *mangul* (239.ř.VR), *mangul* (128.ř.AŽ),
z *mangulem* (132.ř.AŽ)

MATENICE – otýpka zcuchané slámy (Bachmannová, 2016, str. 214)

mateňici (199.ř.SK)

MOSKA, MOSTKA - zápraží; výraz *moska* i *mostka* zachyceno jako historické slovo na mapě právě v našem zkoumaném bodě 106. (Balhar a kol., 2004, str. 384)

na moskách (196.ř.SK)

PŘÍSLIPKA – dle *Slovníku ještědského nářečí* se jedná o přidané jméno, přídomek, přízvisko a někdy i o posměšné jméno. (Fendrych, 1973–74, str. 15) Přislipka slouží i jako jméno po chalupě.

přislipki (83.ř.AL), *přislipku* (378.ř.SK)

PUŠI, PUŠIM, PUŠIME – citoslovce pro volání na kůzlata.

pušime (162., 165.ř.), *pušim pušim* (168.ř.), *pušim* (126.ř.AL), *pušimki* (244.ř.VR), *pušimci* (244.ř.VR), *pušim* (59.ř.AŽ), *pušim pušim* (63.ř.AŽ)

SEDNICE, SEDNIČKA – výraz pro větší obytnou místnost ke svátečním účelům nacházející se zejména ve vesnickém stavení. Spisovná forma tohoto výrazu je světnice. Můžeme rozlišovat regionální obměny tohoto pojmenování: *sednice x sednic x sence x seknice x seknic*. Dle ČJA by se v našem mapovaném úseku měl objevovat obrat světnice, nicméně se zde užívá sedňice či sedňice jako v celém svč. nářečí. (Balhar a kol., 2004, str. 352)

f seňice (43.ř.)

19 Nejstarší generace

DĚDEČEK – na území Čech najdeme výraz dědeček, v naší zkoumané oblasti bychom měli zaznamenat obrat *dědek*. (Balhar a kol., 2004, str. 76) V tomto případě se jedná o oslovení manžela.

d'edeček (639.ř.), *d'edečku* (659.ř.)

DĚDEK – expresivně otec jednoho z rodičů či obecně starý muž. (Bachmannová, 2016, str. 84)

d'etka (375.ř.)

HORA, HORY – výraz pro les; *hora* – nář. z psl. *gora* (zalesněný kopec). Balhar a kol. upozorňují na lexikální podoby slova *les*, kdy se jedná zejména o ekvivalenty *háj* a *hora*. Obrat *háj* dle Balhara najdeme především v oblasti širšího Podkrkonoší a Podještědí, též v sz. úseku středočeského dialektu, na Litomyšlsku či v okolí Uherského Brodu. Výraz *hora* zasahuje z Valašska, zaznamenané je také

v kopaničářském úseku či na Kyjovsku. *ČJA* ještě doplňuje, že tato vyjádření jsou shodné pro venkov i město. (Balhar a kol., 1997, str. 180–182) Jak jsme zjistili, doložená podoba *hora* se užívá jen pro jeden určitý kopec, který je součástí Ještědsko-kozákovského hřbetu. Podobu *háj* se nepodařilo zaznamenat, ale z vlastní zkušenosti vím, že se užívá.

na hora (143.ř.), *na horách* (170., 194., 359.ř.), *z hor* (248.ř.)

PODVODNICE – druh vánočního cukroví.

podvodnice (504.ř.)

PUŠI, PUŠIM, PUŠIME – citoslovce volání na kůzlata.

puším puším (164.ř.)

SLÍVA – švestka, strom i plod. (Bachmannová, 2016, str. 342) Slíva byl původně název pro určitý druh větší švestky. V svč. nářečí zaznamenáváme název slíva pro každý druh švestky. (Balhar a kol., 1997, str. 52)

ze slívi (550.ř.)

VÝTAH – lyžařský vlek.

vítach (2x231.ř.)

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zjistit, zda se na území Podještědí, konkrétně v obci Proseč pod Ještědem, užívají prvky severovýchodočeské nářeční podskupiny.

Mluva obyvatel Proseče pod Ještědem není jednotná. Z nahraného materiálu jsme získali četné množství obecněčeských jevů, dialektologických jevů zkoumaného úseku, ale i jevů pocházejících z odlišných nářečí. Zaznamenali jsme také obraty mající původ v německém jazyce. Připravený podklad jsme prověřili z hlediska fonetického, morfoložického a lexikálního. Pro lepší přehlednost jsme vytvořili Slovníček lexikálních pojmů, který jsme přiložili na závěr rozborů jednotlivých generací.

V **hláskosloví** jsme zaznamenali klasické změny **obecněčeského** rázu, a to u všech pokolení – nedbalou mluvu a vynechávání hlásek v proudu řeči (*jesli*), haplogií (*ňák*), krácení hlásek v příponách (*nevim*) či značné množství protetického *v* (*voblečeňi*, *vofce*). Zabývali jsme se také rozbořem **morfologizovaných jevů hláskoslovné povahy**, kde dominují úžení *é* v *í* v tvarotvorných příponách (*takoví*, *jednoduchí*) a diftongizace *i/i* na *ej* (*papírovej*, *hrdej*).

Z hlediska **obecněčeské morfologie** dokládáme absenci koncového *l* minulého tvaru slovesa (*nemoch*, *řek*), shodné tvary nominativu, akuzativu a vokativu dle adjektivní a zájmenné deklinace (*jiní lid'i*, *ti rodiče*), minulé tvary slovesa dle jiného vzoru (*trhnul*, *zbohatnul*) či koncovka *-ma* v instrumentálu plurálu (*bidlama*, *hrníčkama*).

Ze **severovýchodočeských hláskoslovných** rysů jsme zaregistrovali hojně krácení samohlásek ve slovtvorných příponách a koncovkách jmen (*králik*, *Pavlik*), častou záměnu *d* na *r* (*svarba*, *porobní*), zánik hlásky *v* v seskupení *-vje-* (*na Sjetli*), značný výskyt dloužení hlásek (*céra*, *dóle*) i dloužení kořenné hlásky v důsledku praslovanské matatonie (*kúsu*). Velmi nás udivilo používání *u* namísto *v/f* i u nejmladších generací (*Rašouku*, *Misliucu*). U **morfologizovaných jevů hláskoslovné povahy** jsme postřehli většinou jen koncovku *-oj* v dativu a lokálu singuláru rodu mužského životného (*k tátoj*, *Pavlikoj*). V **morfologické části** jsme zaznamenali vyrovnávání vzorů předseda a pán v instrumentálu singuláru rodu mužského životného (*z Honzem*), které se užívá také ve středomoravském nářečí.

Oproti tomu hojně užívání koncovky *u/ú* u příjmení (*Lád'a Kováří, Pavlik Misliuču*) se nám jeví jako obvyklé, jelikož je pravidelně uplatňujeme. Nemalý výskyt představují také koncovky *-om* namísto *-ým* v koncovkách dativu plurálu u příjmení (*k Šámalom, g Vrpčákom*) či shoda 1. a 4. pádu množného čísla rodu mužského životného (*máme králici*). Značným překvapením bylo zjištění, že bezpředložkové výrazy (*chleba máslem*) pocházejí ze středočeského nářečí, jelikož jejich aplikace je zde velmi častá. Je to zřejmě způsobené tím, že někteří autoři (viz Bělič, 1972) řadí Českodubsko mezi poslední kout Mladoboleslavska, které je součástí středních Čech.

Ze **specifických podještědských pojmenování** jsme zaregistrovali pouze palatální formu infinitivu na *-t'* (*svítit'*) a tvaroslovnou odchylku ve vyrovnávání delších zájmenných tvarů typu *tebe, sebe* ve 2., 3., 4. a 6. pádu. Ze zkušeností víme, že se zde vyskytuje také asimilace *dl* → *ll* (*polle*), ale bohužel se nám nepodařilo ji zachytit.

Kuriozitou jsou v tomto zkoumání bezesporu **lexikální výrazy**. Některé z nich se používají napříč všemi generacemi (*hora, kraják, maňgul, pušim* či *pušimek*), střední pokolení aplikuje více germanismů – zejména pak pro pomístní jména (*Berkšustr, Grenzle, Pušloch*), ale i pro oblasti zemědělských strojů či stavebnictví (*fukar, šiffr*). Ostatní vyjádření pochází ze sféry zvířecí (*kozišče, kravišče, psišče*), zemědělské (*chmerek, slíva, klubanġka, bažeňišče, bažír, burák, kaštan, sedňička, špejchar*) popřípadě i potravinové (*hubňík, podvodňice*).

Nejzajímavější **lexikální jevy Podještědí**: *chmerek* (mech) – vyskytující se především mezi cihlami na zápraží stavení; *klubanġka* (nádoba na brousek); *kozišče, kravišče* či *psišče* (pejorativní název pro kozu, krávu či psa), *maňgul* či *burák* (krmná řepa), *moska* (zápraží) – v Podještědí je zápraží tvořeno většinou cihlami; *chrba* (táhlá pahorkatina); nesmíme opomenout ani *puši, pušim, popř. pušime* (volání na kůzlata) – není doloženo, zda na dané citoslovce mláďata koz skutečně slyší či nikoliv; *příslipka* (přezdívka, jméno po chalupě) – tento výraz se vyskytuje i ve formě slovesa *příslipovat, popř. i přislipovat*. Existuje samozřejmě mnohem více podještědských výrazů (Fendrych, 1973–74) jako *voršouf* (dřevěná lopata); *vodštepki* (třísky); *štríma* (strakatá kráva); *šouc* (švec); *rajzlinki* (větve jeřabin); *oudno* (mrtvo, dusno), *niklík* (králík), *merákke* (okliky, cavyky); *kuňaba* (hlupák); *jermárka* (almara) či *čumprťáci* (maškary), avšak se nám je už nepodařilo zachytit.

Počáteční předpoklad, že „dnešní“ mladí lidé z Podještědí již nemluví tak, jako autorčina babička s dědečkem, kteří měli chalupu v *Javorňice*, *bandori s mangulem* ve sklepě a k večeři nám připravovali *rohlik marmeládou*, se neprokázal.

Je jisté, že se na zkoumaném území mísí jak nářečí severovýchodočeské, tak středočeské. Také jsme zaznamenali průnik dialektů středomoravských, jihozápadočeských, dokonce i východomoravských. Jak jsme již zmiňovali, jedná se pravděpodobně o zachování výrazů na periferiích.

Evidentní rozdíly jsou také v severovýchodočeském dialektu, např. obyvatelé Podkrkonoší užívají zásadně koncovku *-ej* u křestních jmen ve 3. a 6. pádu sg. rodu mužského životného, kterou jsme v Podještědí nezaregistrovali. (Konupková, 2009) Konupková (2009) také označuje užívání koncovky *-oj* u křestních jmen ve 3. a 6. pádu sg. rodu mužského životného za kolísající, naproti tomu v mluvě v Hradci Králové i v našem bádaném území je tato koncovka velmi častá, mnohdy výhradní. (srov. Kubelková, 2008) Podkrkonošská mluva také eviduje zakončení *-ej* v 7. pádě sg. rodu ženského, které jsme zde opět nezaznamenali. (srov. Konupková, 2009)

Výzkum proběhl nad očekávání, a proto se nemůžeme ztotožnit s názorem, že lidé na území Čech už dialektem nemluví. Ověřili jsme si, že u obyvatel vesnic, kteří dojíždějí do větších měst, ať už do školy či za prací, se nářečí stírá více, jelikož jedinci se za svou mluvu mnohdy stydí, nebo jsou dokonce terčem posměchu. I přes tento fakt jsme se přesvědčili, že mluvčí „osobitou“ mluvu s nářečními prvky užívají ve svém bydlišti, tzv. mezi svými. Nelze souhlasit ani s úsudkem, že se dialekty uchovávají a nacházejí pouze na vesnicích a ve městech je již nenajdeme.

Přestože jsme ovlivněni každodenním stykem s médii, která mají významný vliv na stírání dialektů, věříme, že se nářečí z Podještědí nikdy zcela nevytratí.

BIBLIOGRAFIE

BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Slovník podkrkonošského nářečí*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2505-0.

BALHAR, Jan – JANČÁK, Pavel (edd.). *Český jazykový atlas 1*. Academia Praha. 2004.

BALHAR, Jan – JANČÁK, Pavel (edd.). *Český jazykový atlas 2*. Academia Praha. 1997.

BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas 3*. Academia Praha. 1999.

BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas 4*. Academia Praha. 2002.

BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas 5*. Academia Praha. 2005.

BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas. Dodatky*. Academia Praha. 2011.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. Vysokoškolské učebnice (Státní pedagogické nakladatelství).

BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Vyd. 2., upr. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, 190 s. ISBN 978-80-7464-033-9.

CURŮN, František. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: SPN, 1964. Učebnice pro pedagogické instituty.

FENDRYCH, Miroslav. *Slovník ještědského nářečí*. 1973–1974. 23 s.

HOLUB, Zbyněk a Marie JANEČKOVÁ. *Úvod do české dialektologie: (s texty)*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1993. ISBN 80-7040-074-9.

HRBÁČEK, Josef. *Úvod do studia českého jazyka*. 1997.

HUGO, Jan (ed.). *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 2. rozš. vyd. Praha: Maxdorf, c2006. ISBN 80-7345-098-4.

HUGO, Jan (ed.). *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 3. rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009. ISBN 978-80-7345-1981.

JINDROVÁ, Jana. *Rozbor nářečních prvků v současné chodské mluvě a v díle J. Š. Baara*. České Budějovice, 2016. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Fakulta pedagogická.

KONUPKOVÁ, Marie. *Regionální příznakové prvky v mluvě mladé generace v Podkrkonoší*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Fakulta filozofická.

KREJČÍ, Pavel. *Pojizerské a podještědské písně a tance*. 1. vyd. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963.

KUBELKOVÁ, Martina. *Běžná mluva nejstarší a nejmladší generace v Hradci Králové*. Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta filozofická.

KUBÍN, Josef Štefan. *Lidové povídky z Podkrkonoší*. Praha: SNKLU, 1964. Lidové umění slovesné (SNKLHU).

KUBÍN, Josef Štefan. *Na vaši radost*. Hradec Králové: Kruh, 1985.

LAMPRECHT, Arnošt a Věra MICHÁLKOVÁ. *České nářeční texty: vysokoškolská učebnice pro filozofické a pedagogické fakulty*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. Vysokoškolské učebnice a příručky.

LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Učebnice pro vysoké školy.

OPRAVILOVÁ, Michaela, Ivana ROZKOVCOVÁ a Jaroslav HORÁČEK. *Podještědská lidová svatba, aneb, Jak to bylo vo svarbě h Ještědě*. První vydání. Český Dub: Folklorní soubor Horačky, 2015. ISBN 978-80-260-7875-3.

ŘEHÁČEK, Marek. *Turistický průvodce po horách a okolí*. Liberec: Kalendář Liberecka, 2004.

ŠEVČÍKOVÁ, Veronika (ed.). *Liberecký kraj: města a obce Libereckého kraje : tradice, historie, památky, turistika, současnost*. Rožnov pod Radhoštěm: Proxima Bohemia, 2013. ISBN 978-80-905393-1-0.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Český Dub. Oficiální stránky Města Český Dub © 2016. [online]. 11. 5. 2016 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://www.cdub.cz/samosprava-1/rozvojove-dokumenty/komunitni-plan-obci-podjestedi/>

Jindy. Naše řeč. Naše řeč, ročník 5 (1921), číslo 6, s. 171-175. [online]. © 2011 – HTML 4.01 – CSS 2.1 [cit. 2016-12-17]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=805>

Miloslav Wajs. Naše řeč. Naše řeč, ročník 23 (1939), číslo 2, s. 62-63. [online]. © 2011 – HTML 4.01 – CSS 2.1 [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3369>

Obec Proseč pod Ještědem. Powered by: Firm Web System © HOR webdesign 2013: Historie obce Proseč pod Ještědem. [online]. [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://www.ppj.cz/prosec-historie>

Obec Proseč pod Ještědem. Powered by: Firm Web System © HOR webdesign 2013: Informace o obci Proseč pod Ještědem. [online]. [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://www.ppj.cz/informace>

Oficiální stránky města Český Dub. Oficiální stránky Města Český Dub © 2016: KOMUNITNÍ PLÁN OBCÍ PODJEŠTĚDÍ 2012-2015.[online]. [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: [http://www.cdub.cz/e_download.php?file=data/editor/417cs_1.pdf&original=KPP_fin al_brezen_2012.pdf](http://www.cdub.cz/e_download.php?file=data/editor/417cs_1.pdf&original=KPP_final_brezen_2012.pdf)

Věra Mazlová. Naše řeč. Naše řeč, ročník 32 (1948), číslo 4-5, s. 61-71. [online]. © 2011 – HTML 4.01 – CSS 2.1 [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4074>

PŘÍLOHY

Přepis nahrávky č. 1

Slečna A. L., studentka, rok narození 1993, bydliště Proseč pod Ještědem

V nahrávce se vyjadřují tři mluvčí:

- 1 A. L. = respondent
- 2 I. R. = koordinátorka
- 3 A. S. = autorka

0:20

- 1 **A. S.:** *Tak, ehm, zeptala bych se, jestli si fspomeneš, ehm, jak ste slavili Vánoce jako*
- 2 *malí, třeba? Jakobi gdiš se vrátíš do d'ectví, tag jak ste slavili Vánoce, co fšechno se*
- 3 *chistá, jestli se uklízí a dárki jak chistáte a podobně?*
- 4 **A. L.:** *Ahm, tag mi je vlastně slavíme pořát stejně víceméne...(smích) ehm... tag*
- 5 *určíte se uklízelo, to jo, a potom uš to bilo víceméne o tom, o tom Štedrim dñi, tagže*
- 6 *vánoční ubrus, kapr samozřejmě tradičně každí rok, bramboroví salát, táta d'elal*
- 7 *hubníka, te's nevim, jestli to znáte. Je to taková, d'elá se to, d'elá se to na plech, je to f*
- 8 *posta'e taková jakobi slaná buchta z hup, dávaj se tam, ehm, rohlíki á je to porobní*
- 9 *jako, jako náďifka, vlastně, akorád že trošku tuší a potom se to krájí jako koláč, je to*
- 10 *moc dobrí. (smích) Nó a potom, potom klasika, nák se připravili dárki, to, to nevim*
- 11 *jak. (smích)*
- 12 **A. S.:** *Nehledala si je třeba?*
- 13 **A. L.:** *Nénene, ne nígdi sem je nehledala, mislim, možná potom až gdiš uš sem mñela*
- 14 *podezřeñi tak (smích), že uš to neñi úplne tag, jag, jag sem si mислеla, nó... stromeček,*
- 15 *ten sme mñeli vždicki živej.*
- 16 **A. S.:** *Ňáké starodávné ozdobi, mñeli ste třeba?*
- 17 **A. L.:** *Ehm, to añi né, spíš, spíš ti modernejší.*
- 18 **I. R.:** *A betlém?*
- 19 **A. L.:** *Betlém? Betlém má spíž babička, ale papírovej má, druhá babička f Tanvald'e,*
- 20 *ta, ta mñela betlém kompletne postavički a fšechno, ešt', ešt'e ho má, je to, je to strašne*
- 21 *starí.*
- 22 **I. R.:** *Dřevjenej?*
- 23 **A. L.:** *Ahm, to asi ne, dřevjenej neñi, te' añi nevim, s čeho to je, a i añd'elskí zvoñeñí*

24 *tam mňela, nó ...a mi sme hráli i párkát ňákou hru hrňički, s t'ema hrňičkama, že se*
25 *losuje, bud' je tam kousek látky, kousek jídla, á nebó, nebo peňíze, mi sme tam dávali*
26 *asi peňíze, ne, né látka znamenala svadbu, látka znamenala svadbu, jídlo, že jo,*
27 *dostatek jídla á peňíze, že budou peňíze, tag asi tak.*

4:25

28 **A. S.:** *A s čeho ste mňeli tag nejvječí radost jako d'eři, co ste dostávali za dárečki?*
29 **A. L.:** (smích) *Nó, tag, že jo, gdiš sem bila menčí, tag, že jo, to bila ždicki třea, diš to*
30 *bila ňáká panejka nebo prost'e ňeco, ňáká hračka, nesnášela sem, gdiš sem dostala*
31 *ňeco g voblečení, to mňe apsolutně nezajímalo (smích), to mňe začlo zajímat aš*
32 *mnohem pozd'ejc, gdi sem mňela radost s toho, gdiš bilo ňeco g voblečení, no a pak*
33 *sem se už zajímala o, začla zajímat dost o elektroniku a takoví ti vjeci, tak to sem začla*
34 *dostávat pozd'ejc. Neska ti Vánoce už beru trochu jinak, no. (smích)*
35 **A. S.:** *Tak a bívali ste normálne doma, nebo ňegde jinde na Vánoce?*
36 **A. L.:** *Doma vždicki, babička z d'edou bidlej f prvňim patře, mi v druhim, tagže sme*
37 *vždicki dojedli, rozdali sme si dárki a potom sme se ještě sešli navečer z babičkou.*
38 **A. S.:** *Ták a potom jak ste slavili dál ti svátki, já nevím jesli tadi se ňák slaví potom*
39 *ten Boží hot a třeba Štěpána, nebo jesi ste to ňák zvlášť slavili?*
40 **A. L.:** *To sme mňeli spíš jako, ehm, ždicki sme jezd'ili k příbuzenctvu, buť k teře a ke*
41 *strejdovi, vlastně k tátovímu bráchovi, á nebo g druhejm prarod'ičum.*
42 **A. S.:** *Tagže vlasně po nášťevách, klasicki?*
43 **A. L.:** *Nášťevi, no.*
44 **A. S.:** *Á pak třeba právje ten Silvestr bi mňe zajímal, jak třeba (smích)...tak teř je to*
45 *trošku asi jiní už, ale...*
46 **A. L.:** *Ehm, nevím, to sme bili ždicki doma, taki bila ňáká lepší večere vždicki, ale pak*
47 *se vječinou koukalo na televizi nebo ták, možná vo půlnoci sme bili chvílku venjku, ale*
48 *jako ňic ňic velkího. (smích)*
49 **A. S.:** *A na Noví rok potom, ehm, jako, máte ňáké speciální jídlo, třeba?*
50 **A. L.:** *Jéžiš, co vono se to jí? Jó, čočka, čočka se jí. (smích) Jó, to sme asi, to asi, jó,*
51 *to asi vječinou je čočka.*

6:53

52 **A. L.:** *Sme to rozebírali po telefonu tohle. (smích) Vono je to takoví t'eskí, no, jakobi*
53 *rozlišit, co je nářečí a co to ... to je strašně t'eskí, no. Človjek to používá tak*
54 *automaticki, ňekterí vjeci, a aňi neví, no.*
55 **I. R.:** *Čeho si seš vjedomá, že používáš?*
56 **A. L.:** *Vinechávám „S“.*

- 57 **I. R.:** *Hm, třeba? Jakí spojení třeba?*
58 **A. L.:** *No, jak ti říkáš, chleba máslem, no, a taková ti vjeci, no.*
59 **I. R.:** *To je klasika, no. A máte králíki nebo králíci?*
60 **A. L.:** *Ahm, já mám králíki.*
61 **I. R.:** *Ti máš králíki?*
62 **A. L.:** *Ďeda má králíci.*
63 **I. R.:** *A jag babička volá na d'edu?*
64 **A. L.:** *Pepšo¹.*
65 **I. R.:** *A je Jozef, viť?*
66 **A. L.:** *Hm. (smích)*

7:54

- 67 **I. R.:** *Á, ehm, gdiš jezdíš do Liberce, tag jezdíš přes co?*
68 **A. L.:** *Přez Rašovku.*
69 **I. R.:** *Nó, a přes ten kopec, jak tomu říkáš ti? Přes co jezdíš?*
70 **A. L.:** *Jak tomu říkám já?*
71 **I. R.:** *Ňeco používáš za slovo.*
72 **A. L.:** *Přez hora.*
73 **I. R.:** *Přez hora.*
74 **A. L.:** *Jó, to už asi tolik, nebo, to už asi tolik nepoužívám.*
75 **I. R.:** *Ale esli ti to vibjehne, víš?*
76 **A. L.:** *Jó, to jo.*
77 **I. R.:** *Hm, a gdiš se ťe zeptaj Liberečáci, otkat' seš, tak co jim řekneš, že seš votkat'?*
78 **A. L.:** (smích) *Já říkám, že bidlim za kopcem.*
79 **I. R.:** *Jo, ti se tomu vihejbáš, jo? (smích)*
80 **A. L.:** *Co, že sem zákopčák²?*
81 **I. R.:** *Fšichňi říkaj zákopčák a nebo zezakopce.*
82 **A. L.:** *Zezakopce, nó, takle to neříkám. Já říkám, že bidlim za kopcem. (smích)*
83 **I. R.:** *A ešte třeba, jak sou tadi ti přísliпки, používáš je ňákí?*
84 **A. L.:** (smích) *To bilo taki fťipní, no. To je asi tři roki spátki, co sem zist'ila, že se tadi*
85 *ňigdo nemenuje, tag, jak se menuje. (smích) Babička si ze mne, babička se mi totálně*
86 *vismála a ud'elala ze mne úplního idiota, ze mne ud'elala, protože říkám, a to, a*
87 *Puťákoví³, né? (smích) Prej no, to ale nejsou Puťákoví. (smích) No a tak podobně.*
88 **A. S.:** *A jag že se teda jmenujou?*

---

¹ pravděpodobně familiolekt ke jménu Pepča – Josef

² člověk žijící za kopcem (Rašovka) směrem na jih od Liberce

³ přísliпка obyvatel Havlíkových

89 **A. L.** a **I. R.:** *Havlikovi.* (smích)

9:40

90 **I. R.:** *A vi máte taki pole, gde ho máte, jak tam říkáte?*

91 **A. L.:** *V Zápotočt⁴.*

92 **I. R.:** *V Zápotočí, vit'?* *A gde ešte? Nahoře, jag máte krávi?*

93 **A. L.:** *Na Kamenim⁵.*

94 **I. R.:** *Na Kamenim, no. A jezďiš dolu, do školi si jezďila na základku kam?*

95 **A. L.:** *Do Duba⁶.*

96 **I. R.:** *Do Duba, vit', hm. A domú z Duba si jezďila kam?*

97 **A. L.:** *Na Proseč⁷.*

98 **I. R.:** *Na Proseč, ano, hm. A kostel nejbliší je gde, nahoře?*

99 **A. L.:** *Na Sjetl⁸.*

100 **I. R.:** *Na Sjetlí, no.*

11:13

101 **I. R.:** *A používáš třeba, ehm, jako se říká k tátoj, Pepikoj, tajdlectu koncofku oj?*

102 **A. L.:** *Hm, to jo.*

103 **I. R.:** *Seš si toho vjedoma?*

104 **A. L.:** *Hm, k tátoj.*

105 **I. R.:** *K tátoj, vit'?*

106 **A. L.:** *Hm.*

107 **I. R.:** *A řekla bis tátovímu, třeba?*

108 **A. L.:** *Jo, určitě.*

109 **I. R.:** *A já nevím, Pavlikoj Šřítrovímu nebo Pavlovi Šřítrovi?*

110 **A. L.:** (smích) *Pavlikoj Šřítrovímu, no.*

111 **I. R.:** *Pavlikoj Šřítrovímu, jo, a jinag je to strejc Jakej?*

112 **A. L.:** *Strejc? Strejc Mislifcú.*

113 **I. R.:** *Strejc Mislifcú, no. Né Mislivec, ale Mislifcú. A jag von ti říká?*

114 **A. L.:** *Jag von mi říká, ježišmarja, jag von mi říká? No, Andulko Vrpčáková, mi říká.*

115 **I. R.:** *Andulka Vrpčáková* (smích), *přesně tak. Nó, a babička ešte používá náki*

116 *úžasnost'i kromně teda Pepšo? Fspomeneš?*

117 **A. L.:** *Co sme to říkali? Psíšťe říká.*

---

⁴ oblast nacházející se za potokem mezi obcemi Proseč pod Ještědem a Javorníkem

⁵ název kopce a lesa v Proseči pod Ještědem (Fendrych, 1973–74, str.7)

⁶ Český Dub

⁷ Proseč pod Ještědem

⁸ Světlá pod Ještědem

- 118 **I. R.:** *Psíště, viť.*
119 **A. L.:** *Psíště, no.*
120 **I. R.:** *A koziště ste nemňeli?*
121 **A. L.:** *A koziště sme taki mňeli.*
122 **I. R.:** *A kraviště?*
123 **A. L.:** *A kraviště? (smích) To asi né. To, mislim, že nepoužívá.*
124 **I. R.:** *A, prosim tě, jak se říká malejm kúzlatum tadi? Mňeli ste kúzlátka?*
125 **A.L.:** *No to mňeli, mockrát.*
126 **I. R.:** *A jag na ňe babička volá? Neznáš pušim?*
127 **A. L.:** *Pušim pušim.*
128 **I. R.:** *Pušim pušim. (smích) Nepoužíváš?*
129 **A. L.:** *Né.*

12:55

- 130 **A. L.:** *Ďeda mi říkal kosiňko, gdiš sem bila malá.*
131 **I. R.:** *Kosiňko, a co je kosiňka, víš?*
132 **A. L.:** *No, to je to, viť, to je to peří, no kus křídla husího.*
133 **I. R.:** *A víš, proč ti říkal kosiňko?*
134 **A. L.:** *Ne nevím, to nevím.*

13:44

- 135 **I. R.:** *A ve škole si se s něčim potkala?*
136 **A. L.:** *Ve škole?*
137 **I. R.:** *Hm, tag vi ste vlasňe bili fšichňi tai vocat' pozbíraní, viť?*
138 **A. L.:** *Hm.*
139 **A. S.:** *A na střední škole třeba? Nemňeli s tím ňegdo jako nákej problém jako, že bi*
140 *se d'ivil?*
141 **A. L.:** *Né, snat sem se s tím ňigdi nesetkala, že bi se ňegdo d'ivil.*
142 **I. R.:** *Ale tis chod'ila do Turnova, viť?*
143 **A. L.:** *Já sem chod'ila do Turnova.*
144 **I. R. a A. S.:** *Jó, hm. Tam sem chod'ila taki. Tak to je ňeco jiního. Tam je to dost*
145 *blískí.*
146 **A. L.:** *Jó no.*
147 **I. R. a A. S.:** *Tam na to tag nenaraziš, v Liberci jako sou na to háklivjejší. Jo, no já si*
148 *taki mislim.*
149 **I. R.:** *Já sem Liberečák a sem f šoku s každího slova, gdiš slišim. (smích)*

14:33

150 I. R.: *Co pěstujete na poli?*

151 A. L.: *Hm, brambori.*

152 I. R.: *A co ještě? Na zimu, co pěstujete pro krávi, máte tam takové...?*

153 A. L.: *Mislíš ten maᅅgul, ví?*

154 I. R.: *Maᅅgul, já jesli říkáte maᅅgul, nebo burák?*

155 A. L.: *Já mislim, že aᅅi jedno.*

156 I. R.: *Aᅅi jedno, vi říkáte řepa?*

157 A. L.: *Krmná řepa to je. (smích)*

158 I. R.: *Krmná řepa? Tak vidíš, tak to uš u nás vipadlo. A babička je ze Třtí, ví?*

159 A. L.: *Babička je ze Třtí, no.*

160 I. R.: *A d'eda je Prosečák?*

161 A. L.: *Ďeda je Prosečák. Jo, d'eda má takové ti koncofki, určíte, á má taki takovou tu,*

162 *jak to říct, takovou tu línou hubu. Takové to „W“ a „Ů“.*

21:00

163 I. R.: *No a dneska deš kam do hospodi nahoru?*

164 A. L.: *K Šámalom.*

25:58

165 A. L.: *Jej, já už vim co, to mᅅe s tᅅim vždicki strašᅅe štvála – říkála né z Honzou, ale*

166 *říkala z Honzem, ježišmarja.*

167 I. R.: *Z Honzem, ano. (smích)*

Přepis nahrávky č. 2

Pan V. R., student, rok narození 1996, bydliště Proseč pod Ještědem

V nahrávce se vyjadřují tři mluvčí:

- 1 V. R. = respondent
- 2 I. R. = koordinátorka
- 3 A. S. = autorka

42:02

168 **A. S.:** *Tak, mohl bis mi říct, třeba, ehm, něco právě o Horačkách?*

169 **V. R.:** *No, tak, diš to vezmu úplně od začátku, tag Horački⁹ bili založení v roce*

170 *devatenáctsedumsedát,*

171 *vlastně, míma ňakíma, hodně přes kolena příbuznejma, učitelem Mášou a Jaromírem*

172 *Stejskalovíma, bilo to hodně těžší, protože tadi, vlastně, bilo několik Marušek*

173 *Stejskalových, jedna bila Máša, jedna bila Maruš, Mařenka, jedna bila Mařena nebo*

174 *ňák jinak, a tři z nich mňeli Jaromíra. (smích) No a, tag vlasně tihlencti zakladatelé,*

175 *vlasně, při příležitosti padesátého výročí založení Sokola f tai f Proseči, vlastně svolali*

176 *pár ženkejš, propúčovali si, vlastně, kroje nebo co se gde našlo, prostě, po púdách*

177 *a tag různě, voblikli se do toho a secvičili pár písniček, ehm, pan, pan učitel jim*

178 *k tomu hrál na klavír, nó a, pag mňelo to velkej ohlas, tagže vlastně uš to, uš to pag*

179 *ňák šlo, nó ae, pak, pak přišlo, přicházeli další lidí, otcházeli jiní lidí, no a jednou*

180 *ňák, nevím jak, se tam dostal můj táta jako kapelník, ehm, potom sem se tam ňág*

181 *dostal i já jako malejš ve čtírech letech asi, ae pak sem vodešel, protože sem se začal*

182 *asi stíd'et nebo co, prostě uš sem dorostl do vjeku, kdi sem se trhnul, no a ňák sem asi*

183 *řek, že jelikoš sem začínal hrát na housle, tak, tak sem se z mamkou domluvil, že až*

184 *budu starší, tak se vrátím vlastně z houslema. Nakonec se to i stalo. Nó a, vlasně, pag*

185 *začali mít Horački takoví to temní období, gdi, vlasně, ehm, nevím jesi tetka, nevím*

186 *přesně jesi bili hádaňice, no prostě, ehm, no, takle to bilo, vlasně, že spjef se*

187 *nedokázal dohodnout s kapelou, gdi, co bude, vlastně, gdi se má co spívat, ehm, že*

188 *spjeváci bili třeba vo dobu dříf přet kapelou nebo tak, ehm, alti bili jinde, sopráni bili*

189 *jinde a tak, táta uš to nemoč vidržet, jelikoš tam bil jedínej muzikant ale, tag nemohl*

190 *odejít. Nó a pak přišel na řadu rok dva tisícé deset, gdi mňeli Horački čtířicáté výročí*

191 *založení a, ehm, to se konalo tadi f Českim Dubu, ehm, pozvalo se strašně moc*

192 *souború, tadi folklórňích, bila, bili tam Šafráňi¹⁰, Horalové¹¹, ehm, Dikítáci¹² s Krásní*

---

⁹ folklorní soubor Horačky z Podještědí

193 *Lípi, Nisanka*¹³ *bila možná, nó a, vlastně, vrcholem akce bili Horački, kerí mňeli,*
194 *vlasně, hod'ínu přetstaveňí, a plánovalo se pódium, zvučeňí a tohlecto fšecker, no tak,*
195 *a, vlastně, fšichňi, fšechni tihlencti soubori, co sem tadi menoval, tag vlastně, maj,*
196 *vlastně, svoji tanečňí sekci, a prostě, je to tam živi, f potstaťe. Nó a, ehm, a Horački*
197 *nemňeli nič takovího, prostě, to bilo, to bila, to bilo jenom pár starších paňí, kerí*
198 *jenom stáli a spívali, sem tam, sem tam táta něco zaspíval jako, jako chlapi, abi bili,*
199 *abi mňeli něco. No a právje, ehm, právje pár lidí fčetně mí mamki si mislelo, že gdiš*
200 *se, jesli se tohlecto stane, tak se Horački tak trošku pořbjej. Nó, tak, vlastně, ehm,*
201 *tihlencti eksternistí, vlastně svolali čtíři lidí fčetně, jedna z nich bila moje sestra,*
202 *potom, ehm, céra ještě jední, eh, tí eks, tí jední členki, vlastně, uš techdejší, i*
203 *současní, samozřejmně, ehm, ta, ta její céra přemluvila jednoho sviho známího, kerí*
204 *spolu tancovali latínské tance, pag ešťe sme přemlu, pag ešťe bil přemlucenej jeden,*
205 *ehm, mladí pán, teť už magistr, studoval na Karlovje univerziťe f Praze, nó a, a*
206 *vlastně začali se secvičovat, vlastně, jednoduchí tance.*

53:25

207 **I. R.:** *Heleťte, já mám slovo.*
208 **V. R.:** *Ehm, to je krafskej roch.*
209 **I. R.:** *Ahm. A gdiš se do toho dává brousek, tag je to?*
210 **V. R.:** *Ehm, to mi říkal Pavel, to je ta ..., ehm.*
211 **I. R.:** *Víš co, f tom rohu je vevňitř něco a musí se to jako viklubat ven.*
212 **V. R.:** *Klubanĝka.*
213 **I. R.:** *Klubanĝka, no. (smích)*
214 **V. R.:** *No jo, to sem mňel jako smrt'ák na masopustě, že jo. (smích)*
215 **I. R.:** *Abi si přebrousil kosu. (smích) A mňel si kosu, nebo kúsu?*
216 **V. R.:** *Mňel sem kúsu, samozřejmně.*
217 **I. R.:** *A ti se potkáváš s nářečím, Vojto, ve škole, že ti něco říkaj d'eti?*
218 **V. R.:** *Ne, nenene. To sou čistokrevní Liberečáci.*
219 **I. R.:** *No, ae já vim, ale že si fšimnou, že třeba nemluvíš tak...?*
220 **V. R.:** *No, jedna taková slépka mi řekla, že prej mám cizí přízvuk. (smích)*
221 **A. S.:** *Aha aha, a neřekla ti, že seš třeba, já nevím, nákej vesničan nebo nákej, ňakou*
222 *nadářku nebo něco takovího?*
223 **V. R.:** *No, tak trošku na to narážej, no, jako já sem se jim s tím pochlubil sám, že sem*

---

¹⁰ folkorní soubor Šafrán z Jablonce nad Nisou

¹¹ hudební soubor Horal z Lomnice nad Popelkou

¹² folkorní soubor Dykyta z Krásné Lípy

¹³ folkorní soubor Nisanka z Jablonce nad Nisou

224 *vesňičan jak poleno (smích) a sem na to hrdej.*
225 **I. R.:** *A co si fšímáš, že říkáš jinak, třeba?*
226 **V. R.:** *No, tak třeba, gdiš se někomu přetstavuju, tag nejenom to, že sem Roskovec,*
227 *ale že sem Brečnajdrú a bidlim u Kovářů. (smích) No, pak, vlasně, tihlecti*
228 *přídomeki, vlasně, to, to tetka sem, nejsem f tom tolik kovanej, ale pár jako přídomeki*
229 *tadi znám a třeba tadi Áne říkám Vrpská Anka, vopčas. V živoťe sem si*
230 *neuvjedomil, že, vlastně, Láďa Kovářů vod nás se menuje Šrítr. Jako já sem mu*
231 *v živoťe neřek jinak neš Kováři. No a ešťe abi f tom bil vječí zmatek, tak nahoře na*
232 *Voučíně¹⁴ bidlí Nekovář¹⁵. (smích)*

56:16

233 **I. R.:** *Hele a co nám roste před barákem mezi cihlama?*
234 **V. R.:** *No, chmerek.*
235 **I. R.:** *Chmerek, no. A jak se tem cihlám říká?*
236 **V. R.:** *Moska.*
237 **I. R.:** *Moska, no (smích).*
238 **V. R.:** *Sámo. Jag jinak?*

57:30

239 **V. R.:** *Tebe jak poslala pro maŋgul, že jo?*
240 **I. R.:** *Pro maŋgul, no, hlubokej zážitek.*
241 **V. R.:** *No, počkat, co mñe to, mě taki jednou něco řikala a já sem tomu vůbec*
242 *nerozumñel. (smích) To gdiš sme mñeli kvočnu, tag jí řikala Kokina.*
243 **I. R.:** *Nó ale, vo kúzlátkách mluvila ždicki jako vo pušimkách, viť?*
244 **V. R.:** *Tos, to nevim, já si kozi tadi nepamatuju.*
245 **I. R.:** *Má Boška pušimki? Né, pušimci. Má Boška pušimci? No, ona mñela ždicki*
246 *kúzlata.*
247 **A. S.:** *Máte náki zvířata ešťe?*
248 **V. R.:** *Máme ešťe slepice a králici, no.*

58:27

249 **I. R.:** *Nebo co ti používáš?*
250 **V. R.:** *No, tak...*
251 **I. R.:** *Jedeš do Proseče, nebo na Proseč?*
252 **V. R.:** *No, na Proseč, stoprocentñe. Do Proseče, ježiši, gdo to vimislel?*

---

¹⁴ místo, kde kdysi stál panský ovčín

¹⁵ přísliпка ke jménu; vysvětluje se tím, že zřejmě nebyl dobrým kovářem

253 **A. S.:** *To bi asi aňi ňigdo neřek, si mislim.*
254 **I. R.:** *Jako souseďi jo, ti sou s Prahi. (smích)*
255 **A. S.:** *To fakt řikaj do Proseče, jo?*
256 **I. R.:** *No, vopravdu. Já sem taki řikala ze začátku do Proseče.*
257 **V. R.:** *Po sto letech, gdiš sme jeli přes Rašouku, tak sem si uvjedomil, vlasňe, Na*
258 *Víhledí, gdo to vimislel? To bilo dicki Vejhledí.*

1:04:44

259 **V. R.:** *No, já sem vzal na sebe náhradního družbu, protože ten, vlasňe, první, to bil*
260 *Milan Melicháru, a ten, ten bil strašně dobrej, ten to umňel. Nó ae von pak, von pak,*
261 *von má krávi a vofce nebo co a nestíhá, tag já to za ňej vzal.*
262 **I. R.:** *Tak to, takže se musel naučit hodně dlouhí (štěkot psa) teksti, tagžže to na ňej*
263 *má vlij.*
264 **V. R.:** *Nu, co ešťže bich řek?*
265 **A. S.:** *No a k těm Horačkám, vlasňe, jak vzniknul ten názeř?*
266 **V. R.:** *No, Horački, vlasňe, to bili na jednom vistoupeňi ješťže nepojmenovaní, nó a*
267 *ňegdo řekl, diť ste z hor¹⁶, tag budete Horački, no. Ono vječina z ňich vopravdu z hor*
268 *bila, ňegdo bil s Proseče, ňegdo bil ze Sjetlí¹⁷, ňegdo bil z Rostan.*
269 **I. R.:** *No, a gde sou hora?*
270 **V. R.:** *No, hora, to sou Paseki¹⁸, Rostani¹⁹, Sjetlá a Hotki.*
271 **I. R.:** *No, právjže že vono je to jinak. Horáci sou pro nás to, co řikal Vořta.*
272 **V. R.:** *To je, vlasťže, i Proseč.*
273 **I. R.:** *Pro Dubáci, pro krajáci sme hora i mi.*
274 **V. R.:** *No, vlasťže, Dub, to už diž ňegdo mňel holku z Duba, tag uš, tag uš je s kraje²⁰,*
275 *holka, no. (smích) Krajáci²¹. A vlasňe, dóle se mluvilo jinak neš tadi.*
276 **I. R.:** *Hm, řikalo se, že nejvíc se táhalo a spivalo v Rostanech.*
277 **V. R.:** *No, Rostaňáci²² spivali a táhali. To řikal Pavlik, že jo, Misliuču.*

1:06:23

278 **V. R.:** *Oj, gdiš sem řek ve škole přez hora.*
279 **I. R.:** *Že deš pješki přez hora?*

---

¹⁶ pocházející z podještědských kopců

¹⁷ obec Světlá pod Ještědem

¹⁸ obce Hoření a Dolení Paseky

¹⁹ obec Rozstání

²⁰ výraz z kraje či do kraje znamená směrem na jih; zde se jedná o směr jižně od hor, a tudíž směrem k Českému Dubu

²¹ lidé žijící na jih od Proseče pod Ještědem

²² obyvatelé vísky Rozstání

280 **V. R.:** *No, to bilo pozdvižeňičko.*

281 **I. R.:** *Jenom, že de pješki, a ešće kudi.*

282 **V. R.:** *Vlasně, on ňigdo z ňich v živoťe, vlasně, se neodvážil aňi pješki jít domú,*
 283 *natoš, ehm, že jo, obzvlášť gdiž bidlej v Liberci. V Liberku²³, abich to řek správňe.*

284 (smích) *Vlasně, i gdiš teda, ehm, i gdiš teda, to musim zaklepat, vopčas, ňegdo, teda,*
 285 *jednou do kina přišli, no ale z Doubí. (smích) Né, to bilo nepotstatní, to sem....ehm...*

286 **A. S.:** *Tagže spíš ses setkal s takovou tou negativňi, jakobi, stránkou? Jakobi,*
 287 *z Liberce i jako lidí jako takoví?*

288 **V. R.:** *Prostě, já jako vesničan sem pro ňe huplňe ňeco jiního, jo. Jako dříf sem*
 289 *takovej nebejval, to se, to mňe, vlasně, zmňeňili až Horački.*

290 **I. R.:** *Tis to slišel vod maliňka, spoustu vjecí, jako babička ťi taki cpala chleba*
 291 *máslem, ale...*

292 **V. R.:** *To si nepamatuju.*

293 **I. R.:** *Hm, to si se mňe přišel zeptat, proč to říká?*

294 **V. R.:** (smích) *No jo, vlasně.*

295 **I. R.:** *Ale tos bil maliňkej. A pak, já mislim, že na to má velkej vľif ta škola, no. Prostě*
 296 *d'eťi nechťej vičňívát s toho kolektivu, tak se snažej splinout. A jinak tadi paňi učitelka*
 297 *Koříňková, ta speciľně, gdiž učila d'eťi proseckí, tak pro ňe mňela i básňičku,*
 298 *takovou tu smňešnou, jako kvuli tomu, jak říkaj kráľici a ... (smích)*

1:14:19

299 **V. R.:** *Ale to bila štreka²⁴ teda velká, jako sice autem sme bili, ale nestíhli sme to*
 300 *dopoledne. To nejprve sme šli tajhleč g Vrpčákom vedle, pag ešće g Dudom na*
 301 *Kolimbar²⁵, ehm, to sme bili zaťim jenom štiri, pak sme jeli do Hotkovic, tam sme*
 302 *vizvedli ješće jednoho a stavili sme se ve dvou rod'ínách ješće, pag nás vid'ela*
 303 *sousetka, tagže sme se stavili ješće tam (smích), pak sme jeli do Žďárku, nahoru*
 304 *g Rampasom, tam, tam mňe volá ségra, že za chvíľku budou dóle u Mrvikú, tag at' se*
 305 *zastavíme ješće tam, já položim telefon a volá mi máma, Lucka bude za deset minut u*
 306 *Mrvikú, tak se zastafte ješće tam (smích), tak sme jeli ješće k Mrvikom, pak sme to*
 307 *vzali do Kohoutic, no a tam taki bila jedna, no i gdiš teda mladá nebila, bila jenom*
 308 *starší, áe tak, áe jo, tag aspoň, aspoň nám nevoschne (smích), nó, pak sme to vzali do*
 309 *Duba, tam sme mňeli asi štiri, a tam bila, pozor, tam bila jed'iná, kerá nás uvítala f*
 310 *kroji. No, pag nás čekali ješće Fšelbice, Smržof, Bud'ikof a Kotel, no, nakonec sme*

²³ v Liberci; staré užívání (Fendrych, 1973–74, str. 9)

²⁴ germanismus; dle *Slovníku nespisovné češtiny* se jedná o trať, dlouhou cestu; z německého *die Strecke* – cesta (Hugo a kol., 2009, str. 413)

²⁵ součást obce Proseč pod Ještědem

311 *zakotvili v Jiříčkovje. Tam sme ešte asi pól hodini popíjeli a..., áe dopadli sme dobre.*

312 **A. S.:** *Tag hlavne, že ste to dojeli takle teda?*

313 **V. R.:** *No, nejhorší to bilo pro řidiče, kerej nesměl pít, no. Áe taki, tag von je to*

314 *apstinent.*

Přepis nahrávky č. 3

Paní A. Ž., rok narození 1967, bydliště Proseč pod Ještědem

V nahrávce se vyjadřují tři mluvčí:

- 1 A. Ž. = respondent
- 2 I. R. = koordinátorka
- 3 A. S. = autorka

0:56

- 1 **I. R.:** *Já sem vilíčila, Andulko, že seš jediná, gdo má na zahradě na dvorku kaštan.*
- 2 *Fšichňi maj kaštan, jenom vi máte kaštan.*
- 3 **A. Ž.:** *Nó, a právje zrovna todle to slovo, jaks mňe na ňej upozorňila, jaks mi volala,*
- 4 *že jo, tak sme se se snachou tudle dohodovali, protože já sem bila úplně pevňe*
- 5 *přesvječená, že teda kaštan je normální spisovní slovo.*
- 6 **I. R.:** *A neňí.*
- 7 **A. Ž.:** *No, vid'íš to.*
- 8 **I. R.:** *Je to nářečí.*
- 9 **A. Ž.:** *Jak je človjek blbej, no.*

1:33

- 10 **A. S.:** *Tag já se vás jenom zeptám, ehm, tagže pocházíte ocut s Proseče, jako žijete*
- 11 *tadi celý život, a dibi ste se vrátila do d'ectví a spomňela si, jak ste trávila prázňini*
- 12 *třeba u babički?*
- 13 **A. Ž.:** *Já sem netrávila prázňini u babički. Mi sme bili prostě doma, že jo. Sme mňeli*
- 14 *hospodářství, tag nebilo potřeba ňekam, ňekam prchat.*
- 15 **A. S.:** *Tagže celé prázňini ste se vlasňe starala o to hospodářství a co ještě? Jaká ste*
- 16 *mňeli třeba zvířata?*
- 17 **A. Ž.:** *Kravički, koňička, to sme z d'edou chod'ili hrabat krmeňi, dicki, a tak, že jo.*
- 18 *Kravički sme nepásli, ti se, řem se krmeňi sekalo a vozilo domú, tagže, tagže to bili tag*
- 19 *ňák prázňini. Vječinou to bili takoví roki, gdi hodňe přšelo, tagže sme třeba trávili*
- 20 *prázňini na seňiku s řim, že sme skákali takle ze zhora s trámu, že jo, do sena. No, jako*
- 21 *úžasná zábava.*
- 22 **A. S.:** (smích) *No, určitě.*
- 23 **I. R.:** *Vo tohle sme bili vochuzení, že jo?*
- 24 **A. S.:** *Hm, přesňe tak.*

25 **I. R.:** *Mi, co sme nemňeli doma seno.*
26 **A. Ž.:** *No, a nebo třeba teť, gdiž zase koukám, jak ti d'eti vejku, jag maj, každej gdo*
27 *má d'íte, tag má doma, že jo, houpačku, trampolínu, klouzačku, domeček se žebříkem,*
28 *a prostě takoví blbini, a mi sme mňeli doma odložení zemňed'elský stroje, a to bila*
29 *perfekční hračka, to sme mňeli takovej nákej vůs, to bilo něco podobního jako horal²⁶,*
30 *jo, a to mňelo vzádu, že jo, víte, jag vipadá horal? Taková velká bedna, samo zbirá*
31 *seno, a tohle bilo ještě kombinovaní jako s nákou řezačkou, no, a vzádu to mňelo, abi*
32 *to seno nevypadlo, tak to tam mňelo takoví tíče, že jo. No, po tom sme se houpali, no a*
33 *vždicki sme přez ně přelezli, a tam sme si d'áli, jakobi, domečki.*

6:01

34 **I. R.:** *Hele, a ti ještě pamatuješ, diš se dralo peři?*
35 **A. Ž.:** *No, u nás se dralo jako pro mňe do vejbavi, a pro ségru.*
36 **I. R.:** *Jo, a gdo choďil drát?*
37 **A. Ž.:** *No, to bilo taki zajímaví. To sme drali tam f tí sedňičce vedle, že jo, to uš vlasňe*
38 *d'eda nebil. Tak to bilo prázní.*
39 **I. R.:** *To bila ešte dřevjená sedňička?*
40 **A. Ž.:** *Ne, to nebilo. To bilo vzádu, víš, ta mísnost vedle.*
41 **I. R.:** *Jó, ta malá.*
42 **A. Ž.:** *Gdiš k nám přideš, tak ta vlevo, tamta.*
43 **I. R.:** *Tak f seňičce se dralo. Kolik se vás tam vešlo?*
44 **A. Ž.:** *Tam se dralo, no tam choďila paňi Bínová, paňi Stejskalova vot Sokolovni, co*
45 *si pamatuju, tag nejvíc, Olinka Zajičková, a, vidíš, ti vostatní už mi, tag náak, vipadli.*
46 *Paňi Soušková taki. Hm, ta dicky moc hezki vipravovala.*
47 **I. R.:** *Co vipravovala, prosim te?*
48 **A. Ž.:** *No, takoví ti přibjehi z d'ectví nebo z mlád'í, že jo, jak, jak si jí cht'el vzít Škoda*
49 *z Vlčeřina²⁷. To bil jako vlasňe d'eda, že jo, a jak se jí ptal, jak má velkí vjeno, že*
50 *potřebujou postavit stodolu doma. (smích)*

8:57

51 **I. R.:** *Ale. Ale krávi ste mňeli, vit'?*
52 **A. Ž.:** *Jo.*
53 **I. R.:** *Kozi taki?*
54 **A. Ž.:** *No.*
55 **I. R.:** *A bejki taki určíte, vit'?*

---

²⁶ zemědělský samosběrací vůz

²⁷ ves blízko Proseče pod Ještědem

- 56 **A. Ž.:** *No, kozi sme mňeli chvíli teda jenom.*
57 **I. R.:** *No, a jak ste řikali malejm kozám?*
58 **A. Ž.:** *No, pušimci, že jo.*
59 **I. R.:** *Pušimci, a volalo se na ně taki pušim, nebo?*
60 **A. Ž.:** *Puši puši.*
61 **I. R.:** *Puši puši?*
62 **A. Ž.:** *No.*
63 **I. R.:** *U nás pušim pušim.*

9:31

- 64 **A. Š.:** *No, já sem se pak chřela zeptat, právje, jesli ste mňeli třeba ti zabijački takle,*
65 *gdiš ste mňeli to hospodářství, nebo?*
66 **I. R.:** *Tadi je to specifický.*
67 **A. Ž.:** *No, tag mi sme mňeli zabiječki doma, protože táta bil řezník, tagže mi sme, co*
68 *já pamatuju, tak sme zas teda tag moc prase nemňeli mockrát, ale jako cizí lidí k nám*
69 *vozili. Protože táta nerat takle choďil k ěnikomu domú, protože, že jo, teť ti lidí bili*
70 *růžně vibavení, že jo, a musel to patlat ěnegde veňku, a pak se tam u ěnich musel najíst a*
71 *von strašně nerat ěnegde jet jinde než doma, tagže, tagže rači d'elal nepořádek vždicki*
72 *u nás doma, ale mňel teda na to sice d'ílnu, že jo, jako svojí, no ale stejně, že jo, to se*
73 *natahalo fšude vokolo, takoví to masní, takovej ten smrat s toho, tagže, tagže toho sme*
74 *si užili dost, no.*

18:41

- 75 **I. R.:** *A ti si virústala z dospjelejch s kim jako, spíž z maminkou nebo spíž z babičkou*
76 *nebo jenom se ségrou ste bili jakobi spolu, gdo bil takovej ten tvúj človjek druhej, gdiš*
77 *si bila malá?*
78 **A. Ž.:** *Zajíc.*
79 **I. R.:** *Zajíc.*
80 **A. Ž.:** *Hm, Zajiček. Vlád'a.*
81 **I. R.:** *Ahm.*
82 **A. Ž.:** *A d'eda.*
83 **I. R.:** *A von je starší?*
84 **A. Ž.:** *Hm, vo třináć roku ale, tagže to pro mňe bila taková autorita. To bil prostě*
85 *kluk s příbuzenctva, kterejch bil v Novim Mňestě²⁸ a ti rodiče ho ěnák přestali zládat,*
86 *gdiž dorústal, tag ho dali sem g babičce, že protože se chitnul ěnákí parti, tag bil tadi.*

---

²⁸ Nové Město pod Smrkem

- 87 **I. R.:** *A ten ťe vichovával?*
88 **A. Ž.:** *Ten mňa vichovával, tag von bil poŕát, von bil poŕát u nás, že jo, tagže pomohal*
89 *z hospodárstvom, tak sme stavjeli barák, tak jako i s ťim.*
90 **I. R.:** *Pomohal. Pomohal.*
91 **A. Ž.:** *Ale hodňa, von bil šikovnej.*
92 **I. R.:** *Fšimňi si, že si vúbec nefšimla, že řekla pomohal.*
93 **A. Ž.:** *No, protože to řikám normálne.*

19:34

- 94 **A. Ž.:** *No, tagže a von jako fšechno umňel, že jo. Ňáká zedňičina, ňákí..., traktorem*
95 *mňa učil jezďit a háčkovat a...*
96 **I. R.:** *Tagže šikovnej, akorát mňel blbou partu a potreboval vodříznout. Háčkovat ťe*
97 *učil?*
98 **A. Ž.:** *Hm.*
99 **A. S.:** *Tak to bil zase šikovnej, teda.*
100 **A. Ž.:** *No, na fšechno, no. Jako diž bil kluk, tak si ušil voblečeňí.*
101 **I. R.:** *Jako tendle Zajiček, co tadi je?*
102 **A. Ž.:** *No. Vlád'a. To bis do ňej neřekla, viť?*
103 **I. R.:** *Takovej suchar²⁹!*
104 **A. Ž.:** *Ti ho znáš jako bachaře³⁰.*
105 **I. R.:** *Já aňi nevim, že bil bachař. Já vim, že bil suchar dicki.*
106 **A. Ž.:** *Von bil, potom bil bachař, že jo, gdiž už jako, to, dospjel, no. No a z d'edou,*
107 *gdiš sme babičku nemňeli, že jo, mňeli sme jenom d'edu doma, no tak sme z d'edou šli*
108 *ňekam koňem, tak sme s ňim jeli.*
109 **I. R.:** *Jak se menoval kůň?*
110 **A. Ž.:** *Pepik.*
111 **I. R.:** *Pepik. Ti si pamatuješ jenom Pepika koňe, jiního ste nemňeli?*
112 **A. Ž.:** *Mňeli sme potom...*
113 **I. R.:** *Ešře jednoho?*
114 **A. Ž.:** *Hm, gdiš sme vo Pepika přišli, tag mi bilo asi patnáct, tak pak táta pro d'edu*
115 *koupil jako starího koňe, Žaňku.*
116 **I. R.:** *Žaňku?*
117 **A. Ž.:** *Hm.*
118 **I. R.:** *To bila teda kobilka jako?*
119 **A. Ž.:** *To bila jako kladrubačka, podobná, taková černá, vona už bila stará teda dost,*

---

²⁹ nespolečenský typ člověka

³⁰ vězeňský dozorce

120 *no, a pak...*

121 **A. S.:** *A s ňima ste chodili teda do lesa s řema koňma, nebo?*

122 **A. Ž.:** *Ne, d'eda vozil krmeň domú, dicki ráno vijel, vzal kosu, nasekal, že jo, přives*

123 *to koňem, to bilo ráno a votpoledne zas ještě znova zas navečír a na ráno, no a diš*

124 *pak tadi ňáká bapka ve vesnici ňeco potřebovala vodvíst nebo tak...nebo voradlovat³¹*

125 *brambori.*

21:12

126 **I. R.:** *A co ste mňeli na poli?*

127 **A. Ž.:** *Na poli brambori, no já vim, že chceš slišet asi maňgul, vit'?*

128 **I. R.:** *Já nevím, co ste mňeli? Mi sme mňeli maňgul teda.*

129 **A. Ž.:** *Hm. No, mi sme mňeli maňgul.*

130 **A. S. a I. R.:** *Ahm.*

131 **A. Ž.:** *No a ňegdo říkal burák.*

132 **I. R.:** *No a co ste d'elali z maňgulem, pro koho, pro krávi?*

133 **A. Ž.:** *Pro krávi, pro dobitek.*

134 **I. R.:** *Pro dobitek. A to ste ňák krouhali nebo co?*

135 **A. Ž.:** *No, to se dicki musel každej zlášť vitrhnout, vodříznout, voklepat, že jo, ten*

136 *kořínek vodříznout, voklepat to, no, to se házelo do sklepa a pak to v zimě se s tím*

137 *normálne krmilo.*

138 **I. R.:** *Tagže jenom prostě hromada, a to se jim ňák krájelo?*

139 **A. Ž.:** *Hm. No, protože vono to je velkí, že jo.*

22:07

140 **I. R.:** *Nebo co ste ešče mňeli na poli?*

141 **A. Ž.:** *No, brambori a vobilí, že jo, oves a pšeňici.*

142 **I. R.:** *Hm, a to ste mňeli jako krmní jenom, nebo ste si nechávali mlet?*

143 **A. Ž.:** *Ne ne ne, to sme mňeli jenom na šrot.*

144 **I. R.:** *Ahm ahm, a ten ste si d'elali sami?*

145 **A. Ž.:** *To sme mňeli takovej obrofskej šroták a vždicki gdiž ho táta zapnul, tag zhaslo*

146 *svjetlo skoro (smích), to bil strašnej hukot, teda.*

147 **I. R.:** *A vi ste mňeli seno, ste ho házeli vidlema nebo jak ste ho dostávali nahoru?*

148 **A. Ž.:** *Seno, nejdříf sme mňeli vejfuk, normálne se tomu říká fukar, že jo, to bilo*

149 *takoví to, no, a pak sme začali to seno lisovat, abi se ho vešlo víc, no a to sme skládali*

150 *teda ručne vidlema ti těžkí balíki nahoru, a rovnalo se to, že jo, na to sme mňeli tam*

---

³¹ zemědělsky oborat rádlem (Bachmannová, 2016, str. 440)

151 *takoví rošti a ještě pak táta, to bili zrovna právě taková ti dešťiví roki, takže to aňi*
152 *pořádne nezvládlo uschnout, tak táta ešče udělal taková vjetráki.*

23:17

153 **A. S.:** *To obilí, to ste skladovali gde, jesli múžu?*

154 **A. Ž.:** *Na špejchaře.*

155 **A. S.:** *Na špejchaře.*

156 **A. Ž.:** *No, sme ho mňeli jako na púd'e.*

157 **A. S.:** *Ahm.*

158 **I. R.:** *To bilo nat kravama, vit'? Nat chlívem?*

159 **A. Ž.:** *Ne, nat tou síňi.*

160 **I. R.:** *Nat tou síňi.*

161 **A. Ž.:** *No a vlasně jako nat seňíkem, no vlasně jakobi nat chlívem taki, no. No vono to*
162 *s toho takovej vejpustek bil, že jo, jako nat seňík.*

163 **I. R.:** *A vi ste mňeli koňe jako u t'ech kraf nebo bili zlášť' něgde?*

164 **A. Ž.:** *Hm, u kraf, no. Vzádu v rohu bil kůň, u dveří.*

165 **I. R.:** *Abi nebil sám?*

166 **A. Ž.:** *Hm.*

167 **I. R.:** *A kozi bili taki tam u něich gdištak, jo?*

168 **A. Ž.:** *Kozi bili, ti bili zas jako vepředu, a ti kozi sme nemňeli dlouho, to právě gdiš*

169 *tu Žanĵku, diž už ňák d'eda nemoch, tag že jí táta prodá, tag jí prodal do Libáňe k*

170 *ňekomu a mi sme se tam jeli pod'ívat, abisme vjed'eli do čeho de, že jo. Tak tam bili*

171 *kúzlátko, tag mi ze ségrou jako gdiž nám prodá koňe, tag že chceme to kúzlátko, no.*

172 *Tak táta sice nerat, ale vopravdu nám ho přives, diž jí tam vodvet, takže to sme mňeli*

173 *první kozu, ale to už mi bilo sedumnáct, že jo.*

174 **A. S.:** *Ňákí kočki máte třeba?*

175 **A. Ž.:** *No, koček sme mívali ždicki tak vosumnáct.*

176 **A. S.:** *Jo?*

177 **A. Ž.:** *Jednou i, jenomže pak dostali chud'inki ňákou takou infekci, takže se hodně*

178 *zredukovali, no a teť máme jednu teda jenom. Tak stačí to, no.*

179 **I. R.:** *Vévod'í celé rodíňe?*

180 **A. Ž.:** *No, ae taki zas takle, ně úplňe.*

181 **I. R.:** *Dost.*

182 **A. Ž.:** *Dneska ráno sem jí vihazovala ven proti její vůli, no.*

183 **I. R.:** *No, to si tvrd'ák, teda. (smích)*

184 **A. Ž.:** *Ona se nažrala a mňaukala³², tak sem si říkala, tak chce asi ke mě do postele,*
185 *jenže mě se ještě stávat nechťelo, a to, tak sem jí vihod'ila ven.*

---

³²staročesky *miaukati, maukati*; pro náš zkoumaný úsek je typický výraz *mňouká se*, který však nebyl zaznamenán; sloveso zřejmě původně vyjadřovalo citoslovce *mňau*, proto *mňaukat*; je zde tedy zachován starý diftong *-au-* namísto novějšího *-ou-* (Balhar a kol., 1999, str. 486)

Přepis nahrávky č. 4

Pan S. K., rok narození 1961, bydliště Proseč pod Ještědem

V nahrávce se vyjadřují tři mluvčí:

- 1 S. K. = respondent
- 2 I. R. = koordinátorka
- 3 A. S. = autorka

1:35

186 **S. K.:** *Narozeňí osumdesátňici. Tag horáci vosumdesátňici sou vitálňi, že jo, to víte,*

187 *gdiš teda se neuchlastali a neukouřili, vječina z nich pila, to je, to je jasná vjec.*

188 **I. R.:** *Tis znal javorňického Caforka³³?*

189 **S. K.:** *No jasně.*

190 **I. R.:** *A ti, ti viprvájenki vo něm?*

191 **S. K.:** *Ti viprávjenki vo něm asi moc...*

192 **I. R.:** *Jak von jezdil kobilou na Proseč do hospodi...*

193 **S. K.:** *Eh eh.*

194 **I. R.:** *A kobila, jak to...to mi viprávjel, teřko to viprávjeli v hospodě dole. A kobila,*

195 *jak prostě se řešila pak spátki domú do teplí maštale, vit' a von nebil schopnej slíst na*

196 *moskách, a tak ho kobila vopatrně sundavala vo futra maštale.*

197 **S. K.:** *Jo? (smích)*

198 **I. R.:** *A von, já sem to viprávjela Jarkovi Horáčkovému z Malího Dubu, staršímu, a*

199 *von říká: „Jo, toho já znám, ten mňel, ten mňel mateňici slámi na futrech, abi ho to*

200 *nebolelo.“*

201 **S. K.:** *Musel, hele, musel to bejt scela určiče sinátor³⁴ a nebo vnuk Caforčice. Sinátor?*

202 **I. R.:** *Asi spíš sin bich řekla.*

2:47

203 **S. K.:** *No ale Caforčici³⁵, jako víš gde má baráček?*

204 **I. R.:** *Já vim, že v Javorňice, ale nevim, kerej to je nigdi. Pot statkem?*

205 **S. K.:** *Přemek Škodu.*

206 **I. R.:** *Pot Přémou dole?*

---

³³jedná se o přezdívku (příslipku)

³⁴výraz pro syna (Hugo a kol., 2006, str. 353); v Podještědí hojně užívaná podoba především u starší generace

³⁵jedná se o přezdívku (příslipku)

207 **S. K.:** *Tak tak, hnetko jag máš k Jiříčkovu cestu nahoru tím ouvozem³⁶ a máš napravo,*
208 *máš ten jejich statek a nalevo je takovej baráček, taková dřevjená medujnička, taková,*
209 *to je Caforčice hnízdo.*

210 **I. R.:** *Já mislela, že bila niš něgde. To bila náká, náká, malí číslo to mňelo, viť?*

211 **S. K.:** *Ti, určite, no. Vono to bilo nískí číslo, protože samozřejmne se ti baráki*

212 *popisovali, ne tag jak šli po lajňe³⁷, ale jak se stavjeli. Čímš třeba Proseč pod*

213 *Ještědem, jesi to víte, ...*

214 **I. R.:** *Potokem dólu jednou stranou, potokem nahóru druhou stranou.*

215 **S. K.:** *No, ale Hořeňi Proseč³⁸ se založila jako první.*

04:05

216 **S. K.:** *Ti ale to nebudeš pamatovat, ale támle Bopkú Véna, ten přišel jako malej kluk*

217 *tadi k Šámalom do hospodi a celej vistrašenej, vikulení voči a chce tadi po teřičce*

218 *Šámalová, že jo, po, ehm, jak se menovala, Mařence Roskofcoví, to bila taki, vona bila*

219 *Roskofcová Marie, z Rostan dole, vot, ehm, vod Veselku, tam je Veselkova louka do*

220 *dneška se menuje, tagže tam vocat' pocházela, á říká: „Teřičko, potřeoał bich hodně*

221 *petráku³⁹“, a vona říká: „Dítě, tolika svítit' budete tetko ješče v noci?“ A říká: „Ně, já*

222 *musim mazat korouhve⁴⁰, abi to hořelo líp.“ (smích)*

04:52

223 **S. K.:** *Ale pravda je, že tenkrát pojišťovni, to, ehm, gdiž vihořel barák, samozřejmne,*

224 *nezišťovali, jesi si to potpálili nebo jesi jim to něgdo potpálil, že jo, to asi se moc*

225 *nedalo tenkrát višetřit, ale gdiž cht'eli viplatit pojstku, to je zláštňi, tag musel bejt*

226 *schozenej komín.*

227 **I. R.:** *No, voňi ti hasiči tadi proseckí prej tomu nák pomahali, že ždicki první šli a*

228 *hákama schazovali komín.*

229 **S. K.:** *Tagže jakmile bilo schořeňišče a spáleňišče, ale bil komín nahoře, tak se*

230 *hrozně fšichňi snažili tema bidlama to schoďit, abi teda dostali náki finance.*

---

³⁶označení pro slovní obrat *úvoz* = „cesta hluboce zaříznutá do okolního terénu“; zaznamenány termíny jednoslovné či sousloví (*hluboká cesta*); výraz *ouvoz* najdeme v Čechách (kromě jzč. okrajových úseků), na severu Moravy, na Brněnsku a Telečsku (Balhar a kol., 1997, str. 326)

³⁷dle *Slovníku nespisovné češtiny* má výraz *lajna* několik významů; pro naši potřebu se nejlépe hodí *linie*, *rovná čára* či *řada* (Hugo a kol., 2006, str. 210)

³⁸vrchní část Proseče nacházející se právě na horách. Podobu *hořeňi* zaznamenáváme v linii měst Kadaň–Praha–Hradec Králové; *hořeňi* = knižní tvar, přípona *-ni* ke staročeskému adverbium *hořě*. (Balhar a kol., 1997, str. 336) V Podještědí značně užívané; nezaznamenali jsme vůbec tvary *horní* a *dolní*.

³⁹zápalná látka

⁴⁰železné předměty, které se instalují na střechy a naznačují směr větru

- 231 **S. K.:** *Stařeček s fajfkou tam je.*
- 232 **I. R.:** *A kerej to je?*
- 233 **S. K.:** *Ehm, Drimlikú Franta. Drimlikú Franta čili Frantíšek Košek. Frantíšek Košek,*
234 *tadihle za naši hraňicí, diž deš g Berkšustru⁴¹, což bila, Berkšustr je tadlencta*
235 *hospoda, německá, tam...*
- 236 **I. R.:** *To je ta šmouha tam, no. (smích)*
- 237 **S. K.:** *Né šmouha, ta šmouha je ... (smích) ten baráček...*
- 238 **I. R.:** *Nám svíťi syjetlo do vočí.*
- 239 **S. K.:** *Jo a u Drimlikú je tadito.*
- 240 **A. S.:** *Aha aha.*
- 241 **S. K.:** *Nad ňim, jo.*
- 242 **I. R.:** *A to už nestojí?*
- 243 **S. K.:** *To stojí.*
- 244 **I. R.:** *To je to, co stojí, právje?*
- 245 **S. K.:** *To je taková, no to je ta chaloupka heská, no. To je u Drimlikú.*
- 246 **I. R.:** *A tam ješće sou z rodiny? Ne.*
- 247 **S. K.:** *Jsou tam stále z rodini. Tři sta let to maj, dvě sta padesát, tři sta let.*
- 248 **I. R.:** *Hm. A proč vod Drimlikú, nevíš?*
- 249 **S. K.:** *Ti, já sem se snažil vod Jirki to gdisi zisťit, proč Drimlik, ale ti von říkal...*
- 250 **I. R.:** *To je z němčini, ne?*
- 251 **S. K.:** *No, co to je driml, holki? Němčina?*
- 252 **I. R.:** *Druml je buben.*
- 253 **S. K.:** *Že bi bil bubeňík, to nevim.*
- 254 **I. R.:** *Drimlik, nevim.*
- 255 **A. S.:** *Jako bubínek.*
- 256 **I. R.:** *Drumeln bi mohlo bejt bubnovat, asi.*
- 257 **S. K.:** *Hele, von bil koňskim handlířem a překupňík dobitka.*
- 258 **I. R. a A. S.:** *Ahm. Aha.*
- 259 **S. K.:** *Nenajdeme tam něco f tom zemňed'elství?*
- 260 **I. R.:** *To já nevim, mrknem třeba pak, Drimlik nevim, no.*
- 261 **S. K.:** *A zbohatnul na tom tolik, na víkupu masa tadi z okolí celího širokího...*
- 262 **I. R.:** *Vono ti vobchodňici se dobře tadi chitali.*
- 263 **S. K.:** *... Že si koupil potom dva baráki v Liberci, ale ne ňákí baráčki takoví jako, to*
264 *bili vilki, to bilo, to už mňelo patra. V Rochlicích jeden a ňegde, no a tam řezňičil...*

---

⁴¹ název pův. německé hospody

265 **I. R.:** *V Rechlici.*

266 **S. K.:** *Rechlice*⁴².

267 **I. R.:** *To si ždicki spomenu, jag říkali Stáňe – a ti si Stáňikova z Rechlice, vit'?*

268 **S. K.:** *Z Rechlice, no. (smích)*

12: 49

269 **I. R.:** *To máš jako gdiš sou ti povídački vo tom, jag Milada Prokopová ze Sjetlí, jag
270 vopsluhovala takle, ta bila taki taková...*

271 **S. K.:** *Hostřinská, no.*

272 **I. R.:** *Hodně slávi, vit'?*

273 **S. K.:** *No no no. To bila takoá metrnice*⁴³.

274 **I. R.:** *Ti ji pamatuješ?*

275 **S. K.:** *No né, to určité ne.*

276 **I. R.:** *Já si mislim, právjé.*

277 **S. K.:** *Ale z viprávjeňí. Milada Prokopová. Miláda jí říkali.*

278 **I. R.:** *Miláda, to se říkalo, to se táhalo. A vona prej jako gdiž jí nígdo nešel pod nos,
279 tag mu aňi nenalila.*

280 **S. K.:** *To jó, no. A za Miládi Prokopóví, ehm, vihořel kostel, jako né, že bi s tím něco*

281 *mňela společního, ale za její působnosti f tí hospod'e, protože na Svjetlí hořel kostel*

282 *osumnáct devadesát devjet vo senách*⁴⁴.

283 **I. R.:** *A ví se, jak to chitlo?*

284 **S. K.:** *A ví se, ví se, jak to chitlo. Ehm, chitil barák, ehm, a te' nechci kecat, mám*

285 *pocit, že u Bačkorákú, víme, kde je u Bačkorákú na Svjetlí.*

286 **I. R.:** *Ahm, nevím.*

287 **S. K.:** *Nevíme.*

288 **I. R.:** *Nevíme. Vim, že tam je, ale nevím gde.*

289 **S. K.:** *Tam gde, bila to hospoda vihlášená, krásná stará hospoda, ah, u Bačkorákú je*

290 *dneska, gde je truhlářství Otis.*

291 **I. R.:** *Jo.*

292 **S. K.:** *Jo, gdiž jedeš Sjetlou nahoru, tag levej baráček.*

293 **I. R.:** *Tagže to je nová ta roubeňice, jo?*

294 **S. K.:** *To je noví.*

295 **I. R.:** *Aha.*

---

⁴² staré užívání pro nynější mětskou část Liberce – Rochlice

⁴³ *Slovník nespisovné češtiny* popisuje obrat *metrnice* jako velmi ráznou, přísnou nebo také zlou ženu; výraz pochází od jména kancléře Metternicha a jeho ženy, která byla nazývána *Metrniška* (Hugo a kol., 2006, str. 230)

⁴⁴ v době senoseče

- 296 **S. K.:** *Tág a ještě chitlo náki dva tři baráki kolem, no a samozřejmě bil vichr, že jo,*
 297 *takovej ten klasicki, co, nákej ten jižní, jihozápadní, no a ten kostel to chitil, dříf šífr*
 298 *bil, ehm, šífr, co bil doškovej, na kostelu určíte ne, ale moch bejt...*
- 299 **I. R.:** *Ted' nám řekni, co je šífr.*
- 300 **S. K.:** *Šífr je kritina, jakákolif kritina je šífr.*
- 301 **I. R.:** *Takoví českí slovo.*
- 302 **S. K.:** *No, to je klasika, to je německej nádhernej...*
- 303 **I. R.:** *To je germanizmus.*
- 304 **S. K.:** *Protože třea šífrák, Franta Šífráku z ...*
- 305 **A. S.:** *To bil pokrejvač?*
- 306 **S. K.:** *To bil pokrejvač.*
- 307 **I. R.:** *A tag u nás je Taškár, dole.*
- 308 **S. K.:** *Taškár? Ano, Taškár, Bobek, Taškár, ano.*
- 309 **I. R.:** *Proč se mu říká, vlastně, Bobeček, gdiž von je Bobek?*
- 310 **S. K.:** *Tag moch bejt ...*
- 311 **I. R.:** *Von je maliņkej. Von bil maliņkej.*
- 312 **S. K.:** *A nebo bil mladej, z nich nejmlačí, tag Bobeček.*
- 313 **I. R.:** *Tagže u Pulpánú, u Bopkú, u Taškárú, že jo.*
- 314 **S. K.:** *Pulpán je taki, víš jag vzniklo Pulpán?*
- 315 **I. R.:** *No, nevim. Povidej.*
- 316 **S. K.:** *No, že se tam, tam jim říkali fšichni, to sou páni, to sou páni f tí rodíne a pak*
 317 *tam bil, pak se narodil kluk, kerej bil, ehm, jag bich to řek, jako né postíženej, ale*
 318 *jako mentálne trošku..., jo bil maliņko jinej.*
- 319 **I. R.:** *Vždicki bil něgdo takovej ve vesnici.*
- 320 **S. K.:** *No, tak bil tech pánú púl, tak Pulpán.*
- 321 **A. S.:** *Aha.*
- 322 **I. R.:** *A víš, proč se říká u Míňákú?*
- 323 **S. K.:** *Ano.*
- 324 **I. R.:** *Povidej. Jesli máš stejnou verzi jako já.*
- 325 **S. K.:** *No, a víš gde je u Míňákú? U Míňacki?*
- 326 **I. R.:** *U Míňákú sou naši příbuzní, že jo, náki, ne Boška Míňáková, mislíš?*
- 327 **S. K.:** *Boška Míňáková.*
- 328 **I. R.:** *To je ta nahoře, tak to nejsou, mi máme ti druhí, já si to pletu, no. Tajdle něgde*
 329 *takle tou loukou, ta druhá louka, ne, jag je?*
- 330 **S. K.:** *No, jag je u Kabátkú nahoře.*

- 331 **I. R.:** *Já nevím, gde je u Kabátkú.*
- 332 **S. K.:** *No, gdiž dež g rogalistum nahoru, bilas u rogalistú nahoře negdi?*
- 333 **I. R.:** *No, jasně.*
- 334 **S. K.:** *No, tag jasně, tagže gdiž vlezješ ... (smích). Ivo! Ti seš z dole, ti seš z Doleňi*
- 335 *Prose⁴⁵ ..., z Dolánek⁴⁶.*
- 336 **I. R.:** *Ale to je jedno, já chodim nahoru sjezdovat, že jo. Já sem tam teda jezďila na*
- 337 *bješkách, sem se vždicki nechala vitáhnout.*
- 338 **A. S.:** *Jo jo jo.*
- 339 **I. R.:** *No, řim vlekem nahoru.*
- 340 **S. K.:** *Tagže tam bila, jasně, tagže gdiž dež g rogalistúm, tag z lesa vilezeš, tag vidíš*
- 341 *Miňáčku, u Miňáku.*
- 342 **I. R.:** *Tam stojí barák? Ne.*
- 343 **S. K.:** *A tam je dneska rozvaleňina.*
- 344 **I. R.:** *Je tam rozvaleňina.*
- 345 **S. K.:** *Tag a hned vedle vo sto metru blíž k čemu, blíž g hraňici lesa, kerej uš padá*
- 346 *dolu jako ke sjezdofce, sou Kabátkovi. Tagže voňi sou si taki, samozřejmně, příbuzní.*
- 347 **I. R.:** *A je to, jak tam je prostě, takoví...*
- 348 **S. K.:** *Na louce, je tam louka.*
- 349 **I. R.:** *[...] A je tam nákich pár stromú takovejch.*
- 350 **S. K.:** *Tak, uprostřet je zbořeňišťe.*
- 351 **I. R.:** *Mislim si, že je tam ešťe náká studáňka.*
- 352 **S. K.:** *Je tam studáňka zarostlá, jasně, takoví bažeňi, bažír už, že jo. Bažír, to je*
- 353 *krásní, bažír. Bažír se řikalo místo bahňiska nebo ... bažír.*

18:23

- 354 **S. K.:** *To je, to máš to samí na Rašofce sou, gdiš přideš na řbitof – Kotek, Bobek,*
- 355 *Lajk.*
- 356 **I. R.:** *Nó, jistě. Jiní ména neumňeli.*
- 357 **S. K.:** *To sou tři ména.*
- 358 **A. S.:** *Na Svjetlí to je Pavlú zase fšude.*
- 359 **I. R.:** *Sluka.*
- 360 **A. S.:** *Sluka.*
- 361 **S. K.:** *Mizera, že jo. Stejskal a Třešňák bi taki ešťe do toho sed'el a Škoda, to je jasní.*
- 362 **I. R.:** *Škodové sou fšude.*

---

⁴⁵ varianty *dolení* jsou v daných oblastech totožné se svými protějšky *hoření* (Balhar a kol., 1997, str. 336); pro náš zkoumaný úsek je tato podoba více než vlastní; neregistrujeme vůbec podobu *dolní*

⁴⁶ Dolení Proseč; lidé z hor (horáci) takto pojmenovávají dolní část Proseče pod Ještědem

363 **S. K.:** *A Bulíř, no to tam sou, rozumíš, ten je jasnej.*
364 **I. R.:** *A Proseč Šrítr.*
365 **S. K.:** *A Proseč Šrítr, no.*
366 **I. R.:** *Bobek, Škoda. Hele akorád jed'ini, co ubejvá, sou Roskofci, teda.*
367 **S. K.:** *Jo?*
368 **I. R.:** *No, bich řekla, že jich je míň a míň. Mi sme jed'ini na Proseči. A bejvali asi*
369 *troje.*
370 **A. S.:** *A vi máte něco potom společního, jag bil doktor Roskovec?*
371 **I. R.:** *No, tag von tvrdí, že ne, mi tvrdíme, že... nebo takle, mi víme, že hodně*
372 *vzdáleně jo,*
373 **S. K.:** *Doktor Roskovec jako mislivec?*
374 **I. R.:** *Ale jag říkám, je to fšecho... no, mislivec. Vono je to fšecho přes strašně*
375 *vzdálení, no tag jako má ten barák v Javorňice, no, tak vono to bude fšecho, prostě,*
376 *gdiž mňel Roskovec, já nevim, dvanác sinú támhle, tag vono tam náká spojitost bude.*

21:21

377 **S. K.:** *Hele tadle Boška Miňáková pocházela z osumnácti d'etí, ale tři mandželství.*
378 **I. R.:** *A víš teda tu přísliпку, gde to sebrala?*
379 **S. K.:** *Přísliпка přišla s taki z Rostáňi, ze Sjetlí, pardon, ze Sjetlí, a...*
380 **I. R.:** *Ona bila menem?*
381 **S. K.:** *Menem bila Roskofcová.*
382 **I. R.:** *Taki.*
383 **S. K.:** *Menem bila Roskofcová Božena, a protože nahoře bili příbuzní s tema*
384 *Kabátkovejma, to bili taki Roskofcovi, akorát Kabátek tam přines cizí meno tadi*
385 *s Českokodupska, ták po ženckejch Roskofcovi, tag jí přid'elili pozemek, ale dali jí ho*
386 *míň.*
387 **I. R.:** *No tagže u Míň..., tag je to tak no, že dostala míň.*
388 **A. S.:** *Aha.*
389 **I. R.:** *To sem slišela úplně stejně.*
390 **S. K.:** *Čili jag je rozeznat, gdiž máš jednoho Roskofce, za sto metruí dalšího Roskofce*
391 *a abi se to nepletlo, tak u Pláňákú dóle, to je dalších dvje s'e metruí, bil další*
392 *Roskovec.*

47:19

393 **S. K.:** *Tagže já gdiš sem na Pro..., na Rašofce brouzдал po tom řbitovje, tak tam sou*
394 *tři ména, a protože máme v rod'íne Lanĵka, no tak sem šel po Lanĵkovejch, že jo. Pak*
395 *sem zisťil, že máme Lanĵka něgde aš v roce sedumnáct něco richtáře, kterej přišel*

396 z Rašofki na Proseč ke Koupšum, a ešte abich to visvjetlil, tak...

397 **I. R.:** Bil to Lanjk, viť?

398 **S. K.:** Bil to Lanjk. A co je zláštňi...

399 **I. R.:** A u Koupšú je u Kubešú?

400 **S. K.:** U Kubešú, no.

401 **I. R.:** A tam bil nákej Kubeš? Protože jako f kronice zase sem četla, že přišel...že to je

402 richtář Kubeš.

403 **S. K.:** Tak. Richtář Kubeš. To je, to je náš přimej doloženej předek, holki, já sem na

404 to strašne hrdej, každímu to říkám s velkou co, slávou, protože toho Kubeše sme našli

405 v roce patnáct třicet sedum, což je nádherní, patnáct třicet sedum...

406 **I. R.:** Bil tadi richtář?

407 **S. K.:** Doloženej, to ešť, ano, bil pozdějc richtářem. Von se přistěhoval.

408 **I. R.:** Já vim, ale to, to aš, to je tedlecten, co bil richtářem?

409 **S. K.:** Tagže vod roku patnáct třicet sedum...

410 **I. R.:** To je ten co čaroval?

411 **S. K.:** Ten, co čaroval, ták. Ten, co čaroval, patnáct třicet sedum, naš'estí, naš'estí,

412 tím, že se menoval Girzi, ještě psáno, f tech matrikách spřeškama, tak Girzi Kaubcze,

413 ehm, bil to taki překupník v nákim bespochibi asi dobitkem nebo nákim zbožim ve

414 Svjetlí, Svjetlá pod Ješ'tedem a přešel to sedlo, sedlo, kerí je mezi Hořeňi Prosečí a

415 Svjetlou, to znamená přes Padouchof a přes Kamenej, tam je takoví krásní sedílko a

416 bil hnet f tom baráku u nás, že jo. Kousek a tam se přistěhoval nebo respektive

417 koupil, ehm, baráček, samozřejmne domkářskej jenom, že jo, náká selská usedlost, se

418 vdovou, se vdovou Litochlebovou a jejími sirotki.

419 **I. R.:** Litochlebová je už normálně zapsaná, no.

420 **S. K.:** Táa a sirotci Litochlebovi tam sou menovaní jako Havran, Nádopka (smích),

421 Malíček...naprosto takle ešte.

422 **I. R.:** To je hrozní.

423 **S. K.:** To je nádherní, viťte? Nádopka, Nádopka a ešte tam bilo takoví, Krkavec, no

424 prostě neuvěřitelní.

425 **I. R.:** A ví se proč?

426 **S. K.:** To nevim, tak bespochibi, co třeba nákim, nákou vizází nebo nevim.

427 **I. R.:** A Litochleb, Litochleba, Litochleb.

428 **S. K.:** Litochleb. Nevim.

429 **I. R.:** To je taki méno, viť? Hele ale další zápis uš tam taki vo tech Litochlebovejch

430 neňi, viť?

431 **S. K.:** Litochlebovi se pak vitrácej a už nastupuje Koupše a d'eti Koupšeho.

432 **I. R.:** A je dlouhá vlna Koupšú.

433 **S. K.:** *A je dlouhá vlna Koupšů, pak se tam motaj do toho našeho rodu Šřítrové...*
434 **I. R.:** *Hele a ti Koupšové eště, zabrzdí. To bili, to bil richtář jenom jeden teda a nebo*
435 *jich bilo víc po sobje?*
436 **S. K.:** *To bil richtář tendle starej Girzi Kaubcze richtář a jeho sinátor.*
437 **A. S.:** *To bil taki richtář.*
438 **S. K.:** *Taki richtář. To bili dva po sobje. Pak mňeli, samozřejmňe, tendle sinátor mňel*
439 *d'eti, z niž richtářem nebil žádněj, pak to přešlo na ceru ňák, tagže se menovala,*
440 *mislím, že Šřítrová, to bich to musel...*
441 **I. R.:** *Pro zmňenu.*
442 **S. K.:** *Pro zmňenu, jasňe a zase tag jak šel čas, že jo...*
443 **I. R.:** *Tagže Koupše se uplňe vitráci?*
444 **S. K.:** *Koupše se vitráci po takovejch, ehm, hele to ne, to dříf, po takovejch sto*
445 *dvaceti, sto třiceti letech se vitráci Koupše. Našel sem ho pak na Āeskodupsku*
446 *jednoho, Mňichovo Hrad'ište, ňeco tadi do Ňemec ňákej Koupše. Ták a najednou se*
447 *Koupše vitráci, ale vot tí, vot tohodle patnácet třicet sedum, ťech sto rokú, co tam bili,*
448 *se říká u Koupšů, což je nádherní.*
449 **I. R.:** *Teť si vem, že v Bínovje kronice, která je psaná fcelku nedávno, fšecho*
450 *todlecto zústalo zachování, tidlecti povídački v rodiňe, vo tom Koupšem zústali*
451 *fšechni tidle povídački zapsaní, to je úžasní. [...]*
452 **S. K.:** *Tagže po babičiňe linii ten Koupše je, je nalezenej normálňe písemňe a na to já*
453 *sem hrdej, patnácet třicet sedum, to je rok a to je nádherní.*
454 **I. R.:** *To je nádherní. Tagže proto u Koupšů.*

1:19:35

455 **S. K.:** *Jag je dole zaříznutá ta trať Pardubice–Liberec, že jo, a jde to vot ťech*
456 *Jeřmaňic tadidle...*
457 **I. R.:** *Mislíš V Lípje? Dole V Lípje, jo, nebo gde mislíš?*
458 **S. K.:** *No, to je eště blísco, no jasňe, ta lípa už je niš, ale, ehm, no ta trať, co de, co*
459 *de Šimonovicema, co de Piliňkovem, že jo, a tak dál. Ták, tak to je gdiš si fšimnete,*
460 *gdiš si fšimnete geograficki, tak to je vopravdu zaříznutí f takoví d'ouře⁴⁷, jo, a ňigdo*
461 *tadi z horáků neřekne jinak než V Grenzlich.*
462 **A. S. a I. R.:** *Ahm. Tak to sem neslišela.*
463 **S. K.:** *Grinzle, V Grenzlich. Já si furt říkám, co to, a říkám Bárt'ikoj poslouchej,*
464 *Grinzle, Grenzle, a voňi ti starí pardálové to maj natolik zažití s ťech svejch rod'ín a*
465 *vod ťech babiček a d'edeckú tak, že se nat tím ňigdi nezamisleli. Ale vona tam gdisi*

---

⁴⁷ díra (Hugo a kol., 2006, str. 104)

466 *vedla hraňice.*
467 **I. R.:** *Že jo?*
468 **A. S.:** *Ahm.*
469 **S. K.:** *Grence⁴⁸, jo. A nebo dál na Rašofce je taková vopravdu, to je nákej lom nebo*
470 *dva tři lomi spojení, říká se tam f Pušlochu.*
471 **I. R.:** *F Pušlochu? To je krásní.*
472 **S. K.:** *Říkám Pušloch, prosim ťe ...*
473 **A. S.:** *Tak Loch je d'ira.*
474 **S. K.:** *Jasňe Loch⁴⁹ – d'ira, to je skomoleňina vod liški – Fuchs, Fuchsloch⁵⁰.*
475 **A. S.:** *Jo, Fuksloch.*
476 **S. K.:** *Liščí d'ira. A takovejdech skomoleňin krásnejch ...*

1:22:40

477 **I. R.:** *Hele a ti si slišel tadi na Proseči ňegdi používat, já nevim, V Dúňi nebo tak.*
478 **S. K.:** *To je strašně krásní.*
479 **I. R.:** *Slišel?*
480 **S. K.:** *To sou, no jasňe. Na Chrbách a ...*
481 **I. R.:** *No, Na Chrbách.*
482 **S. K.:** *... V Dúňi.*
483 **I. R.:** *Na Chrbách jo, ale V Dúňi sem slišela ždicki jenom Svjetlá a nahóre, nahóre*
484 *jakobi paseckí. Ti maj tam do dneška jméno jakože to je V Dúňi. Ale tadi sem to našla*
485 *jenom třeba na mapje, ale uš sem to neslišela tadi říct, víš?*
486 **S. K.:** *No tak voni se, voňi se, samozřejmňe ti starí lid'i i ti starci, kerí ešťe dneska*
487 *žijou, uš to málo používaj, to uš si musej spomenout, gdiš se mluví vo nákejch starejch*
488 *vjecech, že se jim to vibaví a řeknou ťi to. A diž budou mluvit normálňe mezi sebou,*
489 *tag uš si na to nefspomenou, řeknou: „Hele, támhle f tí d'ouře ...“ nebo ňeco, jo.*

1:41:17

490 **I. R.:** *Hele, mimochodem, ti si zažil náki viprávjeňi, jag se choďilo do Liberce do*
491 *práce?*
492 **S. K.:** *No, jasňe.*
493 **I. R.:** *Gdo ťi povídal?*
494 **S. K.:** *To bili takzvaní fabrički⁵¹, že jo.*

---

⁴⁸ germanismus; výraz pro územní hranici

⁴⁹ germanismus; výraz pro díru

⁵⁰ germanismus; výraz pro liščí noru

⁵¹ dle *Slovníku nespiovňe češtiny* pojem *fabrička* znamená tovární dělnice (Hugo a kol., 2006, str. 114), nicméně v našem kontextu se jedná o deminutivum ke slovu *fabrika* (továrna)

495 **I. R.:** *No, jasne, voňi chodili celí procesí, že jo, to chodili s Proseče, to bila jedna*
496 *cesta, támle z hor zas chodili jinudi.*

497 **S. K.:** *Jasne, tři, štiri trasi bili.*

498 **I. R.:** *Chodilo se přes Šámalovo taki tadi, vit'?*

499 **S. K.:** *Tadi tudi, to bila ta, ta prosecká strana, tadi ta, co se chodilo po tí Trhofce⁵²*
500 *takzvaní, že jo, kerá je ...*

501 **I. R.:** *F kolik chodili, nepamatuješ? Voňi tak rúzně ...*

502 **S. K.:** *Ti hele, i na štvrtou hodinu.*

503 **I. R.:** *Na štvrtou tadi bili, jo?*

504 **S. K.:** *Na štvrtou hodinu ... přesne tak. A chlapi šli první, že jo, protože višlapávali*
505 *cestu, že jo, ženckí dlouhí sukne, dříf se nenosilo nič jiního, náká kalhoti*
506 *neegzistovalo.*

507 **I. R.:** *Hospotskej uš stál z lucernou, připravenej čaj.*

508 **S. K.:** *Voňi už mňeli taki lucerni, že jo, svički f tom, hostínskej maximálne zabalil*
509 *něco na cestu, nákou uzeňku nebo chleba nebo kozí mlíko se tadi napili, chlapi si tu*
510 *perlofku taki mohli tai loknout a šli, že jo. A šli nejbliš, nejbliš tadi do Pilíňkova, gde*
511 *bila, gde bila ...*

512 **I. R.:** *G Židovi?*

513 **S. K.:** *No, U Žida se říkalo jinde. U Žida se říkalo, co bila bejvalá Kolora, jo, Kolora*
514 *ve Vesci.*

515 **I. R.:** *Tam chodil i náš prad'eda.*

516 **S. K.:** *No, tam se říkalo U Žida, protože to bil, to mňel nákej Léve, von bil něco nákej,*
517 *nevím. Bili dva, dva, dva, dva spolumajitelé ...*

518 **I. R.:** *A do Pilíňkova mislíš, jag je Preciόza?*

519 **S. K.:** *A do Pilíňkova, jag je Preciόza, tak tam se říkalo, ehm, že dou do fabriki⁵³ g*
520 *Dolenskem. G Doleňákum. G Doleňákovi, ale to uš chodili do tekstilki. Ale přettim,*
521 *přettim tu fabriku založili taki Němci, samozřejmňe, taki to bili dva Židi, mislim, že*
522 *dokonce, ne, ne to ne, to bich kecal teť, ehm, a založili barevnu. Tam bila víroba*
523 *baref, jo, ale to sme v nákim, co, osumnáčet deset třeba, aš pak osumnáčet*
524 *devarésát, na přelomu století, to bila tekstilka.*

525 **I. R.:** *To říkali fšichňi, buťto g Doleňákovi a nebo g Židoj, no.*

⁵² východní část Proseče pod Ještědem, dříve tudy vedla trhová (obchodní) cesta

⁵³ germanismus; pojem z německého *die Fabrik* (továrna) (Hugo a kol., 2006, str. 114)

Přepis nahrávky č. 5

Paní J. S., v penzi, rok narození 1940, pochází z Proseče pod Ještědem, nyní žije 5 let v Liberci

V nahrávce se vyjadřují tři mluvčí:

- 1 J. S. = respondent
- 2 M. S. = respondent
- 3 A. S. = autorka

První část nahrávky

1:21

- 1 **M. S.:** *Tam sou ti Sokolové.*
- 2 **J. S.:** *Nó, to bilo f šestaštyřicátim roce, víš? Jak votvírali ti dva kameni, jak popravili*
- 3 *toho, popravili ti Žifcovi, že jo, s tou žiloři, gilořinou je popravili, nó, protože voňi tam*
- 4 *schovávali f Praze, to bili, voňi bili f Praze, a schovávali tam ňákí lidři, víš, tihleti*
- 5 *vodbojáře tam, no, tag gestapo⁵⁴, gestapo ve dvaštyřicátim roce je popravilo, tou no,*
- 6 *no, tak tam maj ten kámen takle vedle našeho hrobu, nó, a na druhí straňe zas je*
- 7 *kámen toho popraveního učitele, učitele Vávri. Vávra na řim, co je Tomáš, víš?*
- 8 **A. S.:** *Ti jo, jak to, že mňeli gilotínu?*
- 9 **M. S.:** *Ehm, ehm. Tomáš, co bil na Trhofce⁵⁵, jo?*
- 10 **J. S.:** *Nó.*
- 11 **M. S.:** *No diř bila f tom, f řech Pečkách⁵⁶ nebo gde to bilo f tí Praze mňeli ti gestapáci,*
- 12 *ti mňeli normálňe. Ti mňeli gilotinu tam, tam se sekali...*
- 13 **A. S.:** *Já sem mислеla, že jenom vješeli, víš?*
- 14 **M. S.:** *Ně, to taki, ale...nebo střileli, že jo, na tom, ale...na Pangráci, nebo to, že jo,*
- 15 *tam je střileli.*
- 16 **J. S.:** *Na Pangráci todle bilo.*
- 17 **M. S.:** *No.*
- 18 **A. S.:** *Jo, aha, tagže ...*
- 19 **M. S.:** *Ale mňeli f Praze, no.*
- 20 **J. S.:** *No a ten, ten jejich sin, voňi mňeli...*
- 21 **M. S.:** *Sokolové...a f tom sou...viř?*

---

⁵⁴ zkratka z německého Geheime Staatspolizei = tajná státní policie (Hugo, 2006, str. 138)

⁵⁵ východní strana Proseče pod Ještědem – dřívě tudy vedla obchodní neboli trhová stezka

⁵⁶ Pečky u Prahy

22 **J. S.:** *No, a devítiletího, devítiletího kluka mňeli, jo.*
23 **A. S.:** *No.*
24 **J. S.:** *A ten kluk letos zemřel, už jako starej, že jo, a má na Proseči nahoře, na Hořeňi*
25 *Proseči⁵⁷ maj tam barák, voňi bidlej f Praze, bidleli, ale, ale maj tam barák nahoře si*
26 *postavili a maj to jako chalupu tadi.*
27 **A. S. a M. S.:** *Aha aha.*
28 **J. S.:** *Teť uš to, to, paňi ešće žije teda, co si ho vzala toho Jirku, a to devítiletěj kluk,*
29 *gdíž je popravili, že jo... Mizera! Znals ho?*
30 **M. S.:** *Tadi?*
31 **J. S.:** *No. No ten Mizera z Drahunou Trnckou nahóře, tancujou, to bil tam nákej...na*
32 *Proseči.*
33 **M. S.:** *To bil bál nákej.*

4:24

34 **A. S.:** *A jag d'elal d'eda to, tu družbu?*
35 **J. S.:** *Družbu?*
36 **A. S.:** *No.*
37 **J. S.:** *No dříf, hele to bili svadbi sto lid'í třeba, jo. Já támle ešće vindám, mám ti*
38 *svadbi, sto lid'í, tak to něgdo musel dirigovat, že jo, rozumíš, tag von řek, tadi pojede*
39 *nevjesta de vzádu, žeňich de vepředu, a tidleti takle družički a fšechno to takle musel*
40 *richtovat⁵⁸.*
41 **M. S.:** *No, vlasně jako ten ceremoniál jako takovej celej?*
42 **J. S.:** *No, to bilo sto lid'í ždicki vječinou.*
43 **A. S.:** *On to tam takle organizoval, vlasně?*
44 **J. S.:** *Nó, dvje s'ě padesát svadeb mňel.*
45 **A. S.:** *Ti brďo.*
46 **M. S.:** *Ďeda...*
47 **J. S.:** *Dvje s'ě padesát svadeb, fšechni na Proseči, co bili a ešće v dalekim okolí...*
48 **M. S.:** *Fšichňi chod'ili za nim, no. No, protože von to, von to i z humorem, že jo, von u*
49 *toho ešće srandički d'elal a fšechno, tagže to probjehlo, jako lid'í vjed'eli, že to bude f*
50 *klidu, že jo. A co, tenkrát to nebilo tak, že bi za to bral desetiřisíce, že jo...*
51 **J. S.:** *Ně, dostal koláče a vejslušku...*
52 **M. S.:** *Dostal koláče a panáka a dostal dvje kořalki a moch si zatancovat s nevjestou*

---

⁵⁷ vrchní část Proseče nacházející se právě na horách; podobu *hořeňi* zaznamenáváme v linii měst Kadaň–Praha–Hradec Králové; *hořeňi* = knižní tvar, přípona *-ní* ke staročeskému adverbium *hoře* (Balhar a kol., 1997, str. 336); v Podještědí značně užívané; nezaznamenali jsme vůbec tvary *horní* a *dolní*

⁵⁸ organizovat nebo řídit

53 *na konci a bilo to, že jo. A bil spokojenej, d'eda. (smích) Von si pamatoval, ti jo, čoéče,*
54 *von si pamatoval ti, von sed'el u kamínek takle a najednou začal recitovat, viť, nebo...*
55 **J. S.:** *No, ti, gdiš bili nevjesta a to, tak, tak mňel takoví dlouhí říkáňí, rozumíš tomu, a*
56 *spamňeti. Dlouhí asi dvacet minut, panějku mňel v ruce, viť...*
57 **M. S.:** *No, to bilo jak pak strejda Mirek na mojí svadbje mi dával tu panějku. A ten si*
58 *ji nechal právjje vod d'edi...*
59 **J. S.:** *Neříkej?*
60 **M. S.:** *No, diť já to právjje mám na Sichrovje⁵⁹, tak přišel strejda Mirek a předával nám*
61 *tu panějku, že jo.*
62 **J. S.:** *No jo.*
63 **M. S.:** *Jak sme se brali s Monikou tenkrát a mňel na papírku napsaní ešťe vod našeho*
64 *d'edi nákej ten proslof.*
65 **J. S.:** *No tak vidíš, von to má a mi...*
66 **M. S.:** *Ňákejch pár...*
67 **J. S.:** *...Ale von už možná nemá.*
68 **M. S.:** *To už je prič. Ale von mňel jenom takovej úrivek, asi třeba, já nevim, na štiri,*
69 *na pjet minut, víš, a to nám jako přednes tam a pak nám předal tu paněj...diť mi*
70 *máme doma, s mámou máme doma i ti fotki, jak máme ze svadbi fotki, tak tam to je,*
71 *jak vicházíme ze Sichrova ze zámku a tam je jak jako strejda přichází s tou panějkou a*
72 *pak jako jak nám ji dáva a votcházi. To sou asi tři nebo čtiři fotki s toho.*
73 **A. S.:** *Tagže k tomu mňel nákou řeč jako vo tom, jo...vo d'íteři nebo tak?*
74 **M. S.:** *No, a von to furt cht'el strejda Mirek, ten to pořát cht'el jako umňet todle to, to*
75 *co d'eda d'elal, víš? Ale říkal, že bi si to v živoře nezapamatoval, to bilo hrozňe dlouhí*
76 *právjje.*
77 **J. S.:** *No, náš táta si to pamatoval, to bilo dvacet minut, lid'i, aňi špendlik bis ne to,*
78 *gdiš bili, ti bili tíše, rozumíš, a úplňe ho vobd'ivovali.*

8:39

79 **M. S.:** *Mi sme právjje cht'eli přijet jenom s Ajkou, abi zas to, Filip...*
80 **A. S.:** *Tadi bi bilo moc lid'i.*
81 **M. S.:** *Filip, ten chce zdobit perňički furt a...*
82 **A. S.:** *No jo, mi uš sme pekli fčéra.*
83 **J. S.:** *Já te řeknu, Filip je teda šikovnej kluk, mi diš sme tam bili na těch grilováňí,*
84 *prosim tebe, ten sám tam griloval, viť? A a tadi s A, An, a Gábina ne.*

---

⁵⁹ zámek Sychrov

- 85 **A. S.:** *A todle bilo na akademii, teda?*
- 86 **J. S.:** *No, né.*
- 87 **A. S.:** *Né, to ste cvičili, jó.*
- 88 **J. S.:** *To sme cvičili. Taidle v Hejňicích sme cvičili. Sem taidle taki, hele. Taidle,*
- 89 *no no no. Tadi sou Vlasta Prskafcova, fšechno už je mrtví skoro. To bilo fšedesátim*
- 90 *šestim roce.*
- 91 **A. S.:** *Koukej, tadi maj ti...*
- 92 **M. S.:** *Já vim, ti sejta.*
- 93 **A. S.:** *Sejta, no.*
- 94 **J. S.:** *Taidle jak se votvíral ten řbitof, se votvíral tadi.*
- 95 **M. S.:** *No, to bilo na Proseči, to si pamatuju ešće, gdiš tam bilo místo posledního*
- 96 *otpočijku.*
- 97 **J. S.:** *No, ale ešće to tam je.*
- 98 **M. S.:** *Ešće to tam je?*
- 99 **A. S.:** *A gdi že to bilo?*
- 100 **J. S.:** *Ve štiricátim šestim roce se votvíral. Todleto sou fšechni chlapi, co přispjeli*
- 101 *peňize na to. To bili podnikatele, jak se to to, dřiyu bilo takle, žádní dotace s Evropskí*
- 102 *únie. (smích)*
- 103 **A. S.:** *Žádná nebila.*
- 104 **M. S.:** *Nechodílo nechodílo.*
- 105 **J. S.:** *Nechodílo nič, no. Tajdlec to bilo, to hráli f tom, f sokolovně, to bil spolek*
- 106 *trampolí, tech, jak se menujou, na to, co hrál...*
- 107 **M. S.:** *Na mandolíni.*
- 108 **J. S.:** *Na mandolíni, no.*
- 109 **A. S.:** *Mandolíni.*
- 110 **M. S.:** *No, to je f sokolovně na tom, na pódiu. Tože tadi je vokno a tam sou ti, ti*
- 111 *bradla. Tam sou u vokna.*
- 112 **J. S.:** *Jo, tak tadi bil strarej, todleto bil starej ten, Truhláru, Zdenek Kučeru,*
- 113 *Kučerova, Karlik Kamencku, nó, todlencto tadi bil pan Bína, Pepik Pulpánu, Lad'ik*
- 114 *Fialu, Vlasta, Zdeňka, jéžišmarja, fšechno prič, akorát taidle vzádu je Jiřka, ta,*
- 115 *Stejskal učitel tvůj...*
- 116 **M. S.:** *No, učitel Stejskal. To bil to, dirigent. Horački⁶⁰, že jo, to je von.*
- 117 **A. S.:** *No.*
- 118 **M. S.:** *To bil kapelník. Učitel Stejskal, no.*

---

⁶⁰ folklorní soubor Horačky z Podještědí

119 **J. S.:** *Todle to je nejstarší fotka, tadle ta, to je vedle Karolína Sjetlá, jak bila Karolína*
120 *Sjetlá, pamatuješ jí, jo? Tak todle je její sestra, Mužákova, a todle je Sváťa, Sváťa, ten*
121 *Škodu, jesi viš, jak von, ten zemřel přeci f koncentráku⁶¹ ten Škoda, že jo, to bil, to bil*
122 *vot Sokola bil náčelníkem, voňi ho popravili taki, na, na tom, na sokolovně má tu*
123 *cenu. [...] Tak to uš bil, to je, to bil von tendle ten, todle bila jeho mandželka, to bila*
124 *vot t'ech, vod Žifcu taki, tam jo, a todle je starej, starej ten, tidletí mandžel, a tadi*
125 *mňeli Kvika, psa, Kvik. To mňe říkal zase Lad'ik Fialu, ten je pořbenej pot skálou.*
126 **M. S.:** *Jo, nahoře.*
127 **J. S.:** *Nahoře, jako muj Filipešek. Muj Filipešek taki, jenomže teť tam ud'ali takoví*
128 *schodi nahóru a asi ho museli vikopat, nebo já nevim, no. Je to škoda, no. Tak to sou*
129 *takoví vjeci, viš?*
130 **A. S.:** *Nó.*
131 **J. S.:** *Nó, todle to nič, todle nič...*
132 **A. S.:** *Jo, tagže tohle to je jejich d'íte.*
133 **J. S.:** *No, to bil právjje, to bil ten, co bil potom popravenej. Tagže todle to múže bejt*
134 *tak devatenáct dva, devatenáct pjet, todle to. A teť mám tadidle, sem vindala ti*
135 *důležití ti, todle to je, to mňe dala Majka, vid'íš, tadi je sokolovna, tadi je náš*
136 *hrobeček v zimně focení, tadi to máme v Borovičkách takle, teťka jak to tam je, tadi je*
137 *ta skála nahoře, vid'íš tadi, tadi sou napsaní ti s první svjetoví válki, co bili, viš?*
138 **M. S.:** *Jo jo jo.*
139 **J. S.:** *Tam maj to, to, to vobnovili, no, tadi je muj hrobeček bil, todle to, todle*
140 *Filipešek, no. No, tadi právjje d'áli nahoru ti schodi, k tí skále, viš a tak mňe to tam*
141 *zničili, no. Nedá se nič d'elat. To je vod Vjery Halačovi nahóře, viš, co je Vjera*
142 *Halačova, ten, to mňe Majka tadi, tajdle, nákej, jó, to je ti tři lid'í nahóře, gdiš se de*
143 *na hora, gdiš se de, viš, na Voucíňe⁶².*
144 **M. S.:** *Jo, ahm.*
145 **J. S.:** *Na Voucíňe. [...]*
146 **A. S.:** *Jé, to sou ti, to sou kozi nebo ofce?*
147 **J. S.:** *Todle to sou ti kozi nahoře, u toho, vedle, viš, jak tam maj ti...*
148 **M. S.:** *Kozí farma, to je něgde nat Pavlem, tam nahoře, ne? Gdiš se de do ... tam*
149 *nahoře maj nákou...*
150 **J. S.:** *No, tam to je.*
151 **A. S.:** *Gde? V Jiříčkovje?*
152 **M. S.:** *No, v Jiříčkovje.*

---

⁶¹ koncentrační tábor

⁶² kopec v Proseči pod Ještědem, kde dříve stál panský ovčín

- 153 **J. S.:** *Né, to né, to né.*
- 154 **M. S.:** *Todle je jinde?*
- 155 **J. S.:** *Todle je jinde. Todle je, gdiš deš nahóru právjje g Halačom, tak to taidle*
- 156 *postavili novej, novej ten velkej ten...*
- 157 **A. S.:** *Ti víš, jak říkali těm malejm kúzlatum, jak se na ňe volalo?*
- 158 **J. S.:** *Kozlatum?*
- 159 **A. S.:** *No.*
- 160 **J. S.:** *To nevim.*
- 161 **A. S.:** *Nevíš, jak se na ňe volalo?*
- 162 **M. S.:** *Pušime!*
- 163 **A. S.:** *Pušim pušim.*
- 164 **J. S.:** *Jó, pušim pušim. Jó, aha.*
- 165 **M. S.:** *Pušime. Diť já sem bil malej, diť babička v Javorňíku je mňela fkoši ždicki,*
- 166 *gdiš se narodíli maličká, já je dicki vindával a na tom linoleu se jim dicki rozjeli ti*
- 167 *kopita. (smích) Víš, jak se dicki roscápli jak předložka a voňi mňeli nohi takle vot*
- 168 *sebe. No, pušim pušim.*
- 169 **J. S.:** *No, todle je Láďi Zahajskiho barák nahóre, to je mezi Šámalovejma a to, to je*
- 170 *na horách, tadi je Šámalova hospoda...*
- 171 **A. S.:** *No, tam sem bila poprví, sem tam bila s Ivou.*
- 172 **J. S.:** *No, teť tam ud'áli takovej stúl veňku, rozumíš, potom tam ud'áli takovou*
- 173 *slavobránu a tam odávaj.*
- 174 **M. S.:** *Jo, no.*
- 175 **A. S.:** *Jó?*
- 176 **J. S.:** *Nó.*
- 177 **M. S.:** *Tam d'elaj svadbi veňku.*
- 178 **A. S.:** *Hm.*
- 179 **J. S.:** *Kolik jich tam bilo letos, asi šest.*
- 180 **A. S.:** *Fakt jo? Hm.*
- 181 **J. S.:** *No, tajdle to já nevim, co todle je. Todle je ta, na Rašofce hospoda...*
- 182 **M. S.:** *No no no, jag mňel Trnčák⁶³, ne?*
- 183 **J. S.:** *Trnčák, no.*
- 184 **M. S.:** *A teť, von to furt provozuje nebo von, nebo to sou doma ňákí...*
- 185 **J. S.:** *Ne, von to pronajímá.*
- 186 **M. S.:** *Pronajímá to lidem, hm.*
- 187 **J. S.:** *Nahóre je tadle kaplička a tadi to je f Padouchovje, co bidlela Blanĵa*

---

⁶³ označení majitele restaurace V Trnčí na Rašovce

- 188 *Havelkova, ti pamatuješ Blanšku?*
- 189 **M. S.:** *No, no pamatuju. Ji pamatuju.*
- 190 **J. S.:** *Nó, teť vona je f pečováku⁶⁴.*
- 191 **M. S.:** *Vona ždicki jak choďila tak, tak rázně.*
- 192 **J. S.:** *Vona choďila tak rovňe. No, ale vona je osumdesát šest, ale to je dáma, to je*
- 193 *dáma, vona je f tom pečováku v Dubje⁶⁵, nó, tak se má heski. Todle to sou ňákí na*
- 194 *horách chalupi, u toho, no takle todle to...*
- 195 **A. S.:** *To je taki na Rašofce, ne, todle? Neňí to nahoře?*
- 196 **J. S.:** *No, ňegde tam...né, to je na Hořeňí Proseči.*
- 197 **A. S.:** *Jo, aha.*
- 198 **J. S.:** *No, tajdle je ňákej pohlet, to bilo ňegde na podzim. Tadihle maj mislifci...né,*
- 199 *todle to vipadá jako ten, Oťíkív, né Oťíkív...znáš Oťíka?*
- 200 **M. S.:** *No.*
- 201 **J. S.:** *Tag jeho bráchi sin si tam postavil na Pláňích⁶⁶. Tadi to je Pláňe, vidíš?*
- 202 **M. S.:** *To je chata na Pláňích, no.*
- 203 **J. S.:** *A tadi si post...hnet vedle, vedle si postavil takovejdle ten a bidlej tadi v Liberci.*
- 204 **M. S.:** *To je ten, jag d'elal u tí Škodo... u toho Engeho?*
- 205 **J. S.:** *No. Enge.*
- 206 **M. S.:** *U Engeho. Aha, ňákího šéfa.*
- 207 **J. S.:** *To je kostel na Svjetlí⁶⁷.*
- 208 **M. S.:** *Ten se taki pomalu rospadá, viť?*
- 209 **J. S.:** *No, jo.*
- 210 **M. S.:** *Do ňej žádní EU ňic nedá.*
- 211 **J. S.:** *Né. No, to sou hospoda nahóře, na řom...Todle je na Svjetlí.*
- 212 **M. S.:** *Na Svjetlí hospoda.*
- 213 **J. S.:** *Na Sjetlí. [...] Todle je náš hrop, todle náš hrop tam, na Sjetlí. [...] Vidíš tadi*
- 214 *baráček v..., chaloupka v Javorňice.*
- 215 **M. S.:** *No jo no, uš to...minule sme d'áli betoni s Pavlem.*
- 216 **J. S.:** *Já sem vás vid'ela.*
- 217 **M. S.:** *Sme tam do míchački házeli...*
- 218 **J. S.:** *To je jak sem bidlela já, to uš maj taki noví vokna dóle u Fialu, tadi je naproti*
- 219 *ten krem⁶⁸.*

---

⁶⁴ výraz pro dům s pečovatelskou službou

⁶⁵ v Českém Dubu

⁶⁶ Pláň pod Ještědem

⁶⁷ Světlá pod Ještědem

⁶⁸ ruská městská pevnost; v tomto případě se jedná o dům, který se nachází v Proseči pod Ještědem a podobá se právě moskevskému Kremlu – barvou, věžemi apod.

- 220 **M. S.:** *Kreml, tam se mi to vždicki líbilo, tam to mňelo ti vježički všelijakí. Gdiš sme*
 221 *choďili z d'edou, gdiš sme choďili ješće z vozejkem, von mňel ten vozejk, gdiš sme*
 222 *choďili nakupovat nahoru, do konzumu ždicki.*
- 223 **J. S.:** *Jó jo, to si pamatuju, no. To je taki pravda.*
- 224 **M. S.:** *To sme choďili, mlíko koupit a bochník chleba...*
- 225 **J. S.:** *Todle je tetka U Kocoura se to menuje, na hořeňi Proseči tam, jak bidlel Kotek,*
 226 *tadi mám Kotka vedle, ten tam bidlel, to ti nemůžeš pamatovat a von to prodal a tak*
 227 *ten to koupil a ud'ali tam hospůtku takovou malou. Tam choďej tidle ti visloveňe hoši*
 228 *s Proseče, takoví jako...*
- 229 **M. S.:** *Já mislel Pražáci, gdiš přijedou, ti luftáci⁶⁹, že tam choďej.*
- 230 **J. S.:** *Tadidle má nahóre Švehla, tudle ten postavil barec⁷⁰ jak hrom, vidí až do celího*
 231 *kraje, tadidle bil vítach⁷¹, ten sme museli zrušit vítach nahóru...*
- 232 **M. S.:** *Jo, vlek jako na to...*
- 233 **J. S.:** *Né, to, v zimňe na ližích, jako ližařskej. No, to museli zrušit, poač nebil podle*
 234 *přetpisú, no...*
- 235 **M. S.:** *Tam se choďilo, Prosečáci ždicki choďili nahoru ližovat, že jo.*
- 236 **J. S.:** *Ližovat, no. To je sokolovna tadi, tadi má Lad'ik Fialu má to, hrop, tadi máme*
 237 *mi na Proseči, a je to.*
- 238 **A. S.:** *A je to fšecho.*
- 239 **J. S.:** *To sou takoví vjeci, no. A teť mám tadihle, tohle sou, to mňe Jirka vokopíroval.*
- 240 [...] *Tadi sme hráli d'ivadlo, d'ivadlo Kovář z Řasňice vot Kaplickího.*
- 241 **A. S.:** *Ti jo.*
- 242 **J. S.:** *Tak tohle to sou, tidle vim.*
- 243 **A. S.:** *Tadi někoho znáš, jo?*
- 244 **J. S.:** *Fšechni.*
- 245 **A. S.:** *Fšechni znáš?*
- 246 **J. S.:** *No, to sem hrála já taki. Zdeňka Bulířova, ta d'ála nápojvedu, Joška Bulířu,*
 247 *Bárta s Padouchova, toho ti nepamatuješ uš, nemůžeš, tadihle Stará paňi, Jarki*
 248 *Starího mamiňka tadidle, Pulpik⁷², Láďa Bulířu z hor, náš d'eda...*
- 249 **A. S. a M. S.:** (smích) *Jé, to je náš d'eda. Jakí mňel fousi.*
- 250 **J. S.:** *No, Lad'ik Fialu, tadi je, sem já, tadi je Máša Stejskalova, Vaner, Lad'ik*
 251 *Mikolášu, gde je náš Standa, tadi Jaroušek Bopku, Standa náš...*
- 252 **A. S. a M. S.:** *Tadi.*
- 253 **J. S.:** *Tadi no. Todle to je Jiřík ten Šrítru, Machač, no, to bilo heskí d'ivadlo, ale*

⁶⁹ lidé z města přijíždějící na ves na chatu

⁷⁰ expresivně dům, zpravidla velký (Bachmannová, 2016, str. 41)

⁷¹ lyžařský vlek

⁷² zdrobnělina od příslipky Pulpán

- 254 *smutní.*
- 255 **A. S.:** *Jó?*
- 256 **J. S.:** *Voňi ho pak popravili, Láďik Fiala. Dali ho do řetězu a to bil Kovář z Řasnice.*
- 257 *Tak počkej, kam sem to dala...*
- 258 **A. S.:** *Tak to skončilo špatně.*
- 259 **J. S.:** *Špatně, brečeli lidí, no jo.*
- 260 **A. S.:** *A gde ste to hráli? F sokolovně?*
- 261 **J. S.:** *No, f sokolovně.*
- 262 **M. S.:** *Tadi je d'eda.*
- 263 **J. S.:** *Tadi je d'eda s Kačkou Mislifcovu vedle.*
- 264 **A. S. a J. S.:** *Jéé.*
- 265 **J. S.:** *Kosal, to kosil to, ňákí fotky si tam prohlížej, no...tadi je Machačova Miluška,*
- 266 *(smích) eš'ťe maliňká. No a tadidle, vidíš, to je...*
- 267 **M. S.:** *Že já sem si nevifotil tenkrát ten mlejnek, jak mi dicki stavjel na to, na jaře mi*
- 268 *ho dal na to, s tím, ten mlejnek...*
- 269 **J. S.:** *Jo, s tím ano ano.*
- 270 **M. S.:** *S tím paňdulákem⁷³, jak točil klikou jako a mlejnek mňel...*
- 271 **J. S.:** *Né, to né. To netočil, na to, jak šla voda...*
- 272 **M. S.:** *No, právje, na mlejnek šla voda a jak točilas tím mlejnkem, tak to bilo ud'elani*
- 273 *na to, jako figurka pohiblivá jako gdiš točíš...*
- 274 **J. S.:** *Jé, tadidle mňe ta Jiříňka, ale jinak vona moc toho neví. Tadidle Jiříňka mňe*
- 275 *napsala pár to, co to je za lidí, no.*
- 276 **M. S.:** *To ste v Borovičkách⁷⁴, tohle.*
- 277 **J. S.:** *No todle, né, to uš je starí. To je ze šestatřicátího roku asi.*
- 278 **A. S.:** *No, to sem ti ukazovala, viť, tu fotku tudle? To si říkala, že moc nevíš.*
- 279 **J. S.:** *A tu fotku s tím, s tím vedle, s tím, nemáš, viť?*
- 280 **A. S.:** *Já sem to nevzala dneska sebou právje, sem si říkala, že to...*
- 281 **J. S.:** *To je škoda. No, to sem potřebovala, abich holkám tadi ukázala.*

30:32

- 282 **J. S.:** *No a tajdle sme na Slovencku...*
- 283 **M. S.:** *Tadi je Fiala.*
- 284 **J. S.:** *No no no. To sme na Slovencku cvičili tadi. Jiřina Vanerova, Vaner, Pepa dóle*
- 285 *ten, víš, náčelník, no, Láďik Fialu, Prskavec, Vlasta, Trncká Drahuna, todle sou*
- 286 *Škodovi, Škodú, Škodú Slávek, jesli víš, nevíš, todle to bila ta, to je jeho mandželka*

---

⁷³ panáček

⁷⁴ název borového lesa v Proseči pod Ještědem

287 *toho Sláfka tadle ta, tendle se votstřelil tenkrát tendle ten zastřelil, von to bil bachař,*
288 *víš, a tenkrát gdiš se to f osumdesátim devátim, gdiš se to votočilo, tak von mňel*
289 *strach, protože von asi bil na ně dost přísněj na ti vjezňe, tak se vodbouch. Karlik*
290 *Kamencku, Láďa Havlikova, Mirka Poršova, já a ta vot Třešňáku, vot toho, víš, to bi*
291 *bila bejvala pag uš tchejňe jako tí Žifcoví.*

32:05

292 **J. S.:** *No a takle vipadala Proseč dřívěj, podívej se, taidle bila cesta do Boroviček,*
293 *viť a žánní to, ešťe to nebilo zarostlí, tadi je nahoře ten, nahóre, ježišmarja, tak vidíš,*
294 *já uš si nič nepamatuju, tadi sou baráki, to je Havliku barák dóle, na tím a taidle*
295 *sou něgde Fialovi, takle, no. Ešťe mám tam hromadu, ale...todle to je, todle je, to je*
296 *před hospodou, to sme bili na tom, ehm, to sou Horački na pouťi a tajdle to je na*
297 *Proseči teť bila, vloňi bila sláva na Proseči, a to je blbje vid'et, že jo?*
298 **M. S.:** *Ne, dobrí.*
299 **J. S.:** *Taidle jak je, jak je ta skála, tak tam jim dávali čest...vono to bilo ňák kolik,*
300 *k sedumdesátimu víročí. [...] Kameňák⁷⁵, ten se fšude sere, do fšeho. (smích) [...]*
301 **M. S.:** *Pjekní.*
302 **A. S.:** *Pjekní fotečki.*
303 **J. S.:** *No, to právjje musme schovávat pro příšťí generace.*

Druhá část nahrávky

0:11

304 **J. S.:** *Podívej, já ti něco ukážu.*
305 **A. S.:** *A babička, co d'ála za povolání, co bila?*
306 **J. S.:** *Babička bila doma.*
307 **M. S.:** *Vdicki doma.*
308 **A. S.:** *Ždicki doma? Aha.*
309 **J. S.:** *Protože vona bila nemocná, víš?*
310 **A. S.:** *Jo jo jo.*
311 **M. S.:** *Vona nemohla na ti nohi a ...*
312 **J. S.:** *Taidhle máš babičku z d'edou ve vokňe f sokolovňe.*
313 **A. S.:** *Ukáž.*
314 **M. S.:** *No, to bila babička, brejle mňela a vona bila takoá silňejší a nemohla na ti*
315 *nohi, no.*
316 **J. S.:** *Todle je d'eda, no. No, jako já. (smích) To mám po ňi.*

---

⁷⁵ pan Kamenský

1:18

- 317 **J. S.:** *No jo, po tmě jezdili, se mohli zabit, blázni.*
- 318 **A. S.:** *A to voňi chodili taki do práce to, gdiž bidleli na chalupje, tak chodil taki*
319 *pješki ráno do práce přes to, přes Pláňe?*
- 320 **J. S.:** *Ne ne ne, d'eda, muj, muj táta, ti chodili.*
- 321 **M. S.:** *Ti chodili.*
- 322 **J. S.:** *S mamkou. Ti chodili.*
- 323 **M. S.:** *No a babička v Javorňiku taki chodila do toho, do, ehm, jag bil Rúžovej*
324 *palouček, ti chodili přes Pláňe a tam brousili ňákí ti, jako do Preciózi.*
- 325 **J. S.:** *No, do Preciózi jako dólu do Pilíňkova.*
- 326 **M. S.:** *No, do Pilíňkova.*
- 327 **J. S.:** *No, tam moje maminka právjje taki chodila. [...] No ale víš, co to bilo? Začalo*
328 *chumelit a to, a celej den f tom d'áli. Právjje proto maj prkno úplně zmrazení, viť, diť*
329 *bilo, mrzlo, teť zmokli a to tak poiál vdicki, sme se vdicki museli krčit tam u tepla, bili*
330 *to hrozní časi, te řeknu, to bilo...Zas to bil von, von vdicki říkal d'eda, vi máte už jinej*
331 *život neš sme mňeli mí, jako a to, a teť to říkáme zas mi t'em mladejm... (smích) [...]*
332 *Ti furt jenom v hospod'e bili, furt, U Jáchimu, jéžišmárja, tam se hrál mariáš a nebo*
333 *biliár...*
- 334 **M. S.:** *Biliár nebo kulečňik.*
- 335 **J. S.:** *Kulečňik. No jo no, ale bil to jinej život, za prví sme chodili cvičit, víš, co bilo*
336 *lidí na cvičení, gdiš bili, ženckí sme mňeli štiri družstva po deseti, štiricet lidí*
337 *chodilo, rozumíš tomu?*
- 338 **M. S.:** *No, protože co mňeli doma? Poklidili, pak se setmňelo takle, tak co mňeli*
339 *d'elat, mňeli doma sed'et? Tak šli do cvičení. A fšechni pohromad'e.*
- 340 **J. S.:** *Dohromadi, pak sme chodili hrát d'ivadla, d'ivadla sme hráli, viť, tak sme*
341 *chodili na skouški třikrát f tejdnu, sme hr... to, každí Velikonoce, každí Vánoce bili*
342 *d'ivadla, jako ochotňickí, jo, sme hráli.*

13:00

- 343 **J. S.:** *Ráno brzo, protože já mám na víchot, že jo, teť to a říkám si, v lé'e šlo támhle*
344 *vocat' a taklenc a teťka, teťka už je tadidlenc normálne za t'im, za t'im panelákem a už*
345 *zase pude spátki. No, tak si to taki tak hlídám, to mám po dědoj. (smích) Jéžišmarne.*
- 346 **M. S.:** *No, mi sme koukali na to tak vobičejně, tak prší prší, neprší neprší, tak jako to,*
347 *třea babička v Javorňiku, ta, ta mňela, ta ňigdi nemňela hod'ňki, ta nemňela žadní*
348 *hod'ňki, ta mňela buďika, jednoho buďika, s t'im sme chodili i na póle, toho vdicki*
349 *strčila do košíku, jag bil na houbi nebo to a, a to, a kráčelo se a buďika mňela sebou.*

350 *A jinak, gdiš d'ála něco na louce, tak podle autobusu.*
351 **A. S.:** *Podle autobusu, no, to sme d'áli taki.*
352 **M. S.:** *Taki, no. [...]*
353 **J. S.:** *Naše mamiňka taki f Padouchovje.*
354 **M. S.:** *Ale gdiš něco d'ála, štípala ti votípki, a řikala, ježiš, to uš jede púlpátka⁷⁶,*
355 *musime něco k večeri taki a to, já musim dát králikum, musim na králiki jít a to, vdicki*
356 *řikala.*
357 **J. S.:** *No jo, takle to bilo, fšecho, no. Naše mamiňka f Padouchovje taki, ti stávali*
358 *podle mňesíce třeba a to, pak šli pješki a to, nemňeli hod'ini, vubec. No vid'íš, a pak se*
359 *sešli fšichňi a cestou uš si zaspívali a už bili na horách a ...*
360 **M. S.:** *A už mazali⁷⁷ do práce.*
361 **J. S.:** *Do práce. To bila dřina, jéžišmarja, to je...pag začali jezďit teprve autobusi,*
362 *no, s Padouchova, tam, co, to viš, tam nič nejezd'ilo...*
363 **M. S.:** *To se neviplat'ilo jít ňikam na Svjetlou, to už bil na druhí straňe pomalu, to už*
364 *bil přes Pláňe, s Padouchova.*
365 **J. S.:** *No a mi, gdiš sme bidleli v Liberci, pjet rokú sme bidleli f sokolovňe tadi*
366 *v Liberci, tak sme chod'ili taki takle, ale chod'ili sme taki pješki přes Pláňe na Proseč,*
367 *mi chod'ili, no. Stavjeli sme se u Oříčka nahoře na Pláňích vdicki a na, na tom...*
368 **M. S.:** *To uš tam bil teňkrát?*
369 **J. S.:** *No, ten už je tam let, prosim tebe, diť von se tam narod'il. Sme se stavili na*
370 *groček.*
371 **M. S.:** *Já ho právjje pamatuju, vdicki mňel toho motíla, ten bil jak vrchňí prchňi*
372 *(smích), ten mňel sako.*
373 **J. S.:** *Toho nemúžeš pamatovat!*
374 **M. S.:** *Pamatuju.*
375 **J. S.:** *Mislíš starího d'etka?*
376 **M. S.:** *Určíte. Jo, pamatuju.*
377 **J. S.:** *Jo, vlasňe, von umřel f sedumdesátim sedmim.*
378 **M. S.:** *Určíte jako kluk si ho pamatuju, to sme tam šli teňkrát a ...*
379 **J. S.:** *Ťi bilo asi deset rokú asi nebo tag ňák.*
380 **M. S.:** *No, no, deset. No na pí..., táta si dal pívo vevňitř, ešće to...*
381 **J. S.:** *Já nevim, esli bich ťi neukázala ešće pár fotografijí, tamhle.*
382 **M. S. a A. S.:** *Jo, múžem, klidňe.*
383 **A. S.:** *Hele, teto, a ti gdiš si chod'ila do školi, tak si chod'ila v Liberci nebo to, nebo*
384 *na Proseč?*

---

⁷⁶ autobus v 16:30

⁷⁷ utíkali

- 385 **J. S.:** *První, druhá, třetí třída sem chodila v Liberci, jo.*
386 **A. S.:** *Jo, to ste bidleli tadi.*
387 **J. S.:** *A pak sem štvrtá, pátá, sem chodila na Proseči...*
388 **A. S.:** *A to bila jednotřítka, vit'?*
389 **J. S.:** *Jednotřítka⁷⁸, no. A pak sem jezдила do Českého Dubu.*

17:30

- 390 **J. S.:** *Viš co? Tadi, já zbírám taki parte, rozumíš tomu? To je přča⁷⁹, já už jich mám*
391 *asi přes sto třicet.*
392 **M. S. a A. S.:** *Ti jo.*
393 **J. S.:** *To ešče zbírala moje maminka, viš? A tak to, a já sem říkala, tuhle ukazovali f*
394 *televizi, gdo co zbírá, náki plechofki a todle, te' sem říkala, že jim tam napíšu, že*
395 *zbírám parte. (smích) Ti bi bili mrtví. (smích)*
396 **M. S.:** *To bi se d'ivili. To bi koukali.*

18:25

- 397 **J. S.:** *Tak podívej se...*
398 **M. S.:** *Jé, ti máš tidle fotki.*
399 **J. S.:** *To je mamka⁸⁰, já, to je Mart'in a tajdle to sou Koříjkovi.*
400 **M. S.:** *Tomáš, jo?*
401 **J. S.:** *Tomáš, no a i ta ...dávej to do toho, já si to potom zase dám...tadi, podívej!*
402 **M. S.:** *To sem já! To sem ve školce dóle ešče pod Wolkerákem⁸¹, ve školce, sem bil f*
403 *tom, podívej, jakej sme mñeli ale bál, to bil candrbál⁸², tadi sme mñeli to, tadi bili náki*
404 *jako pomeranče, stánek, tadi bili konfeti fšude, to sme mñeli pořádněj ten...*
405 **A. S.:** *To vám to ud'áli pjekní.*
406 **J. S.:** *Hele, todle to je moje kamarátka, ta bidlí f Čile.*
407 **A. S.:** *Fakt?*
408 **J. S.:** *No, Drahuna, no, to sem já, Dana Kamencká, a tadidle to sme na plese, nebo*
409 *ne, nebo na náki zábavje na Svj...na Proseči.*
410 **M. S.:** *Na sále, Vaner.*
411 **J. S.:** *To je Haňka Škodova s toho, s toho, z...z Javorníka, neznáš Haňku Škodovu?*

---

⁷⁸ jedna třída; z důvodu menšího počtu dětí byla zřízena pouze jedna třída ZŠ, která nahrazovala mnohdy i celý první stupeň; na druhý stupeň byly děti nuceny přejít do škol do větších obcí či měst

⁷⁹ výraz pro legraci

⁸⁰ označení pro maminku; tento obrat nacházíme zejména ve městech a převážně v mluvě mládeže (Balhar a kol., 2004, str. 72–74), nicméně, jak vidíme, užívají ho i starší generace

⁸¹ dlouhý bytový dům v ulici Wolkerova

⁸² veselice

412 **A. S.:** *Mně přijde nějaká povjedomá.*

413 **M. S.:** *To je...*

414 **J. S.:** *To je ta, co mňela toho, jak se menoval? Ježišmarja, mňe uš to nemislí vůbec.*

415 *Škoda, Škoda nahóre, jag bidleli a teť to prodali a teť tam je ta kozí farma.*

29:10

416 **J. S.:** *Tadi sem d'ála komediántúm, tadihle sem vzádu...*

417 **A. S.:** *Jé, to ste mňeli živou kozu.*

418 **J. S.:** *No, to, živou. Naše koza Tereza, na jevišće vitezla a bopki nám tam nechala a ti*

419 *uklidil Fiala. (smích) Tože voňi dávali jí i tam cigaretu strkali do hubi, viť a vona uš*

420 *s toho bila hotová.*

31:26

421 **J. S.:** *Hele, todle to je špatnej ten, ale to sou mislifci jak, zajíci tadi mňeli...*

422 **M. S.:** *To mňeli hon, protože d'eda vdicki d'elal nadhaňeče.*

423 **J. S.:** *No, ten je něgde tadidle f tom, ale to je...počkej, já te dám...*

424 **M. S.:** *To bude něgde tadi bude nebo to, d'eda. [...] Děda ždicki d'elal nadhaňeče a ...*

425 **A. S.:** *Jo.*

426 **J. S.:** *Jo a pak mňel zajíce.*

427 **M. S.:** *A pak dostal zajíce, no. Gdiš střelili.*

Přepis nahrávky č. 6

Paní J. V., v penzi, rok narození 1929, bydliště Proseč pod Ještědem

V nahrávce se vyjadřují tři mluvčí:

- 1 J. V. = respondent
- 2 J. S. = respondent
- 3 A. S. = autorka

0:30

428 **A. S.:** *Tag já tadi mám otázku první, ehm, jak ste trávila prázdnini jako malá, gdiš si*

429 *fspomenete, jako malí dítě?*

430 **J. V.:** *Jako malá doma.*

431 **A. S.:** *Doma. A co ste d'elali?*

432 **J. V.:** *Na Proseči.*

433 **A. S.:** *Ano.*

434 **J. V.:** *A nebo sem šla do Vitanojc k teře.*

435 **A. S.:** *Ahm.*

436 **J. V.:** *No.*

437 **A. S.:** *A co ste fšechno d'elali?*

438 **J. V.:** *Do cizini nigdá nikam.*

439 **A. S.:** *No, to je jasní, to nešlo aňi, že jo?*

440 **J. V.:** *No jo no. Ve Vitanovicích sem mňela tetu a tři bratrance, tak sem tamle s něma,*

441 *prtože já bila sama, tak tam bilo víc společností, že, chod'ili tam souseďi, tak sem*

442 *bejvala tam, no.*

443 **A. S.:** *Určíte. No, a co ste d'elali takle, co bilo takoví, takovou náplňi vaší přes ti*

444 *prázdnini? Mňeli ste naki hospodárství tam taki nebo...?*

445 **J. V.:** *Mi sme mňeli hospodárství, no.*

446 **A. S.:** *No, a co ste mňeli fšecko?*

447 **J. V.:** *Mňeli sme koňe a tak, a tam taki mňeli hospodárství, tagže sme byli, no.*

448 **A. S.:** *Tagže ste se taki museli starat o to?*

449 **J. V.:** *No.*

450 **A. S.:** *A co ste ještě mňeli za zvířata? Co ste mňeli za zvířata ešte?*

451 **J. V.:** *Za zvířata?*

452 **A. S.:** *No.*

453 **J. V.:** *No, koňe, krávi, no kozi.*

454 **A. S.:** *Kozi taki. Jo, no.*

2:11

455 **A. S.:** *A co vi ste? Vi ste taki pjestovali něco na poli a takle, mñeli ste ňákí, ehm,*
456 *ňákou zeleňinu nebo brambori nebo mñeli ste poličko?*

457 **J. V.:** *No, to sme pjestovali obilí a brambori a řepu, vokopávali a, a mák sme mívali*
458 *hoňe.*

459 **A. S.:** *Jo jo. Tagže ste to mñeli takle pro rodinu nebo ste to i ňekam prodávali?*

460 **J. V.:** *No no. Se něco prodalo, že jo, protože se s toho žilo jediňe, že? Jindá se tlouklo*
461 *a bilo máslo a tvaroch, no, tak, to sme mñeli doma sví, no.*

462 **A. S.:** *Tak to je dobře. A to hospodárství taki, jak ste mñeli ti zvířata, tak ste taki je*
463 *prodávali nebo ste je mñeli jenom pro vlastní?*

464 **J. V.:** *Ne, to se prodávali.*

465 **A. S.:** *Taki se prodávali.*

466 **J. V.:** *A mlíko se prodávalo, lidi chodili tadi z vesnice, že, pro mlíko, gde mñeli d'eři,*
467 *to a vůbec za válki, pak chodili hodňe, protože tu bilo, jako tajdle ten barák, co je na*
468 *prodej, tendle zelenej, tam bilo štiri nájemníci a taki ňegdi aš tři d'eři, tagže*
469 *potřebovali mlíko, že, nechodilo se ňikam do mñesta pro ňej, no.*

470 **A. S.:** *Přesně tak. A i do Liberce se nosilo, třeba přes kopec?*

471 **J. V.:** *No, mlíko ne, ale máslo a tvaroch mamijka nosívala f koši, to sem s ní chodila*
472 *k Šámalovej a dólú na druhou stranu, že? Mi sme nechodili tam k lomu, jag řikali,*
473 *chodili sme k Vaušustrovej dólú a přišli sme do Piliňkova, že, no. No, to sem*
474 *chodila jako holka, no, a pag eš'e díl, no.*

475 **A. S.:** *Jako dospjelá taki ste chodila? Jako dospjelá taki?*

476 **J. V.:** *No, jako dospjelá sem taki eš' tech, ehm, to, ale to uš máslo ne, jenom vejce*
477 *takle se prodávali. To už víš, já uš sem ned'ála ňic takovího, gdiš uš mamijka ne...*

478 **A. S.:** *Pag uš se máslo ned'elalo?*

479 **J. V.:** *No, pag uš sme se dali do JZD a bilo to. To manžel už bil f šedesátim roce a já*
480 *diš umřel tařinek f třiašedesátim, no, tak vot tí dobi už sem bila v JZD, no a to uš*
481 *sme moc toho nevípjestovali, že, to sme mñeli tu krávu a na záhumeňku⁸³ a...no, a*
482 *jináč...*

483 **A. S.:** *A ješ'e máte ňákí zvířátka teřka?*

484 **J. V.:** *Teď už máme jenom králici a slepice. (smích)*

485 **A. S.:** *No, tak to stačí (smích), že jo, na to staráňí.*

---

⁸³ pole nacházející se za stavením (Fendrych, str. 22)

486 **J. V.:** *No, to jo. Králici, zrouna ted' říkal, že maj mladí, že budou každá mít jen asi
487 štíři.*

488 **A. S.:** *No, diť to stačí.*

489 **J. V.:** *No jo.*

490 **A. S.:** *Diť vono, co s tolika, že jo, králikama už?*

491 **J. V.:** *No jo.*

492 **A. S.:** *Tag jo. Tag já tadi mám ještě, jak třeba slavíte Vánoce? Pečete náki, pečete
493 cukroví určíte tadi?*

494 **J. V.:** *Nó, pečů taki, ale už ted' víc céra, no, gdiš tu sme fšechni pohromađe, tak to,
495 no, ale jináč...*

496 **A. S.:** *Pekla ste kolik asi druhů třeba na Vánoce? Hodně druhů ste pekla?*

497 **J. V.:** *No, kolik sme jich mňeli, moc ne, asi pjet.*

498 **A. S.:** *Ahm. A jakí, spomenete si?*

499 **J. V.:** *No, rohlíčki a slepovaní kolečka nejrači lineckí a fšechn...no, a perňički a to
500 fšechno...*

501 **A. S.:** *Ahm.*

502 **J. V.:** *...Bilo no.*

503 **A. S.:** *A co se tadi ešře tak chistá?*

504 **J. V.:** *Jo, podvodňnice pod vodou a ti...*

505 **A. S.:** *Aha, tak to je náki speciální, to aňi neznám. (smích) A co tadi chistáte předřim,
506 jak se třeba, uklízí se nebo jak to chistáte na ti Vánoce, co fšechno chistáte?*

507 **J. V.:** *Moc to nechistám, já už, akorát upečem vánočki doma, ti d'elám, no.*

508 **A. S.:** *A dříf, co ste d'elali dříf, pamatujete?*

509 **J. V.:** *Co?*

510 **A. S.:** *Co ste d'elali dříf na ti Vánoce?*

511 **J. V.:** *No, taki sme, vánočki se pekli tadi u Fialu, že, no, tak to...*

512 **A. S.:** *A zdobili ste nák?*

513 **J. V.:** *Tu bil pekař a tak to bilo dobrí, no.*

514 **A. S.:** *Ahm.*

515 **J. V.:** *Ted' holt to je...,do sokola sme chod'ili.*

516 **A. S.:** *No a co ste d'elali v sokole?*

517 **J. V.:** *Cvičili, na sleťe sme bili v osumaštiricátim na sokolskim.*

518 **A. S.:** *To bili zvlášť, ehm, chlapi a zvlášť ženckí bili?*

519 **J. V.:** *No, ne, mi sme bili jako žen...jako už ženi, tak sme bili s mužema najednou a
520 dorostejki bili dorostencema o tejden dřiy, že jo, no.*

521 **A. S.:** *Ahm.*

522 **J. V.:** *To bilo, ti jeli dřiy a mi sme pak jeli vo tejden díl, tak to sme bili, jo. A jináč to*

523 *sme chodili do sokola, no, do sokolouni.*

524 **A. S.:** *No, a pamatujete si na miho prad'edu na sokolníka?*

525 **J. V.:** *No bodej, ježišmarjá, bodejť bich nepamatovala.*

526 **A. S.:** *Co biste mi vo ňem rekla?*

527 **J. V.:** *Na Zuzkoviho Frantu. (smích) Diť sme tam s ňim bili, jéžiš, taki tu maj zejtra*
528 *vot sokola v Borovičkách prej celostátní.*

529 **A. S.:** *Ňákou akci.*

530 **J. V.:** *No, tam dávali cedule ke řbitovu, že tam nemaj parkovat na louce, a tak, to*
531 *pořdal sokolník, že na dva dñi to tu maj, že budou f sokoloune asi a v Borovičkách,*
532 *no.*

533 **A. S.:** *A co ten prad'eda muj, jakej bil, co biste o ňem rekla?*

534 **J. V.:** *Jé, to bil legrační cloęe, já ho tu mám na fotografií tamhle, dibich bila vjed'ela,*
535 *tak...jag d'eda slavil šedesátini, tam vedle f obiváku, tak tam sedí.*

536 **A. S.:** *A co von to viprávjel vždicki, víte to? Ňákí viprávjenki?*

537 **J. V.:** *No, to von jo, von to umněl, a nebo d'ál družbu na svarbách, že. To bilo jeho.*

538 **A. S.:** *To pamatujete, že jo?*

539 **J. V.:** *No, to vite, že jo, to bilo...*

540 **A. S.:** *Že bil tadi tím vihlášeněj?*

541 **J. V.:** *Ti ho moc nepamatuješ.*

542 **A. S.:** *Já ho vůbec nepamatuju.*

543 **J. V.:** *Už vůbec ne?*

544 **A. S.:** *Em, em, já sem se narodila až...*

545 **J. V.:** *To už je mrtvej, no.*

546 **A. S.:** *No.*

547 **J. V.:** *To viš, že jo, diť von d'eda, už zas to je asi tři roki nebo tak Ňák.*

548 **A. S.:** *No, pjet uš to bude, mislim. Čtíři to je, čtíři, no.*

549 **J. V.:** *No, že jo. Já vim, že sem bila zrouna v nemocnici. Já sem si spadla tamle ze*
550 *s toho, ze slívi a zlomila sem si páteř, a tak sem bila v nemocnici.*

551 **A. S.:** *Ahm.*

552 **J. V.:** *Nemohla sem chodit, šest ned'el sem se nesmñela na nohi postavit a tak, vim, že*
553 *přišel jako d'eda náš a řikal, Standa umřel.*

13:27

554 **A. S.:** *Ješte tam mám třeba Velikonoce, chodí sem hodně koledníků o Velikonocích k*
555 *vám?*

556 **J. V.:** *No, to tadi pár jich bilo, okolo dvacetí tak jich přijde, ta sem, malí, eše je*
557 *nesou, sousedí Prskařcovi kluka, ten bil asi půl roku, tak ho nesli f tí, jak se to, f tí*

- 558 *tašce. Tak tu bili a fšechni tadi, d'et'i je dost, tak to chod'i koledníků dost, no.*
- 559 **A. S.:** *No, a vi ste jako malá chod'ila ste taki na koledu?*
- 560 **J. V.:** *No, taki chod'ila na pomlasku.*
- 561 **A. S.:** *A fspomenete si na nákou básničku, co ste řikala?*
- 562 **J. V.:** *Sme vdicki cht'eli, řešili sme se na pomlasku.*
- 563 **A. S.:** *No a co ste spivali? Spivali ste nákou koledu?*
- 564 **J. V.:** *Jéžiš, to uš je dlouho, to uš...*
- 565 **A. S.:** *Uš si nepamatujete.*
- 566 **J. V.:** *To je takoví to červení vejce se spivalo⁸⁴.*
- 567 **A. S.:** *No, jak to bilo s řim červenim vajičkem? (smích)*
- 568 **J. V.:** *No, červení vejce, gdiš nedáte vejce, ukradnu vám strejce...(smích)*
- 569 **A. S.:** *Ano. (smích) A co se dostávalo tag dříf, tak to vajičko se dostávalo a co ešře?*
- 570 **J. V.:** *No, nejvíc a perník se tenkrát dávali, to neňi jako teřko, ře se dává řokoláda,*
- 571 *ne, to tak nejznámnejří, gdiš, ře...ale jináč takle po vesňici perňiki. Mňeli ti zajiřkové*
- 572 *a srdřička a ...*
- 573 **A. S.:** *Aha, to se pekli hodňe, no. To se d'elá i teř jeřře řegde opčas, ře jo?*
- 574 **J. V.:** *No.*
- 575 **A. S.:** *Mislim si, ře jo. Ale vječinou se koupí řokoláda řáká, ře jo.*
- 576 **J. V.:** *No, teř uš se moc to, já pamatuju, mi sme říbuznejm tadi, gdiš chod'ili*
- 577 *z Řichnova kluci, a to, tak sem pekla malí dorti.*
- 578 **A. S.:** *Jo, malí dortřički? Teda.*
- 579 **J. V.:** *No, ti sme upekli, ře a navrch se jim dala řáká ta paráda, řákí ti vajička nebo*
- 580 *ňeco takovího, pekli se takoví malí dorti, no.*
- 581 **A. S.:** *Tak to je heskí a s řeho ste to pekla ti dorti, pamatujete to? S řeho, co ste do*
- 582 *toho dávala?*
- 583 **J. V.:** *No, to se dá z vajec a jako piřkotoví řesto takoví.*
- 584 **A. S.:** *Jo.*
- 585 **J. V.:** *Prázni a navrch se to polilo řokoládou a na to se nasázeli ti řigurki řákí, buřto*
- 586 *zajiřkové bejvali nebo ti vajička a bilo to hotoví.*
- 587 **A. S.:** *Ahm. Tak to jo, dobře. A jak je tadi příznační tadi pro Proseř, ře sou tadi ti*
- 588 *přísliřki?*
- 589 **J. V.:** *No.*
- 590 **A. S.:** *Znáte řákí zajímaví, co sou tadi?*
- 591 **J. V.:** *Jo, baráki, jak si řikaj lid'i?*
- 592 **A. S.:** *Přesňe tak. (smích)*

---

⁸⁴ koledovat

- 593 **J. V.:** *No, u Joukličku, no, to bilo tadidle tam bili dvoje, tak to říkali u Joukličku a*
594 *gde ešte bili, Volman, né, jo, támle vzádu u Václavú, taki tam bil jako muzikant a*
595 *místo Šrítr, protože tech Šrítru tu bilo moc, tak říkali u Kapelňíku u Václavú, tam bil*
596 *muzikant, tak a u nás teda nebila přislípka.*
- 597 **A. S.:** *Tadi nebila?*
- 598 **J. V.:** *No a u Truhláru, co je Boška, protože truhlařili muskí, že, tak d'eda a táta její,*
599 *a tak říkali tam u Truhláru, ešte, uš to je třetí generace a...*
- 600 **A. S.:** *Pořát se to tam tak jmenuje.*
- 601 **J. V.:** *...byli Havlíkovi, že, a tam je Slavíkova, a stejně říkáme u Truhláru, Boška*
602 *Truhlářova. (smích)*
- 603 **A. S.:** *(smích) to se stane tak, no, už, že jo, jak si to člověk pamatuje?*
- 604 **J. V.:** *No, no.*
- 605 **A. S.:** *Přesně tak.*
- 606 **J. V.:** *U Kováru, co mňeli krám⁸⁵ Roskofcovi, no, taki se tam říká, proč, nevím.*
- 607 **A. S.:** *Ned'áli kovářskí taki řemeslo tam? Bili tam kováři viložeňe dříf?*
- 608 **J. V.:** *Nebili, nebili, ti mňeli krám ze smíšenim zbožim, no, to je tam k Sokolouňe, jag*
609 *dete, hned z rohu.*
- 610 **A. S.:** *Já vim, no.*
- 611 **J. V.:** *Říkalo se tam, nevím proč.*
- 612 **A. S.:** *Hm.*
- 613 **J. V.:** *Gdo se našel.*
- 614 **A. S.:** *Tak to sou takoví zajímavostí tadi, že jo. Je to zajímaví.*
- 615 **J. V.:** *No.*
- 616 **A. S.:** *A co ešte tadi tak na tí Proseči, sou tadi někí, někí akce takoví pořádaní, co ste*
617 *třeba nafšřevovali jako mladí?*
- 618 **J. V.:** *Jako mladí, babí hop, misliveckej bál, a bejvali Jaroslaušká na jaře, taki*
619 *Jozefoušká, to bilo zábař jak to, na posvíceňí, Silvestr, no tak, to bilo, sme choďili, no.*
- 620 **A. S.:** *A pouťe tadi nebili? Tadi nebili pouťe, asi?*
- 621 **J. V.:** *Pouťe, bila tu pouť, na Václava, ale chvíli a pak se to zas zrušilo a bejvala i*
622 *poutní zábava a u sokolouňi bil kolotoč a prodávali cejchi, no ale to ud'áli počest, že*
623 *se vodeřřel řbitof, tak právjje pak bila pouť, no a za chvíli to zaňiklo, no. Teť přiřšla*
624 *jiná generace a ti mladí uš to ndrželi, no.*
- 625 **A. S.:** *Už je to tak nezajímá, no.*
- 626 **J. V.:** *No.*
- 627 **A. S.:** *Teť už bejvá jenom na Svjetlí, že jo, bejvá pouť ešte, že jo?*

---

⁸⁵ výraz pro obchod; původně se jednalo jen o menší obchod (Balhar a kol., 1997, str. 388–390); v naší oblasti také můžeme narazit na obrat *kšeft*, jenž pochází z německého jazyka

628 **J. V.:** *No.*

629 **A. S.:** *A takle se dostáváte eště někam tadi do těch vesniček, jezdíte takle okolo*
630 *někam?*

631 **J. V.:** *Ehm, no na Svjetlou, na Svjetlou jezdíme na pouť a kvůli řbitovu tam, jindá,*
632 *protože tadi nebil řbitof, tak se pochovávali na řbitof na Svjetlou, tak se tam*
633 *choďovalo, že, pak gdiš bil tadi řbitof, tak, f štiria...f kerim roce, štiriasé...né,*
634 *štiricátim sedmim, mislim, že bil řbitof tadi, no, vot tí dobi...ale pak to už zaňiklo, ale*
635 *na pouť tam jezdíme dál takle.*

636 **A. S.:** *Ahm.*

637 **J. V.:** *A pak na Letařovice, tam je taki i hrop a hraje tam dechofka, tak jezdíme.*

638 **A. S.:** *A jezdíte takle na Horački někam si poslechnout třeba?*

639 **J. V.:** *Jo, taki sme jezd'..., diť d'edeček je vozil léta za Máši, že, Stejskalová, s něma*
640 *jezd'il na skouški a, a to ještě bila na Sjet...sjetelská, jak sme jí říkali, kostelnice, že, a*
641 *to no. No na Horački a i gdiš sou tadi f sokolouňe, a to, a teť sou právjje zejtra a*
642 *v ned'eli na, neska uš to začíná, na tech Letařovicích a mezi Letařovicema a*
643 *Trávníčkem tam, držej svatího Jána, a tak tam maj náki, Horački tam budou a to no,*
644 *každej den něco maji, jeden den maj jako boží tělo a d'eti, že, a u kostela je tu plagát,*
645 *no.*

646 **A. S.:** *No, vidíte, no a eště, jo a eště náki hospodi, ti otevření, co tadi máte za*
647 *hospodi tak nák? Hospodu nákou?*

648 **J. V.:** *Tadi hospoda? Z hospodou to je zlí.*

649 **A. S.:** *Tadi už neňí otevřená žádná?*

650 **J. V.:** *No, tadi ne, akorát je nahoře U Kocoura něco, ale já nevim (smích) jaká tam je*
651 *hospoda.*

652 **A. S.:** *A pak nahoře na Šámalce?*

653 **J. V.:** *No, tam nahoře, že ud'áli chalupáři si, no.*

654 **A. S.:** *A pak Šámalka, že jo?*

655 **J. V.:** *A pak k Šámalom, no. Tam sem taki uš ted' nebila asi tři roki, bili sme tam, gdiš*
656 *tu bil biskup a dávali tam ten kámen, no, sjet'ili, tak to sme tam bili a pak eště jednou*
657 *tu bil, tak sme tam eště bili jednou.*

658 **A. S.:** *Nevíte, kdi to bilo? Kdi tam dávali ten kámen? F kerim roce?*

659 **J. V.:** *Ježišmarja, to si... „Dedečku, ti nepamatuješ, kdi dávali k Šámalom ten*
660 *kámen? Jaruno!“ bude vjed'et, ne?*

661 **J. S.:** *Co je?*

662 **J. V.:** *K Šámalom ten kámen?*

663 **A. S.:** *Gdi to tam dávali, teto?*

664 **J. S.:** *No, jo to nevim, holka.*

665 **A. S.:** *Nevíš?*
666 **J. S.:** *Jo, to nevím, ale já si myslím, asi dvanác roků že to bude.*
667 **A. S.:** *Jo?*
668 **J. S.:** *To tam dával Jirka Prskafcu, to přivezli nějakim tím...*
669 **J. V.:** *No, no, to snad neří tolik, ne?*
670 **J. S.:** *Deset tak možná.*
671 **J. V.:** *Protože já, diš tam bil poprvé ten biskup. Podru...diť už to bil Svatík mňel tam*
672 *tu hospodu...*
673 **J. S.:** *Já bich řekla deset roku, no.*
674 **J. V.:** *...a no, ...*
675 **A. S.:** *Jo, tag asi.*
676 **J. V.:** *...to už může bejt...*
677 **J. S.:** *Deset určíte.*
678 **J. V.:** *A mňela hnet svarbu pak první, Benešová z Rašouki.*
679 **J. S.:** *Jo jo.*
680 **J. V.:** *Ta céra mňela jako první u toho svarbu tetko.*
681 **J. S.:** *Voňi tam ud'ali takovej jako voblouk, viš, s kiřičkama heski takle kolem dokola*
682 *a...*
683 **A. S.:** *Tos mi řikala minule, no.*
684 **J. S.:** *...no. [...]*
685 **J. V.:** *A ti koňe právjje.*
686 **J. S.:** *No. Přivezli to kočárem, viť, no.*
687 **J. V.:** *No, ti, ti s toho, s tech Míňkovic nebo votkut.*
688 **J. S.:** *Jo jo jo. Z Míňkovic sou ti koňe, no.*
689 **J. V.:** *Tam jezďi párem koňma a to tam bili a vim že sme, sed'ela sem s farářem a z*
690 *biskupem vedle, protože s tím farářem a biskupem, protože tam sed'ela Blanĝka a ta*
691 *nám držela místo vedle tak.*

25:41

692 **J. V.:** *Škola tu bila.*
693 **A. S.:** *No a jak ste choďili do školi? Nahoru?*
694 **J. V.:** *Do školi sme choďili, tadi bili dvje třidi, do štvrtí dólu a pak do druhí třidi, no*
695 *to...*
696 **A. S.:** *Tagže bila jakobi jednotřitka bila?*
697 **J. V.:** *Ne. Dvje třidi.*
698 **A. S.:** *Aha.*
699 **J. V.:** *Dóle sem bila do štirki a pak se šlo už do druhí třidi.*

- 700 **A. S.:** *Jo takle.*
- 701 **J. V.:** *Protože se choďilo do osum rokú jenom tam, že jo, tak se pak choďila pjetka,*
702 *šeska, sedmička a osmička.*
- 703 **A. S.:** *Já sem mislela, jesli ste nejezd'ila do Duba? Ne?*
- 704 **J. V.:** *Ne. To bilo tadi, protože to bilo za Německa a tam bila německá škola.*
- 705 **A. S.:** *Jo, tam uš to patřilo Německu.*
- 706 **J. V.:** *To ne, nebilo možní, aš pak po pjetaštiricátim roce f šestaštiricátim pak už bila*
707 *tadi jenom jednatřítka jako céra choďila do jednotřítka a pak šli do Duba.*
- 708 **A. S.:** *Ten druhej stupeň už bil v Dubje, že?*
- 709 **J. V.:** *No. Né až štvrtej, štiri roki bili tadi a pak museli do Duba.*
- 710 **A. S.:** *No, ano ano.*

27:45

- 711 **A. S.:** *Tu přísliпку nevíte naší chalupy, náhodou? Jak máme v Javorňíku, jak máme*
712 *chalupu, jag bidlela babička, no, pamatujete to, přísliпку, jaká to má? Jakí to má*
713 *méno?*
- 714 **J. V.:** *Já nevim, jakou to má.*
- 715 **A. S.:** *Ne, nepamatujete? (smích)*
- 716 **J. V.:** *Nevim.*
- 717 **A. S.:** *U Hliňáku.*
- 718 **J. V.:** *Jo, u Hliňáku⁸⁶.*
- 719 **A. S.:** *Jo? Je to dobře?*
- 720 **J. V.:** *U Hliňáku, ano. No, já vim, ted' gdiš ste mne to řekla, tag vim...*
- 721 **A. S.:** *Jo. (smích)*
- 722 **J. V.:** *...že to bila to, no. Sme bili, gdiš se d'eda žeňil, sme bili na svarbje.*
- 723 **A. S.:** *Jo.*
- 724 **J. V.:** *Tam...*
- 725 **A. S.:** *No, jo, f chaloupce ste tam bili, jo?*
- 726 **J. V.:** *No. Voňi to mňeli doma jako fšechno.*
- 727 **A. S.:** *Aha. Jo takle, aha.*
- 728 **J. V.:** *No, svarbu, já mám fotogra...*
- 729 **A. S.:** *No, vid'íte, to já aňi nevim.*
- 730 **J. V.:** *Né, to máme fotografii tadi.*
- 731 **A. S.:** *To je heskí, no.*

---

⁸⁶ přísliпка chalupy autorčiny babičky v obci Javorník

732 **J. V.:** *No, voňi to mňeli na Sichrovje vodafki⁸⁷, tenkrát to bilo...*

733 **A. S.:** *A hostinu mňeli.*

734 **J. V.:** *A pak sme bili...a mi sme, s námi kamarád'ili ňákí holki s Plzně, to se z d'edem*

735 *seznámili na rekreaci...*

736 **A. S.:** *Na rekreaci nebo na vojňe?*

737 **J. V.:** *Ne, na rekreaci.*

738 **A. S.:** *Aha aha.*

739 **J. V.:** *Diž bil. V Jánskejch Lázňích, tak se seznámili a holki přijeli, holki bili svobodní*

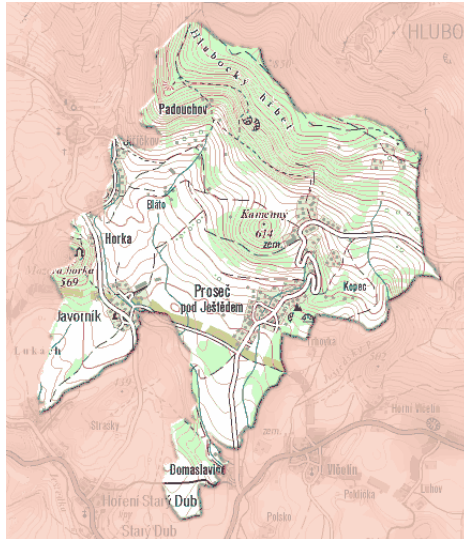
740 *a von už bil ženatej, ale holki sem jezd'ili kolik let, a tag bili na tí svarbje.*

---

⁸⁷ svatební obřad (Balhar a kol., 2004, str. 88)

OBRAZOVÁ DOKUMENTACE

Mapa částí obce Proseč pod Ještědem

(Části obce, [on-line]. Dostupné z <http://www.ppj.cz/informace>)

Hostinec U Šámalů řečený Šámalka

(Hostinec U Šámalů od západu, [on-line]. Dostupné z https://www.google.cz/search?q=hostinec+u+šámalů&client=opera&hs=r9M&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiWsJ6oubfPAhUF6xQKHVnaAwwQ_AUICSgC&biw=1366&bih=658#imgrc=FJrQhmLaSu3tKM%3A)

Hostinský od Šámalů

(Svatopluk Koudela – hostinský od Šámalů, [on-line]. Dostupné z https://www.google.cz/search?q=hostinec+u+šámalů&client=opera&hs=r9M&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiWsJ6oubfPAhUF6xQKHVnaAwsQ_AUICSgC&biw=1366&bih=658#imgrc=bFeISZC4PsUzM%3A)

Sváteční (svatební) kroj

(Opravilová a kol., 2015, str. 5)

Starý sváteční kroj

(Sváteční kroj – ze soukromého alba Pavla Šrytra; dodala Ivana Rozkocová)

Text písně

Třinožka I. Ze Světlé pod Ješitědem

Allegro $\text{♩} = 184$

1 a b c 2 3 a b 4 5 a b c 6 a b c 7
Cho-dil jsem na Pro-seč, už ne-smím, za-rost-la mně ces-ta
8 a b 9 10 a b c 11 *Třinožka IV.* 12 13 14
o-fe-šim. Viak já to o-fe-ší vy-se-šim,
15 a b c 16 17 18 19 20 a b c
kám, já tam mou Au-dul-ku ne-nehám.

1. Chodil jsem na Proseč,
už nesmím,
zarostla mně cesta
ořeším.

2. Však já to ořeší
vysekám,
však já tam mou milou
nenechám.

Ke dvěma slokám přísluší noty do desátého taktu. Těchto deset taktů se opakuje.

A. Tančí dvojice v zavřeném držení v celém prostoru kruhu, CH - levým bokem do středu.

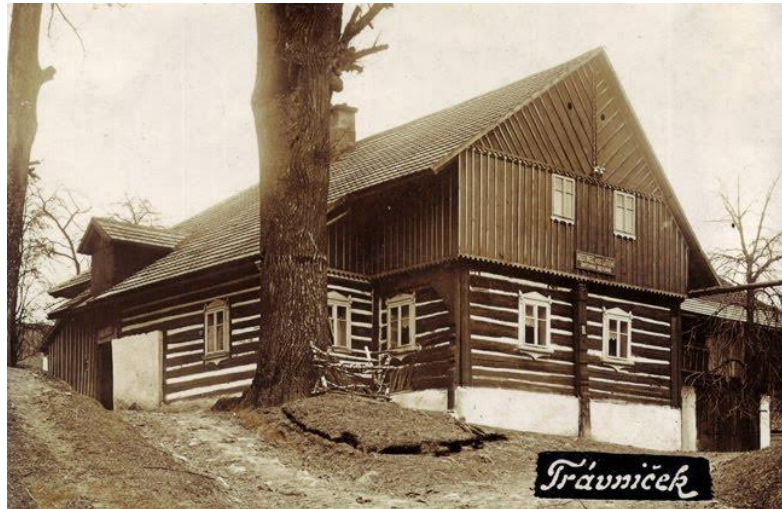
B. Obkročák ve 2/4 taktu, obkročák ve 3/4 taktu.

C. 1. takt: a) b) CH - první část obkročáku na pravé noze, tj. stoj vý-

(Krejčí, 1963, str. 71)

Beranův mlýn v Trávníčku

(Beranův hostinec Pod Lipami, [on-line]. Dostupné z <http://www.dubaci.cz/projekty/planovane/beranka>)

Roubenka v Trávníčku

(Jíslova rychta v Trávníčku na Českosudsku, [on-line]. Dostupné z https://www.google.cz/search?q=muzeum+český+dub&hl=cs&biw=1366&bih=658&site=img&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjS_emA7KDPAhUKwBQKHUr5AikQ_AUICSgC#hl=cs&tbn=isch&q=roubenky+v+Tr%C3%A1vn%C3%AD%C4%8Dku&imgre=xUbLT2Ww04G5OM%3A)

Mariánský sloup v Českém Dubu

(Mariánský sloup v Českém Dubu, [on-line], Dostupné z

https://www.google.cz/search?q=muzeum+český+dub&hl=cs&biw=1366&bih=658&site=imghp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjSemA7KDPahUKwBQKHUr5AikQ_AUICSgC#hl=cs&tbn=isch&q=Mari%C3%A1nsk%C3%BD+sloup+%C4%8Desk%C3%BD+dub&imgref=mqzWGUzLJ4Im_M%3A)

Pozůstatky gotické pevnosti v Českém Dubu

(Znovuobjevená pevnost johanitů v Českém Dubu, [on-line]. Dostupné z

<http://www.infoern.eu/cz/index.php?D=6&cmd=33&file=Vylety&view=1&category=&id=32>)

Podještědské muzeum v Českém Dubu

(Podještědské muzeum Český Dub, [on-line]. Dostupné z

[https://www.google.cz/search?q=muzeum+český+dub&hl=cs&biw=1366&bih=658&site=imghp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjSemA7KDPAhUKwBQKHUr5AikQ_AUICSgC#hl=cs&tbn=isch&q=podje%C5%A1%C4%9Bdsk%C3%A9+muzeum&imgsrc=WHatYqqbeiUkqM%3A\)](https://www.google.cz/search?q=muzeum+český+dub&hl=cs&biw=1366&bih=658&site=imghp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjSemA7KDPAhUKwBQKHUr5AikQ_AUICSgC#hl=cs&tbn=isch&q=podje%C5%A1%C4%9Bdsk%C3%A9+muzeum&imgsrc=WHatYqqbeiUkqM%3A))

Kostel sv. Prokopa v Hodkovicích nad Mohelkou

(Kostel svatého Prokopa v Hodkovicích nad Mohelkou, [on-line]. Dostupné z

[https://www.google.cz/search?q=muzeum+český+dub&hl=cs&biw=1366&bih=658&site=imghp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjSemA7KDPAhUKwBQKHUr5AikQ_AUICSgC#hl=cs&tbn=isch&q=kostel+sv.+Prokopa+hodkovice&imgsrc=AWmhb3cTkcdH0M%3A\)](https://www.google.cz/search?q=muzeum+český+dub&hl=cs&biw=1366&bih=658&site=imghp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjSemA7KDPAhUKwBQKHUr5AikQ_AUICSgC#hl=cs&tbn=isch&q=kostel+sv.+Prokopa+hodkovice&imgsrc=AWmhb3cTkcdH0M%3A))

Radnice v Hodkovicích nad Mohelkou

(Budova radnice, Hodkovice nad Mohelkou, [on-line]. Dostupné z https://www.google.cz/search?q=muzeum+český+dub&hl=cs&biw=1366&bih=658&site=imghp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjS_emA7KDPAhUKwBQKHUr5AikQ_AUICSgC#hl=cs&tbn=isch&q=radnice+hodkovice&imgsrc=flOkQgPF4eI5NM%3A)

Křížová cesta v Hodkovicích nad Mohelkou

(Křížová cesta Kalvárie – Hodkovice, [on-line]. Dostupné z https://www.google.cz/search?q=muzeum+český+dub&hl=cs&biw=1366&bih=658&site=imghp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjS_emA7KDPAhUKwBQKHUr5AikQ_AUICSgC#hl=cs&tbn=isch&q=k%C5%99%C3%AD%C5%BEov%C3%A1+cesta+hodkovice&imgsrc=igT2YvSlb37mvM%3)

Pramen Ploučnice v Janově Dole

(Ploučnice – odb. k prameni, [on-line]. Dostupné z

[https://www.google.cz/search?q=muzeum+český+dub&hl=cs&biw=1366&bih=658&site=imghp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjS_emA7KDPAhUKwBQKHUr5AikQ_AUICSgC#hl=cs&tbn=isch&q=pramen+Plou%C4%8Dnice+jan%C5%AFv+d%C5%AFI&imgsrc=yqylHr3qlQBGWM%3A\)](https://www.google.cz/search?q=muzeum+český+dub&hl=cs&biw=1366&bih=658&site=imghp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjS_emA7KDPAhUKwBQKHUr5AikQ_AUICSgC#hl=cs&tbn=isch&q=pramen+Plou%C4%8Dnice+jan%C5%AFv+d%C5%AFI&imgsrc=yqylHr3qlQBGWM%3A))

Lípa Karoliny Světlé ve Světlé pod Ještědem

(Lípa ve Světlé pod Ještědem, [on-line]. Dostupné z

[https://www.google.cz/search?q=lípa+Karoliny+Světlé&client=opera&hs=rzp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjpg9iD9sPPAhWqBcAKHeMmBJsQ_AUICSgC&biw=1366&bih=658#imgsrc=9tynA8ekodg2oM%3A\)](https://www.google.cz/search?q=lípa+Karoliny+Světlé&client=opera&hs=rzp&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjpg9iD9sPPAhWqBcAKHeMmBJsQ_AUICSgC&biw=1366&bih=658#imgsrc=9tynA8ekodg2oM%3A))

Kostel sv. Mikuláše ve Světlé pod Ještědem

(vlastní foto)

Hostinec U Richtrů ve Světlé pod Ještědem

(vlastní foto)

Pomník Karoliny Světlé

(vlastní foto)

Mapa nářečních oblastí ČR

(Korpus SCHOLA2010, [on-line]. Dostupné z

https://www.google.cz/search?q=mapa+nářečí+čr&client=opera&hs=EvP&source=lms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKewjRsZeh7_PPAhVGCiwKHYspBH8Q_AUICCGb&biw=1366&bih=658#imgrc=2lc1zsOi36_wRM%3A